

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії політології міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин і суспільних комунікацій

«Інтеграція Польщі, Угорщини та Чехії у європейську та
євроатлантичну структури: характерні особливості та політико-правова
складова процесу»

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка 6 курсу 603
групи, спеціальності 291 Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Рудка Валентина Андріївна

Керівник: к. філософ. н. доцент

Струтинський Владислав Євгенович

Рецензент: _____

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри №__

від «___» місяць_____ 2022 р.

д. політ. н., зав. кафедри _____ Макар В.Ю.

Чернівці 2022 р.

Анотація

Нові незалежні держави Центрально-Східної Європи після звільнення від тоталітарного режиму комунізму почали шукати шляхи подальшого розвитку з перспективою інтеграції до НАТО та ЄС. Мета даної кваліфікаційної роботи полягає в здійсненні аналізу особливостей та етапів інтеграції Польщі, Угорщини та Чехії до Європейського Союзу та НАТО. Також стаття описує еволюцію вище зазначених держав в рамках регіонального закритого об'єднання - Вишеградської групи.

Ключові слова: Центрально-Східна Європа, Європейський Союз, зовнішня політика, інтеграція, Організація Північноатлантичного договору, безпека, Вишеградська група

Annotation

The new independent states of Central-Eastern Europe, after the liberation from the totalitarian regime of communism, began looking for ways of further development with the prospect of integration into NATO and the EU. The purpose of this master thesis is to conduct a comprehensive theoretical and scientific analysis of the integration of Poland, Hungary and the Czech Republic into the European Union and NATO. Also, this article describes the features and principles of the evolution of the states mentioned above within the Visegrad Group as a closed regional union.

Keywords: Eastern-Central Europe, European Union, external policy, integration, North Atlantic treaty organization, security, Visegrad Group.

Кваліфікаційна робота містить результати власного наукового дослідження. Використання текстів і результатів наукових досліджень інших авторів містять посилання по тексту на відповідне джерело.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I	9
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ІНТЕГРАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1 Дослідження поняття інтеграція та джерельна база	9
1.2 Методологія дослідження	15
РОЗДІЛ II	20
ДИНАМІКА ЗМІН У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ПІСЛЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»	20
2.1 Політичні зміни в Польщі, Угорщині, Чехії: спільне та відмінне	20
2.2 Вишеградська група як політико-економічне об'єднання Польщі, Угорщини та Чехії	31
Висновки до 2-го розділу	41
РОЗДІЛ III	43
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПОЛЬЩІ, УГОРЩИНИ ТА ЧЕХІЇ НА ШЛЯХУ ДО НАТО ТА ЄС	43
3.1 Становлення відносин країн Вишеграду з Організацією Північноатлантичного договору	43
3.2 Економічні та правові реформи в Польщі, Угорщині та Чехії на шляху до Європейського Союзу.	51
Висновки до 3-го розділу	62
РОЗДІЛ IV	64
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ, УГОРЩИНИ ТА ЧЕХІЇ ПІСЛЯ ВХОДЖЕННЯ ДО НАТО ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ХАРАКТЕР	64
4.1 Польща, Угорщина та Чехія в зовнішній політиці НАТО та ЄС	64
4.2 Особлива позиція Угорщини в стосунках з ЄС, Україною та Росією	73
4.3 Економічна та безпекова співпраця країн Вишеградської четвірки з Україною	81
Висновки до 4-го розділу	91
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
SUMMARY	120
ДОДАТКИ	122

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні можна з впевненістю стверджувати, що на переломі часових епох відбуваються історичні зміни. Так, як на переломі тектонічних плит, на фізичній карті світу фіксуються молоді високогір'я або западини, так і на політичній карті світу відбуваються неочікувані територіальні трансформації.

Кінець ХХ століття ввійшов в історію політичних вчень як безполярність противаг на світовій арені в результаті «оксамитових революцій». Після Холодної війни, у нових конфігураціях розчинилося протистояння «Схід-Захід», що раніше проявлялось у гонці озброєнь між США та СРСР.

Нові незалежні держави Центрально-Східної Європи після «звільнення від тоталітарних кайданів» комунізму розпочали пошук шляхів подальшого розвитку з перспективою інтеграції в НАТО та ЄС. Ці міжнародні об'єднання твердо стояли на захисті загальнолюдських цінностей, прав і свобод людини, які сповідували наймогутніші демократичні держави світу.

Чехія, Угорщина та Польща з перших днів проголошення незалежності бачили себе та своїх громадян у складі демократичної Європи. Це ментально має спільність з українським народом, якому також в коді нації притаманні цінності свободи та волі людини, які є запорукою демократії. Наприкінці старої епохи Чехія, Угорщина та Польща вступили до Організації Північноатлантичного договору, що спонукало й Україну до рішучих дій у даному напрямку.

На початку ХХІ століття відбулося розширення Європейського Союзу для держав які зуміли якнайшвидше відійти від пострадянських ознак, будучи країнами-членами НАТО. Це, особливо після Помаранчевої революції, додавало оптимізму українським громадянам в перспективі входження до НАТО та здійснення інтеграції до ЄС, адже Україна мала на

той час суттєво розвинуту співпрацю з країнами Вишеградської четвірки і в сфері економіки, і в сфері безпеки.

Інтеграційні європейські перетворення Чехії, Польщі й Угорщини є цікавими також з точки зору переймання досвіду, оскільки дана група держав є близькою Україні як територіально, так і соціокультурно. Це потрібно для того, щоб бути готовими до нових безпекових утворень в рамках Європейського простору.

Мета і завдання роботи. Мета роботи полягає у вивченні ролі інтеграційних процесів до НАТО й ЄС Чехії, Польщі й Угорщини в політико-правовій й економічній структурі, а також визначення відмінних та спільних ознак попередньо згаданих держав та України.

Задля досягнення даної мети було визначено наступні **завдання**:

- окреслити поетапні кроки вступу до НАТО та ЄС Чехії, Угорщини, Польщі;
- встановити особливості перетворення колишніх держав-учасниць ОВД у нові незалежні держави Вишеграду;
- виявити зовнішньополітичні парадигми Чехії, Угорщини, Польщі в контексті держави-члена НАТО й ЄС ;
- проаналізувати угорські особливості участі в Північноатлантичному Альянсі та ЄС, ставленні до України та Росії;
- дослідити перспективу та користь співпраці України з Польщею, Чехією та Угорщиною;
- простежити можливі реалії України як нового безпекового гравця для Вишеградської четвірки.

Об'єктом дослідження є інтеграційні процеси в НАТО й ЄС. **Предметом** дослідження обрано роль Чехії, Польщі й Угорщини в європейських і євроатлантичних інтеграціях.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1989 - 2022 роки. Нижня межа пов'язана з припиненням Холодної війни в Європі, а верхня - з війною в Європі, яка розпочалася з війни Росії проти України.

Наукова новизна отриманих результатів для історичної науки полягає в тому, що:

- простежується верхня історична межа інтеграційних процесів в ЄС та НАТО при сприянні країн Вишеграду для України;
- досліджено передумови воєнних дій, від яких не убезпечили Україну ні Чехія, Угорщина з Польщею, ні НАТО з ЄС.

Уточнено:

- позиції Чехії, Угорщини та Польщі щодо санкційних заходів щодо Росії від ЄС;
- допомогу Україні від Чехії, Угорщини та Польщі і в рамках Північноатлантичного Альянсу.
- проросійську складову Угорщини.

Систематизовано:

- сучасні методики та підходи до вивчення інтеграційних процесів у Чехії, Польщі та Угорщині;
- позиції щодо війни в Україні.

Практичне значення дослідження полягає у можливому подальшому використанні з навчальною та науковою метою.

Для написання роботи використано вітчизняну та зарубіжну літературу, що подана у вигляді монографій та наукових статей. Також вагома частка в даній роботі припадає на електронні ресурси – наукові, публіцистичні, експертні тощо.

Досліджуючи динаміку змін у країнах Центрально-Східної Європи після Холодної війни, а саме в Польщі, Угорщині, Чехії - країнах Вишеградської групи - першочергово використовувалися документи та матеріали з історії міжнародних відносин даного періоду, нормативно-правові акти цих держав. Також було використано монографії зарубіжних

вчених-істориків А. Ягодзінського, М. Козловського, Л. Колаковського, В. Менджецького та Є. Брацисевича, В. Павлічека, В. Туманова та вітчизняних дослідників Г. Зеленько, Ю. Тищенко з групою авторів, С. Мітраєва, американського історика українського походження Р. Шпорлюка; наукові праці В. Андрейка, К. Бакальця, В. Віднянського, Р. Вішнєвського, М. Волянські, Є. Гіреш, І. Гуцуляк, К. Закоморної, Г. Зеленько, О. Зелінської, Є. Кіш, С. Мотрук, О. Сича, Н. Стрельчук, Н. Фігун, Ю. Юрійчука, М. Сойки; статті в науково-популярних журналах П. Гладкова, А. Забеліної, О. Зарицької, В. Конюшка, С. Рябова, Ф. Рудич, О. Салміна, Л. Шевцової, Л. Шишеліної, О. Яковлєва, Г. Шманька.

У другому розділі для висвітлення особливостей становлення та формування європейських та євроатлантичних процесів Польщі, Угорщини та Чехії опорними були праці А. Новака, Є. Голибарда та польського дослідника Я. Прзибильські; наукові доробки А. Круглашова, С. Мотрука, Л. Павлишина, П. Грицака, О. Моцика, М. Володіної, Б. Левик, О. Львової, А. Головач, К. Поліводи, Ю. Олійник, В. Клабана, А. Семеновича, К. Проскурякової, Р. Калитчак, Г. Довгань, Л. Кіцила, С. Маковського, польські дослідження Я. Века; світоглядні дискурси А. Баумейстера, німецького історика К. Вігрефе та дипломата К.-П. Клайбера на шпальтах інтернет-ресурсів і вітчизняних фахових журналах статті І. Андрощук, К. Зельке, М. Капітоненко, О. Вдовиченко, Д. Ткач, А. Стародуб.

Подальші аспекти співпраці країн Вишеграду в НАТО та ЄС висвітлені у наукових доробках зарубіжних дослідників А. Лазака, М. Калузінська, К. Смика, Я. Вішнєвського та вітчизняних Б. Осадчука, М. Рябчука.; публікують Г. Шерінг, О. Івасечко, П. Байор, К. Фліссак, Є. Магда, Р. Корсак, М. Жмуда, С. Желіховський, А. Арінушкіна, М. Ощанговський, В. Саков у друкованих й електронних ресурсах дописи про перебування Чехії, Польщі й Угорщини в інтеграційних спільнотах.

Висвітлюючи зовнішньополітичну діяльність Вишеградської четвірки з Україною у третьому розділі, базовими були договори про співробітництво, укладені з кожною країною. Допоміжними, щоб зрозуміти сучасні умови для України в світі через призму співпраці з Чехією, Польщею й Угорщиною, при написанні роботи слугували філософські ідеї військового експерта та психолога О. Арестовича, твердження республіканця Дж. Маккейна, аналітика Д. Кайзера, В. Шнейдера-Детерса, О. Мустафіна, також у цією проблемою цікавляться Я. Турчин, М. Врублевські, І. Мудрієвська, Л. Савчин, В. Лозовий, О. Ярошко, Л. Хахула, Л. Стрільчук, О. Брусиловська, Д. Глушко, О. Калакура, О. Митрофанова, А. Киридон, С. Троян, Ю. Братюк, С. Устич, В. Товарницька, Є. Савельєв, А. Федоренко, Т. Сергієнко, В. Приходько, О. Каплинський, С. Дембрівський. Останній, правда, вивчає більш соціологічну тематику громадян України стосовно НАТО й ЄС з країнами-учасницями. Суттєвими для глибшого бачення перспектив України з Вишеградською четвіркою є статистичні дані Держстатистики України про зовнішню торгівлю товарами з країнами–партнерами.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (поділені на 12 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (252 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи становить 124 сторінки.

РОЗДІЛ І

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ІНТЕГРАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Дослідження поняття інтеграція та джерельна база

Термін «інтеграція» походить від латинського «integratio», що в перекладі означає об'єднання розрізнених частин в щось ціле, спільне. Це слово побутує у різних сферах життя і науки: в політиці, біології, економіці тощо [74, с.22]. Проблеми, пов'язанні з інтеграцією, досліджували, зокрема, такі вчені як, а саме: М. Ісінгарін, Е. Ленський, В. Копійка, О. Булатова, Т. Татаренко, В. Посельський, О. Картунов та ін.

Переважає більшість дослідників сучасної світової політики відзначають однією із закономірностей розвитку міжнародних відносин у другій половині ХХ століття бурхливий розвиток процесів міжнародної інтеграції у всіх регіонах нашої планети. Зокрема, автори політологічного енциклопедичного словника описують інтеграцію як одну із провідних тенденцій світового цивілізаційного розвитку, що прискорюється науково-технічним прогресом, поліпшенням інформаційного обміну, усвідомленням необхідності спільного вирішення глобальних проблем сучасності [145, с.144]. Є. Павлова підкреслює, що інтеграційні процеси формують один із головних напрямків сучасного глобального розвитку [138]. С. Пирожков, серед нових історичних можливостей, відзначає розширення взаємозалежності та інтеграції в політичних і економічних сферах, а також поглиблення взаємодії міжнародних і транснаціональних структур як основи для масштабного світового співробітництва [140]. На думку Б. Гуменюка, зростання взаємозв'язку і взаємозалежності країн і народів, що особливо посилюється в другій половині ХХ ст., обумовило дедалі міцніюче розуміння необхідності інтеграції [115].

Інтеграційні процеси стали особливо інтенсивними після Другої світової війни, але вони мали місце в регіональному і світовому розвитку

задовго до другої половини ХХ століття. Англійська дослідниця Е. Дейтон справедливо зазначає: «Інтеграція не являється ні чисто європейським феноменом, ні явищем, яке виникло виключно в період після другої світової війни. Держави, нації, народи, регіони, корпорації, церкви і навіть бюрократія – всі в свій час так чи інакше приймали участь в інтеграційному процесі» [47].

Проблема, з якою часто стикається кожна держава на певному етапі свого розвитку, полягає в необхідності об'єднати зусилля з тією чи іншою країною у економічний чи військовий блок, інтегруючись в ту або іншу спільноту, можливо, втративши частину свого суверенітету, але з планом про перспективу економічного процвітання або здобутку в інших галузях. Проте, неучасть у даному процесі може призвести до серйозних втрат.

Слід зауважити, що інтеграція передбачає делегування права прийняття рішень органам управління, функціонери яких не репрезентують інтереси країн, громадянами яких вони є. При цьому, прийняття рішень не потребує одностайності; вони також обов'язкові для всіх держав-учасниць. Рішення інтеграційних органів мають виконуватися без подальших узгоджень і обговорень у національних законодавчих органах, що обумовлює формування нової юридичної структури наднаціонального характеру, повноваження якої практично перевищують повноваження законодавчих і виконавчих структур держав-учасниць [96, с.16, с.448].

Проте, як зазначає Дж. Капорасо, вивчення процесів регіональної інтеграції вимагає єдності поглядів стосовно її визначення і тлумачення. Деякі вчені вважають її станом, інші – процесом. Опоненти інтеграції вважають, що інтеграція веде до нівелювання унікальності нації, однак процеси в ЄС свідчать, вона підкреслює особливості культури кожної нації та підвищує можливість ефективного вирішення спільних проблем [227, с.135, с.228].

А от М. Стрежньова стверджує, що: «Інтеграція взагалі – це дуже широке поняття, прикладене до будь-якого випадку, відносно якого можна

говорити про те, що дане ціле є чимось більшим, ніж сума частин, що його складають» [170, с. 39]. Результатом послідовної інтеграції вважається синергетичний ефект, тобто отримання такої сили, яка перевищує суму індивідуальних сил. За визначенням У. Уолласа, інтеграція – «це створення і підтримка інтенсивних і різносторонніх систем взаємодії між раніше автономними частинами» [250, с.9].

Теоретик комунікативного підходу К. Дойч розуміє під інтеграцією досягнення у межах певної території «почуття співтовариства» та створення інститутів, достатньо сильних і широко розповсюджених, щоб забезпечити на тривалий період надійне очікування «мирних змін» серед населення (під «мирними змінами» мається на увазі розв'язання суспільних проблем через інституціоналізовані процедури) [219, с.312].

А. Маршалл визначає інтеграцію через поняття «солідарного простору». Для нього інтегроване співтовариство означає «солідарний простір, солідарність якого відчувається і усвідомлюється всіма елементами цього цілого». Солідарність існує тоді, коли кожен член співтовариства усвідомлює спільний інтерес як свій власний і може пожертвувати своїм безпосереднім інтересом на користь спільного інтересу, котрий сприймається як безумовно вигідний для нього самого, але повна і загальна інтеграція є практично недосяжним ідеалом, бо солідарність між людьми не є абсолютною [232, с.192, с.361].

Поміж основних видів інтеграції можна виділити політичну, економічну та військову. Вважаємо, що успішний проект у сфері економічної інтеграції може стати поштовхом для подальшої військової чи політичної інтеграції. Подібну ситуацію можна побачити на прикладі країн Європейського Союзу, більшість з яких входять до блоку НАТО, серед них й Польща, Угорщина та Чехія.

Слід зазначити, що політична інтеграція – це сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, об'єднання суспільства, політичних

структур або етносів у рамках однієї держави чи кількох держав для протидії внутрішнім і зовнішнім деструктивним чинникам [145, с.400].

На нашу думку, в історичних і сучасних умовах головним політичним завданням діяльності владних структур була і залишається політична інтеграція суспільства, а політична система суспільства зазнає фундаментальних системних змін. Вирішення даного завдання залежить водночас від теоретичного осмислення явища, а також від об'єднаних зусиль органів державної влади, партій та рухів, задля того, щоб усі громадяни вийшли з кризи в ім'я держави та суспільства, й далі розвивали демократію в стійкий спосіб, зберігаючи та поважаючи унікальність народу, історичні цінності та традиції. Для цього в будь-якому суспільстві повинні бути створені політичні умови та чинники політичної інтеграції, які є як умовами, так і результатом політичної діяльності.

На думку В. Барановського: «політична інтеграція – є процесом зближення двох чи більше політичних структур, спрямований у бік взаємного співробітництва, у вужчому сенсі: формування деякого цілісного комплексу політичних систем на міждержавному рівні» [11].

Він зазначає, що: «одним із характерних результатів такої інтеграції є об'єднання цих структур. При цьому потрібна наявність як формальних, так і неформальних інститутів для спільного вирішення будь-яких питань. Передбачається, що в інтегрованому співтоваристві підвищується рівень трансакцій між учасниками інтеграції та зростання спільності інтересів та цінностей» [11].

Існують чотири стадії політичної інтеграції:

- 1) інституційна інтеграція стосується запровадження практики колективного ухвалення рішень групою країн. Спільні інституції необхідні для розвитку та адміністрування правил і регулювання, яких потребує економічна інтеграція;

2) інтеграція державної політики полягає у мірі відповідальності за проведення політики на вищому наддержавному рівні, або політики, що спільно здійснюється чи координується на кількох рівнях;

3) інтеграція ставлень пов'язана з підтримкою регіональної інтеграції громадськістю і політичною та економічною елітами;

4) інтеграція безпеки визначається як «спільна безпека», що ґрунтується на ненасильницькій взаємодії держав [14, с.21-25].

Політичній інтеграції притаманні такі риси, як: незалежність (створення суверенних держав та формування відносин, які базуються на міжнародних нормах і правилах); взаємодія (встановлення тісних дво- чи багатосторонніх відносин на основі угод про дружбу і взаємодію, інших відносин, які встановлюють близькість зовнішньої і внутрішньої політики); узгодження (формування відносин, які встановлюють практику взаємного узгодження в зовнішній і внутрішній політиці, спільних дій з тих чи інших питань, що стосуються інтересів обох країн. Створення координуючих органів з відповідними функціями); єдність (здійснення єдиної політики щодо основних проблем життєдіяльності держав. Формування єдиної системи управління такими питаннями, як захист, зовнішня політика, зовнішньоекономічна діяльність) [74, с.22].

Вважаємо, що політична інтеграція вимагає спільних, єдиних рішень формальних або неформальних інституцій. Більше того, інтеграція передбачає підвищення або зростання рівня обробки транзакцій між політичними одиницями, а також зростання обізнаності про спільність політичних цінностей та інтересів. Перспектива суспільно-політичної інтеграції на державному рівні тісно пов'язана з інституціоналізацією відносин між державною владою, політичними партіями та громадянським суспільством.

Під час написання роботи було використано монографії зарубіжних вчених-істориків: А. Ягодзінського, М. Козловського, Л. Колаковського, В.

Менджецького та Є. Брацисевича, В. Павлічека, В. Туманова. Також опрацьовувались дослідження вітчизняних авторів: Г. Зеленька, Ю. Тищенко, С. Мітраєва, американського історика українського походження Р. Шпорлюка, праці В. Андрейка, К. Бакальця, В. Віднянського, Р. Вішневського, М. Волянські, Є. Гіреш, І. Гуцуляк, К. Закоморної, Г. Зеленько, О. Зелінської, Є. Кіш, С. Мотрук, О. Сича, Н. Стрельчук, Н. Фігун, Ю. Юрійчука, М. Сойки.

Також не залишилися поза увагою статті науково-популярних журналів П. Гладкова, А. Забеліної, О. Зарицької, В. Конюшка, С. Рябова, Ф. Рудич, О. Салміна, Л. Шевцової, Л. Шишеліної, О. Яковлєва, Г. Шманька.

Питання розвитку і становлення європейських та євроатлантичних процесів Польщі, Угорщини та Чехії досліджували А. Новак, Є. Голибарда, польський дослідник Я. Прзибильські, А. Круглашова, С. Мотрука, Л. Павлишин, П. Грицак, О. Моцик, М. Володіна, Б. Левик, О. Львова, А. Головач, К. Полівода, Ю. Олійник, В. Клабан, А. Семенович, К. Проскураков, Р. Калитчак, Г. Довгань, Л. Кіцила, С. Маковський.

Значний внесок для дослідження проблематики даної теми зробили праці Я. Века, світоглядні дискурси А. Баумейстера, німецького історика К. Вігрефе, дипломата К. П. Клайбера наукові статті І. Андрощука, К. Зельке, М. Капітоненка, О. Вдовиченка, Д. Ткач, А. Стародуба.

Важливим аспектом для даної теми становить питання виникнення об'єднання Вишеграду і його взаємодія НАТО та ЄС. Це питання особливо простежується в дослідженнях і наукових доробках зарубіжних і вітчизняних дослідників А. Лазака, М. Калузінська, К. Смика, Я. Вішневського, Б. Осадчука, М. Рябчука. Також було звернено увагу на публікації у друкованих й електронних ресурсах Г. Шерінга, О. Івасечка, П. Байора, К. Фліссака, Є. Магда, Р. Корсака, М. Жмуда, С. Желіховського, А. Арінушкіна, М. Ощанговського, В. Сакова.

Отже, аналіз сучасного стану розвитку європейських інтеграційних процесів неможливий без врахування історії розвитку ідеї об'єднання Європи

та основних теоретичних підходів, що розвивалися протягом кількох сторіч європейської історії. Тому вивчення різних аспектів і форм існування «європейської ідеї» має важливе значення для розуміння суті всіх сучасних теорій і концепцій створення об'єднаної Європи, а також практичних заходів щодо їх реалізації. В умовах, коли в ЄС відбувається пошук стратегічних шляхів розвитку, трансформації внутрішньої структури і географічного розширення через приєднання нових членів, теоретичне визначення майбутнього ЄС знову стало актуальним завданням для політичних еліт і наукової спільноти.

1.2 Методологія дослідження

У вищезгаданих підходах стосовно процесу інтеграції, можна побачити відмінні між собою погляди на процеси міжнародної інтеграції. Однак у них є й багато спільного, а саме: практично в усіх теоріях інтеграції існує припущення про те, як далі розвиватиметься євроінтеграційний процес, кінцевий результат якого передбачуваний, тобто створення інституції наднаціонального рівня, які зберігають традиційні міждержавні структури та певний розподіл влади між загальноєвропейським та національним рівнями. Сьогодні політика ЄС окрім того, що об'єднує 27 суверенних держав Європи, залишається ще й політикою компромісу. Тому політична інтеграція неодмінно обмежена власними інтересами країн-учасниць.

Зважаючи на дану ситуацію, доцільним є включення структурно-функціонального та системного підходу, разом із вищезгаданими теоріями, до методологічної основи дослідження інтеграції Польщі, Угорщини та Чехії у європейську та євроатлантичну структури. Вони дають змогу розглядати інтеграційні процеси Польщі, Угорщини та Чехії у європейську та євроатлантичну структури як цілісну та взаємозалежну взаємодію різноманітних як національних, так і наднаціональних суб'єктів у мінливих умовах.

Тому в нашій роботі без такої складової як методологія дослідження – не обійтись, оскільки від неї залежить правильність результатів. Це вимагає визначення методологічного підходу, який, на нашу думку, має бути використаний у даному дослідженні.

Методологія виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;
- направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета;
- забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається;
- допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [208, с.178].

«Наукова галузь знань про політичні науки базується на відповідних закономірностях, принципах, правилах, що складають основу методології такої науки, як політологія. Дослідження проблем теорії політології починається з методології. Методологія – це сукупність методів пізнання, принципів - філософсько-соціологічних, політологічних та інших загальнонаукових, – що обґрунтовують теорії, а також це визначальний початок процесу пізнання, система загальнотеоретичних вимог, які реалізуються в комплексі конкретних методів і прийомів наукового пізнання і пояснення об'єктів соціальної дійсності» [42].

На думку, О. Дніпрова: «будь-яка методологія полягає в тому, щоб чітко визначити такі методи дослідження соціальних явищ, які, по-перше,

відповідають об'єкту дослідження, тобто адекватні природі самого досліджуваного явища, а по-друге, дають теоретичне уявлення про систему методів дослідження конкретного явища, що треба сприймати як теорію, звернену до практики дослідження. Однак методологію не можна розглядати тільки як науково-дослідницький інструментарій. Методологія – це, передусім, теоретичне уявлення про явище й про можливості його вивчення з метою практичного вдосконалення, без чого жодне практичне вдосконалення соціальної практики не має сенсу, а реформування буде щонайменше неефективним, якщо не шкідливим» [50].

Методологія наділена апаратом дослідження, до якого відносять:

- принципи організації та проведення наукового дослідження;
- різні методи наукового дослідження та способи його проведення;
- понятійно-категоріальну основу наукового дослідження, зокрема: актуальність, проблематика, об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна, евристична цінність, теоретична і практична значущість [208, с.178].

Усі складові елементи наукового дослідження є основою методологічного апарату і сукупно являють собою інструментарій цілеспрямованого пізнання об'єктів, явищ і процесів. Результати наукових досліджень здебільшого виражають у вигляді системи понять, закономірностей, законів і теорій [208, с.178].

Для вивчення процесу інтеграції Польщі, Угорщини та Чехії у європейську та євроатлантичну структури ми використовуємо загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Одним з найважливіших наукових методів є аналіз і синтез. З їх допомогою, наприклад, розрізняють поняття інтеграції у європейську структуру та інтеграції у євроатлантичну структуру зазначених держав.

Вважаємо, що найважливішу роль у вивченні питання інтеграції у вищеперерахованих країнах відіграє порівняльний метод, який дозволяє порівнювати процеси інтеграції у зазначених державах відповідно до їх конституцій, законів та інших нормативно-правових актів.

У дослідженні застосовуємо ще й такі методи як:

- 1) логічний метод (з його допомогою формулюємо висновки);
- 2) метод прогнозування (наприклад, висновок про можливий перебіг подій стосовно питання інтеграції);
- 3) метод екстраполяції (наприклад, поширення ознак певного явища у різних країнах).

Вивчаючи питання процесу інтеграції Польщі, Угорщини та Чехії у європейську та євроатлантичну структури дуже широко застосовуємо історичний метод (наприклад, шляхом використання історичних подій) та правовий метод (вивчення нормативних актів).

У роботі було також використано й такі методи як:

1. ідентифікація, що застосовується при вивченні наукової літератури з теми дослідження;
2. абстрактно-логічний – для узагальнення теорії;
3. соціальної діагностики – для оцінити реального стану процесу інтеграції.

Тому для нашої магістерської роботи значення методології полягає в тому, що вона дає змогу систематизувати увесь обсяг наукового знання й створити умови для розроблення подальших ефективних напрямів дослідження. Також знання методології дає змогу впорядкувати в нашому дослідженні отримані результати, розкрити можливості пошуку альтернативних шляхів вирішення поставленої проблеми та оцінити практичну цінність отриманих результатів.

Отже, застосування цих та інших методів та підходів наукового пізнання гарантувало достовірність та об'єктивність у роботі для

дослідження питання інтеграції Польщі, Угорщини та Чехії у європейську та євроатлантичну структури, а також реалізацію поставлених мети та завдань.

РОЗДІЛ II

ДИНАМІКА ЗМІН У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ПІСЛЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

2.1 Політичні зміни в Польщі, Угорщині, Чехії: спільне та відмінне

«Визволена сила атома змінила все, крім нашого способу мислення, і в такий спосіб ми поступово рухаємося до катастрофи», - до застереження Альберта Ейнштейна дослухалися лідери капіталізму та соціалізму кінця ХХ століття, останні ж на той час удосконалювали модель тоталітарного соціалізму [1].

Тоталітарні режими, що мають амбіції регулювати всі людські сфери життєдіяльності, позбавляють людину найменшої можливості вибору. Влада для таких режимів - це інструмент впливу на поведінку людей і регулювання цієї поведінки відповідно до намірів правителя (одиночного чи колективного) [90, с.11, с.99]. У сучасному світі цим інструментом є держава, в якій формуються нормативно-правові та соціально-політичні норми та закони для забезпечення умов життєдіяльності суспільства. За спільними ознаками держави об'єднуються в найрізноманітніші просторові економіко-політичні конфігурації.

Після Другої світової війни «над Європою опустилася залізна завіса», за висловом В. Черчілля в Фултоні 1946 року [55, с.20]. Політична карта світу стала біполярною з двома центрами впливу: Pax Americana (капіталізм) і Pax Sovietica (соціалізм), що базувалось на страху та низці дій і протидій, які мали випадковий характер [15; 155, с.11]. Перші вважали появу СРСР тимчасовим явищем і прагнули якнайшвидше виправити цю помилку, другі – озброїлись тезою про «загнивання капіталізму» і закликали до визволення трудящих від «капіталістичного гніту», чим слугувала Організація Варшавського договору (ОВД), створена в травні 1955 року [20]. До ОВД входили так звані країни соціалістичного табору, а Чехословаччина й

Угорщина навіть так були убезпечені від «гідри капіталізму», що до них вторгався Радянський союз – базис ОВД [33].

У 1945 році реалізувалася американська програма Мангеттенський проект, скинувши уранову бомбу «Малюк» на Хіросіму 6 серпня та плутонієву бомбу «Товстун» на Нагасакі 9 серпня [112]. 29 серпня 1949 року СРСР, здобувши за допомогою своєї розвідки наукові американські розробки атомних реакцій, випробував першу радянську ядерну бомбу РДС-1 [210].

На цьому ґрунті жорстка ідеологічна боротьба між капіталізмом і соціалізмом ввійшла у довготривалу наростаючу фазу Холодної війни, нагромадження запасів озброєння [95, с.46-48].

Структура світового порядку неодноразово видозмінювалася, характеризуючи різні форми протистояння. З 1990-1991 рр. на Заході переважно говорили про систему безпеки «від Ванкувера до Владивостока» [150]. Паралельно відбувався перегляд світоглядних цінностей – право, а не сила, тож почали закладатися нові принципи людських цінностей і вибудовувалась людиноцентрична модель картини світу, в якій за основу взято демократичні державотворчі принципи [212, с.20].

В 80-90 роках ХХ ст. Східну Європу поглинула хвиля революційних перетворень, різних за формою і тривалістю. Кожна країна соціалістичного табору заявила про свою суб'єктність у світі, зі своїм власним національно-незалежним політико-економічним розвитком. В результаті, кардинально змінилося уявлення про соціалізм, тогочасний світовий порядок, подальші шляхи суспільного розвитку.

Що далі? Дане питання на початку 1990-х років виникало як у політичних аналітиків, правників й економістів, так і у інших людей. Вимальовувались дві взаємовиключні картини майбутнього:

1. Ера войовничих націоналізмів. Автори такого розвитку подій зверталися до старого поняття Східної Європи та вважали, що

комунізм є меншим злом, ніж націоналізм відсталих східних європейців.

2. Демократизація суспільства, що означало заперечення поділу Європи після Ялти-45 і передбачало довгоочікувану свободу - право народів Центрально-Східної Європи на самовизначення [205, с.51].

Руйнування комуністичних режимів у Східній Європі відбулося більшою мірою через зовнішні чинники. Таким зовнішнім «землетрусом» вважається Горбачовська революція в СРСР. Прихильниками цього твердження є американські політологи, з якими погоджується проф. Олександр Сич [165, с.161]. Центральною фігурою у цих судженнях є тогочасний радянський керівник Михайло Горбачов, якому надавали особливої ваги аж до безпосередньої причини «осені народів» [41; 134; 165, с.161].

Внутрішніми чинниками осіннього пробудження стали економічні проблеми країн соціалістичного табору, а саме: неефективність планової, адміністративно-наказової економіки, нестача товарів, зростання зовнішнього боргу Заходу. Наприклад, Угорщина заборгувала на початок 1988 року 16,7 млрд. дол. [165, с. 162]. Хоча за світовими стандартами угорська економіка була добре розвинена, її не можна було вважати багатою країною. Проблеми крилися не тільки в економічній складовій, а глибше. Швидше за все, народи Східної Європи вбачали в соціалістичному режимі невідповідність з їхнім світоглядом, який на той час дрейфував у напрямку волелюбної людини, що підсилювалось розвитком новітніх технологій та прогресом.

У всіх державах Східної Європи процес оновлення розпочався зі створення нової системи влади. Її основою став політичний плюралізм партій, замість монополії однієї, безумовно комуністичної партії. У минуле відійшли партії-левіафани, що були подібні до компартій, натомість настала доба дрібних партій, які відображали вузькопрофільні інтереси [200, с.82-85]. Варто зазначити, що більшість партій виникли не на основі інтересів, а

всупереч тодішньому порядку, на хвилі емоцій або навколо харизматичних особистостей.

Зрозуміло, що багатопартійність без вагомої соціальної основи не може бути стійкою. В умовах деструктивного та маргіналізованого диктаторами суспільства, політичний розвиток у більшості країн стали визначати не партії, а широкі народні рухи типу польської «Солідарності», чеського «Громадського Форуму». Лише Угорщина стала виключенням, оскільки на угорських теренах виникнення подібного руху не відбулося.

Угорським соціалістам вдалося філософія переходу до європейських цінностей без втрати влади. Уряд Мілоша Немета, останній Угорської народної республіки, дотримуючись європейської концепції «влада для народу, а не народ для влади», демократично передав свій кабінет новому національно-християнському уряду Йозефа Анталла. [117; 77; 202, с.23]

В інших країнах монополію однієї масової сили, компартії, за короткий час було замінено монополією альтернативних сил. Масові опозиційні рухи стали ефективним засобом зміни влади. Паралельно відбувалися суттєві переоцінки колишніх історичних постатей, Ю. Пілсудський у Польщі, Т. Масарик у Чехословаччині [206; 177].

Практично в усіх країнах загострилися питання міжнародних відносин. У Чехословаччині наростали вимоги створення незалежної, суверенної Словаччини. В Польщі очікували вирішення проблеми національних меншин. Угорщина перебувала у процесі пошуку нових, конструктивних шляхів управління зовнішнім сектором економіки.

Після подій 1989-1990 рр. у Польщі, Угорщині та Чехословаччині було розпочато процес формування демократичних урядів. Держави проголосили курс на усунення тоталітаризму в усіх його проявах, що першочергово стосувалося деідеологізації державних інститутів. Соціалізм асоціювався зі збанкрутілою командно-апаратною системою. Членам компартій було

заборонено або складно потрапити до влади, тобто відбувався процес люстрації.

Кардинальні зміни стають невід'ємним явищем на шляху досягнення нової якості політичного життя. Саме тому у пост соціалістичних державах розпочався процес розробки, обговорення та прийняття нових основних законів, які акумулювали правові норми, закріпленні в міжнародних пакетах ООН.

Нові Конституції зменшили роль парламентів, створили нові структури центральної влади, а саме – президента (Дод.1-Дод.3). В даному контексті спостерігалось прагнення підсилити роль Президента як особливої, надпартійної, загальнонаціональної сили. При цьому Президент мав відповідати образу людини незаангажованої жодними політичними партіями, постійного борця з тоталітаризмом (В. Гавел у Чехословаччині, Л. Валенса в Польщі) [21; 102].

За Конституцією Чехословаччини, прийнятою 16 грудня 1992 року, Президент не відповідає перед парламентом і не може бути відкликаний ним. [83]. Сам же глава держави у виняткових випадках має право розпустити парламент та призначити нові вибори. В період, коли старий уряд йде у відставку, а новий ще не сформовано, президент зосереджує всю виконавчу владу.

У Польщі спершу доповнювали діючу Конституцію, розширивши повноваження Президента, хоча зміна Основного Закону Республіки Польща відбулася в 1997 році [91]. Президент може засідати на засіданнях уряду, при чому періодичність подібних засідань не обумовлюється. Глава держави має право розпускати парламент, ввести надзвичайний стан, має вагомий вплив на формування оборонної та зовнішньої політики Польщі.

В Угорщині функції Президента були більш обмежені, хоча зі внесеними поправками до Конституції Угорська Республіка в 1989 році вважалася президентською. Остаточні зміни Основного Закону відбулися у 2011 році, саме тоді було введено назву держави «Угорщина», замість

«Угорська Республіка» [92]. Вищим органом державної влади і народного представництва є однопалатні Державні Збори [183]. Функції глави держави мають більше представницький характер. Наприклад, Президент має право законодавчої ініціативи, але його право вето обмежено: він може лише повернути новий закон Державним Зборам на доопрацювання. Проте Президенту довірено оголошувати воєнний та надзвичайний стани, а оцінювати серйозність причин для прийняття відповідного рішення відноситься до компетенції спеціального органу, що складається з Прем'єр-міністра, Голови Конституційного суду та Голови Держбанку.

Відповідні відмінності в інститутах президентства в трьох країнах відображають особливості їх переходу від тоталітаризму до демократії. Як вже зазначалося, в Угорщині цей перехід відбувався більш плавно. Угорцям вдалося швидше за інших розірвати «гнилу» модель корупції – симбіоз економіки та влади. На початку 90-х років ХХ ст. у Польщі та Чехословаччині створили спеціальні президентські структури, що не мали аналогів у попередній системі. Вони мали б слугувати посередниками між ланками законодавчої та виконавчої влади, забезпечуючи збереження та посилення влади президента. Особливої уваги заслуговує польський досвід.

На виникнення проєвропейських і прозахідних світоглядів поляків суттєво вплинув Святий Йоан Павло II, Папа Римський, який протягом 1991-2002 рр. відвідав Польщу шість разів. До згаданих вище чинників змін у Східній Європі, в житті Польщі чималу роль посіла Католицька церква [162; 10, с.154]. Представники Католицької церкви брали активну участь у виборчій кампанії і пізніше, підтримували партію «Солідарність» (яка утворилася із профспілки, створеної в 1980 році Лехом Валенсом) [230, с.77-79]. У результаті президентської боротьби, висунувши двох кандидатів – Леха Валенсу та Тадеуша Мазовецького, відбувся розкол партії, не виправдавши партійний девіз – «Світ простих вартостей» [173; 174, с.92]. Зовсім непростими склалися політичні стосунки між двома кандидатами.

Висунувши офіційно в квітні 1990 року свою кандидатуру на посаду Президента, Лех Валенса зіштовхнувся з критикою його соратників, а саме Тадеуша Мазовецького. Пан Тадеуш вважав, що пан Лех не має достатньої компетенції, будучи «простим електриком», для того щоб стати главою держави. Зовсім іншої думки дотримувалась більшість поляків, які бачили в кандидатурі Леха Валенси логічне завершення процесу глобальних перетворень [146].

Лех Валенса, ставши Президентом Польщі в 1990 році, висунув пропозицію зміцнити роль інституції президента в політичній системі [10, с.156]. Таким чином, до польської парламентсько-кабінетної системи запровадили посаду Президента, обраного загальними зборами, що започаткувало низку нескінченних конфліктів [146]. Звернувшись до історичної довідки варто зазначити, що інститут президентства був заснований березневою Конституцією 1921 року й існує дотепер. Після 1939 року ця установа існувала в еміграції, і політики, що виконували ці функції, не вважали комуністичний уряд Польщі легальною владою. Регалії президентської влади були передані еміграційним властям до Польщі після перемоги Леха Валенси на перших демократичних президентських виборах 1990 року [119, с.44].

Президент Польщі обирається на 5 років і може перебувати на цьому посту лише протягом двох каденцій. Крім канцелярії президента формується інститут державних секретарів, що мають не тільки представницькі функції, але й політичні. Розрізняють наступні секретаріати: з безпеки, міжнародний, контактів з урядом та Сеймом, з соціально-економічних проблем і з питань самоврядування [61, с.172-173].

Лех Валенса запропонував створити Політичну Раду при Президенті, що викликало дискусії і призвело до розпуску парламенту і нових парламентських виборів 1993 року [10, с.156]. Сам Л. Валенса втратив посаду на нових президентських виборах у 1995 році. Його змінив Александр Кваснєвський, духовний лідер лівоцентристів [10, с.157].

В польській економіці того часу впроваджувався «План Бальцеровича» – програму створення в максимально короткі строки ринкового господарства з домінуючою приватною власністю. В результаті утворився валютний ринок, сформувався ринок праці, держава практично припинила втручання в ціноутворення, прискорився процес приватизації. Однак натомість, у даних умовах різко підвищилися ціни і збанкрутували підприємства.

В країнах Східної Європи процес оновлення конституційних повноважень вищих законодавчих органів влади набув інтенсивного розвитку. Найкращу стійкість і визначеність даний процес продемонстрував в Угорщині. Національні Збори Угорської Республіки уповноважені вибирати президента, прем'єр-міністра, здійснювати контроль за діяльністю уряду. Конституційний суд, Координаційна Рада, а також Державна рахункова палата, створена в 1990 році, координується Державними Зборами. Згідно із законом, Держбанк підзвітний тільки Національним Зборам.

До функцій Координаційної Ради (КР) належить узгодження загальнодержавних інтересів та інтересів окремих соціальних груп з прийняттям вагомих економічних рішень. До КС входять представники уряду, профспілки та підприємці [10, с.156].

Було прийнято ряд законів для встановлення відповідності угорської економіки ринковим вимогам, хоча економічна стагнація все одно була неминуча. Збільшилася соціальна диференціація населення, що супроводжувалося соціальною напруженістю. Однією з найрозвинутіших країн регіону того часу була Чехословацька Федеративна Республіка, яка мала найсприятливіші економічні умови.

У Конституції було закладено засади для уникнення «диктатури» парламенту, коли першим питанням на порядку денному конституційних перетворень стала реконструкція Федеральних зборів ЧССР, адже вони, згідно зі ст.29 Конституційного закону № 143 від 27 жовтня 1968 р. «Про Чехословацьку федерацію» продовжували виконувати функцію органу

державної влади та єдиної законодавчої колегії ЧССР [238, с.10-11; 94]. Нові політики розпочали інтенсивне будівництво засад демократичного режиму, яке, зокрема, передбачало проведення перших вільних парламентських виборів і реорганізації на їх підставі систему публічної влади.

Демократичні зміни законодавчої влади втілювалися не лише на державному федеральному рівні, а й одночасно проходили в Чехії та Словаччині. Так, відповідно до ст. 102 вище зазначеного Закону, Чеська Національна Рада проголошувалася представником національного верховенства та самобутності чеської нації й верховним органом державної влади [62, с.209-210]. У березні 1990 року цей орган схвалив Закон «Про вибори Чеської Національної Ради», який разом з федеральним законом вводив пропорційну систему виборів (раніше – за мажоритарною). Визначальним є той факт, що з одного боку пропорційна система сприяла розвитку демократичних процесів, зокрема, багатопартійності, а з іншого – виборче законодавство містило низку помилок. Саме це заклало основу майбутнього поділу федерації на незалежні держави, маючи в обох республіках повністю автономні партійні системи [62, с. 209-210].

Спершу видозмінилася назва «Чехословаччина» на «Чесько-Словацька Федеративна Республіка». Для юридичного закріплення створено новий орган Рада Федерації або Установча Рада, що входив у керівництво Національних Рад Чехії та Словаччини. Замість галузевих міністерств створили Міністерство економіки [249, с.36; , 61, с.175]. Уряд чітко поставив питання про перехід до різноманітних форм власності при розвитку ринку й товарно-грошових відносин [245, с.48-49].

Варто звернути увагу на наступні особливості ринкової економіки Чесько-Словацької Федеративної Республіки:

- перехід до ринкової системи господарювання здійснювався при позитивному сальдо державного бюджету, відсутності приросту грошової маси та відносно помірному зовнішньому боргу;

- існувала рівноправність основних форм власності – приватної, кооперативної та державної. Процес приватизації проходив поетапно: спочатку розпродали невеликі підприємства, майстерні в системі торгівлі та побутового обслуговування, а потім акції великих підприємств, які підлягали приватизації [156, с.85].

Цікавими є статистичні показники національностей за 1991 рік, які проживали на території Чехії (без Словаччини), а саме:

Таблиця 1.1.1
Національності Чехії за 1991 рік [248, с.55].

Нації	Чисельність, чол..
чехи	8 363 768
моравці	1 364 313
сілезці	44 446
словаки	314 877
німці	48 556
поляки	59 387
угорці	19 932
роми	32 903
українці	8 220
росіяни	5 062
інші	20 638

Національний фактор відіграв значну роль у формуванні Чеської та Словацької держав, відмовившись від практичної реалізації «чехословакізму», що призвело до розпаду в 1992 році Чесько-Словацької держави після останніх спільних виборів до Національних Зборів. Ці вибори стали каталізатором появи суперечностей в обох республіках на політико-соціальному рівнях. У Словаччині до влади прийшли лівацькі та націоналістичні партії, а в Чехії перемогу здобули ліберали. Не дійшовши згоди щодо подальшого співіснування, політичні лідери республік - В. Клаус (Чехія) і В. Мечіяр (Словаччина) – домовилися про легітимний поділ федерації на дві республіки [228; 31]. Це рішення було затверджено парламентом. Населення Чесько-Словацької республіки неоднозначно

сприйняло поділ [209, с.209]. Однак толерантність і лояльність між республіками, що знаходились в основі співіснування, допомогли зрозуміти рішення керівництва федерації.

Чехія та Словаччина рішуче взяли курс на демократизацію своїх республік. Нова Конституція суверенної Чехії була прийнята у 1992 році, де наріжним каменем став принцип парламентаризму. Він передбачає провідне місце законодавчої гілки в системі органів влади. Законодавча влада в Чеській Республіці належить Парламенту, який складається з двох палат – Палати депутатів і Сенату, що зазначено в Основному Законі, Розділ «Про законодавчу владу», Стаття 15 пункт 2 [94]. Чесько-словацьке співіснування за довгі роки перетворилося у вагомий компонент нової архітектури міждержавного співробітництва як в регіоні Центрально-Східної Європи, так і Європейського континенту загалом.

Політичні зміни в Польщі, Чехії та Угорщині відбулися, якщо політологія допускає такий термін, «тихими Революційними змінами». Жоден з комуністичних урядів не був повалений, а лідери урядів склали повноваження, не віддавши наказу стріляти в своїх громадян під час протестів чи мітингів. Більше того, комуністичні партії лояльно сприйняли зміни політичної ситуації в країні. Не сформувалась, крім Польщі, внутрішня опозиція, яка б стала загрозою для комуністичної влади. Та й у самій Польщі «Солідарність» зумовила не миттєві політичні зміни, а поступову трансформацію. Соціально-економічні зміни здійснювалися багатьма колишніми представниками партійно-державного апарату, хоча й було запущено процес люстрації в цих країнах [165, с.165]. Події 1980-1991-х рр. стали поштовхом у створенні нових міжнародних гарантій, ламаючи старі, що базувалися на догматах соціалізму та комунізму. Так Східна Європа підійшла до історії Вишеградської четвірки.

2.2 Вишеградська група як політико-економічне об'єднання Польщі, Угорщини та Чехії

Новою парадигмою для країн Східної Європи виявилось падіння Берлінської стіни в листопаді 1989 року, що започаткувало процес об'єднання Німеччини. Рішення про координацію дій у справі об'єднання Німеччини ухвалила конференція міністрів закордонних справ держав НАТО та Варшавського договору в лютому 1990 року в Оттаві. Тоді було прийнято формулу переговорів «2+4», тобто НДР, ФРН+США, СРСР, Великобританія, Франція. Конференція «2+4», що розпочалася в березні 1990 року у Берліні, закінчилася підписанням Угоди про остаточне врегулювання питання Німеччини 12 вересня 1990 року. [146, с. 333]

1 липня 1991 року в Празі, коли СРСР уклало угоди про виведення з країн Східної та Центральної Європи останнього радянського солдата, було ліквідовано Варшавський договір (ОВД) [146, с.334].

Колапс «соціалістичної економічної інтеграції» в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) привів на межі 1980-1990-х рр. до розпаду традиційної системи зовнішньоекономічних, безпекових зв'язків Центрально-Східної Європи, орієнтованої переважно на СРСР. 29 червня 1991 року в Будапешті підписано порозуміння про розпуск РЕВ і водночас відкинуто пропозицію СРСР щодо створення нової економічної організації. А вже в серпні того ж року, після путчу на Москві, завершився процес розпаду СРСР, внаслідок якого постало 15 незалежних держав [146, с.334].

Припинення діяльності РЕВ та розпад Радянського Союзу означало втрату головного зовнішньоекономічного партнера держав Східної Європи. Найбільш негативним результатом стала втрата сегменту східних ринків, а отже, виникла потреба пошуку нових ринків. Розпад ОВД та РЕВ призвели до втрати світової біполярності, яка визначала всі полюси зіткнення на політичній карті. Європа-90 – це час нових очікувань і майбутніх розчарувань в епосі модернізму. [67, с.12-13].

Процес руйнування не завжди проходив мирно, часто супроводжуючись кривавими конфліктами та новими загрозами, яким потрібно було якось запобігати. Силовий баланс епохи модернізму в часи Холодної війни, що підтримувався між країнами ОВД та НАТО, на той історичний момент вже було втрачено. Одним із наслідків розвалу комуністичного табору стало те, що безпеку значної частини Європи ніхто не гарантував і не контролював. Варшавський пакт припинив своє існування, а НАТО ще не взяло на себе відповідальність за нові регіони. [43, с.99]

Постсоціалістичні країни усвідомлювали потребу заповнення політичного вакууму. У 1986 році дисиденти Польщі, ЧССР та Угорщини зі НДР (ще тоді) підписали спільну петицію про поширення демократії в Центрально-Східній Європі, що стане основою «нового регіоналізму» [46, с.5]. Надалі ці ідеї найбільше турбували саме чеське політичне середовище, яскравим представником якого був В. Гавел. Президент Чехословаччини ініціював перші перемовини центральноєвропейських посадовців у Братиславі в березні 1990 року з питань майбутнього співжиття.

Під час саміту ОБСЄ в Парижі 1990-го року представники Чехословаччини, Польщі й Угорщини проводили консультації щодо шляхів інтеграції зі Західною Європою. Поштовхом до юридичного зближення ЧССР, ПР й УР стали події січня 1991 року в Вільнюсі, де Радянський Союз плекав надію повернути свій вплив на країни Балтії. Результат цих подій виявився зовсім іншим – розформування військової організації Варшавського Договору із припиненням її діяльності.

З ініціативи прем'єр-міністра Угорщини Йозефа Анталла, 15 лютого 1991 року було проведено зустріч в угорському місті Вишеград. До речі, місто обрали не випадково, а враховуючи історичну значимість, адже в 1335 році у Вишеградському замку вперше зібралися угорський король Карл I Роберт, чеський король Ян I Сліпий (Люксембурзький) та польський король Казимир III для формування антигабсбургської коаліції, яка тоді була дуже впливовою у Європі, затвердженою договором про співпрацю в

політичній та економічній сфері. Історики високо оцінили дані переговори, під час яких ухвалили рішення та рекомендації вкрай важливі для тогочасної середньовічної Центральної та Східної Європи [139; 64, с.18].

15 лютого 1991 року у Вишеграді було прийнято установчий документ – «Декларацію про співробітництво між Польською Республікою, Чесько-Словацькою Федеративною Республікою й Угорською Республікою на шляху до європейської інтеграції» [246, с. 46]. Прийняття даного документу стало початком Вишеградської четвірки (V-4), яка була «політичним клубом, що не має жодного регламенту», - за визначенням экс-прем'єр-міністра Угорщини Ф. Дюрчана [195].

Після підписання договору сторони прийняли спільне комюніке про взаємоповагу в міжнародних угодах. Визнавалось право націй і право кожного народу самостійно вирішувати свою долю, а також права національних меншин, де б вони не проживали [203, с.48-49].

Участь у Вишеградській групі мала на меті вихід зі сфери впливу СРСР, спільне протистояння можливим спробам реставрації соціалістичного табору, сприяння трансформації структур, що залишилися після розпаду ОВД та РЕВ, розвиток співпраці у військовій галузі та вироблення спільних орієнтирів стосовно ЄС та НАТО [171, с.556-557].

Визначалися наступні завдання:

- повернення втраченої за роки Холодної війни національної незалежності, свободи та демократії;
- зміни суспільно-економічного та духовного життя шляхом ліквідування всіх наслідки тоталітарного режиму;
- формування парламентаризму та сучасної правової держави, визначення свободи та прав людини найбільшою цінністю;
- сприяння розвитку ринкової економіки;
- інтеграція в Західну Європу [167, с.6-7].

Окрім того, представники трьох держав зазначили в декларації зазначили, що збіжність цілей зовнішньої політики, схожість історичного досвіду та географічно близьке розташування обґрунтовано вимагають нового регіонального формування – Вишеградської групи. [30, с.18].

Варто наголосити, що Вишеградська група не мала чітких структурних конфігурацій і виступала лише як координаційний орган, який мав сприяти входженню країн-учасниць у Європейську Співдружність, аж до їх повної інтеграції.

Згодом активного розвитку набуло співробітництво з іншими країнами в сфері оборони та безпеки. У жовтні 1991 року в польському місті Краків відбулася зустріч представників держав «Вишеграду», під час якої дійшли домовленості про встановлення якісно нових відносин із НАТО і, як наслідок, оголосили заяву щодо наміру вступити в Організацію Північноатлантичного договору. Країни-члени НАТО 5 листопада 1991 року в м. Рим обговорили заяву «Вишеграду» та домовились про проведення постійних політичних консультацій з питань вироблення гарантій безпеки в східноєвропейському регіоні [203, с.49]. Після Краківського саміту спостерігалось активне декларування вступу до НАТО. [69, с.109].

У травні 1992 року чеська столиця Прага зібрала представників влади Вишеграду для вирішення спільних економічних проблем за спільними підписаними асоціативними угодами: польсько-чехословацькою (5 жовтня 1991 р.) та польсько-угорською (6 жовтня 1991 р.), не було підписано чехословацько-угорську [37, с.91].

Економіки кожної з країн зазнавали складних випробувань, втративши східні ринки збуту, а саме колишні республіки СРСР. Лідери держав Вишеграду почали шукати нові шляхи товарообміну, замінюючи радянські на власні вишеградські ринки.

Чехословаччина, Угорщина та Польща 21 грудня 1992 року в м. Краків уклали Договір про створення Центральноєвропейського порозуміння про вільну торгівлю (СЕФТА) [216]. Мета договору – формування зони вільної

торгівлі в Центральній і Східній Європі з подальшим розширенням від Балтійського до Адриатичного морів. Рух до зони вільної торгівлі мав відбуватися поступово, шляхом поетапного усунення митних і нетарифних зборів у торгівлі між державами-членами СЕФТА [246, с.104-106]. Погоджене розширення товарообігу та налагодження кооперації між країнами-учасниками було здійснено для компенсації наслідків розпаду РЕВ, а також підготовки до включення в процес загальноєвропейської економічної інтеграції та вступу до ЄС. Однак варто зазначити, що процес реформування ЧССР на дві незалежні держави - Чехію та Словаччину - змінив склад країн-членів СЕФТА з 1 січня 1993 року. Чеська та Словацька республіки, як правонаступниці ЧССР, стали повноправними членами асоціації [4, с.53]. Відповідно, Вишеградська трійка трансформувалась у Вишеградську четвірку (V-4).

Після 1992 року співробітництво набуло низхідної тенденції. Країни-учасниці мали можливість експериментувати на власних економіках за принципом вже існуючого Європейського Союзу, проте виникли певні труднощі. Відносини охололи після поділу Чехословаччини на Чехію та Словаччину, кожна з яких намагалася привернути до себе більше уваги в співдружності новосформованої четвірки.

Головною причиною погіршення відносин між країнами-членами було бачення деяких лідерів інтеграції до ЄС та НАТО не через призму регіонального співтовариства, а через власні держави. Пояснювалось це тим, що одній державі легше вступити, ніж групі держав [37, с.91]. Так поступово охолоджувалися відносини, що найбільше розчарувало Польщу.

Чеська Республіка та Словаччина лише з початком 1993 року почали переглядати ставлення один до одного в більш тісній співпраці добросусідських відносин [3, с.17].

Відносини зі злетами та падіннями у Вишеградській четвірці можна умовно поділити на певні періоди:

1. «Виклик часу» - власне створення Вишеградської четвірки в 1991 році. Вагомим фактором була безпека та консолідація на противагу радянській загрозі з метою якнайшвидшої інтеграції до Європейського Союзу та Північноатлантичного Альянсу.
2. «Втрачені ілюзії» - крах ілюзій щодо швидкої євроінтеграції з 1992 року, наявність проблем внутрішніх системних трансформацій. Період стагнації міжрегіональної вишеградської співпраці у 1993 році.
3. «Primus Inter Pares» - з 1994 року перегони всередині спільноти щодо того хто перший приєднається до ЄС, що чітко визначили доленосні процеси: амбіції лідерства Польщі та самоізоляція Словаччини. Перші прояви конфронтації: серйозні зустрічі відбувалися тільки з питань безпеки, все інше мало протокольний характер.
4. «Відродження Вишеграду» 1997-1998 рр. – період посилення міжрегіональної співпраці. Особливо допомога країнами-учасницями в підтримці Словаччини до євроатлантичної інтеграції, що офіційно було зроблено 11-12 вересня 1998 року чеським прем'єром. Це стало де-факто реорганізацією Вишеграду [87, с.18].

Уже в другій половині першого постсоціалістичного десятиліття відбулася певна стагнація між країнами Вишеградської четвірки, що проявлялось у відсутності взаємовигідних ініціатив.

Громадяни «Вишеграду», за соціологічними дослідженнями, не розглядали одне одного як повністю бажаних партнерів, керуючись багатьма традиційними стереотипами чи більш сучасними упередженнями [246, с.16].

Така неготовність пояснюється відсутністю на той час єдиної спільної культурної політики, завдяки чому могла б сформуватись центрально-східноєвропейська ідентичність, що є «мостом» у гуманітарній політиці. Були спроби, спільні інтернет-бібліотеки, «золотий фонд» фільмів, музичний архів, але це не суттєво вплинуло на формування культурних перетворень загальноєвропейських масштабів [246, с.173-174; 167, с.10-11].

Хоч Чехія розійшлася мирно зі Словаччиною у 1993 році, але економічні диспропорції використовувалися як звинувачення (особливо зі сторони Словаччини) у привласненні більшої частки з колишніх золотовалютних запасів Чехословаччини.

Найбільше це виражалося за часів В. Мечіяра, саме він наголошував у міжнародній змові проти Братислави, у якій сусід, на його переконання, відігравав головну роль. Відповідно, чеські політики наполягали на історичному великому боргу Словаччини, який підтверджений міжнародним аудитом [167, с.12].

Метаною національних політик у країнах Вишеградської групи не могла б відбутися без змін в етнополітиці, що базувалась на етноменеджменті. Вишеградська група активно розвивала концепцію альтернативних способів вирішення конфліктів [233; 193, с.20].

Як зазначав німецький філософ Юрген Габермас: «Лише символічна конструкція «народу» робить із модерної держави національну державу» [35, с.75]. Тож формат співпраці в рамках Вишеградської групи можна вважати інструментом адаптації центрально-східних держав Європи до нових умов взаємодії з наднаціональними структурами, за твердженням вченого В. Віднянського [27, с.344].

Цікавим є те, що після російсько-української війни 2014 року соціологи Вишеградської групи почали проводити дослідження про розмежування, які породжують конфлікти ідентичності та пов'язані з етнічним складом населення та його релігійною належністю.

Згідно з науковою класифікацією, Польща є гомогенною державою, оскільки 97,1% громадян є етнічними поляками. Трохи більше як на 10% відстала від Польщі в частці титульної нації Угорщина, де проживає 83,7% етнічних угорців. Понад 80% загального населення в Словаччині становлять етнічні словаки. Тільки Чехія є гетерогенною державою з 63,7% етнічних чехів. (табл. 1.2.2).

Таблиця 1.2.1

Етнонаціональний склад країн Вишеградської групи (дані за 2015 р.) [68, с.29].

Країни	Всього	Титульна етнічна група %	Перша за чисельністю меншина, %	Друга за чисельністю меншина, %
Польща	38 512 000	Поляки – 97,1	Шльонзаки – 1,1	Кашуби – 0,04
Чехія	10 562 214	Чехи – 63,7	Морави – 4,9	Словаки – 1,4
Словаччина	5 397 036	Словаки – 80,7	Угорці – 8,5	Роми – 2,0
Угорщина	9 937 628	Угорці – 83,7	Роми – 3,1	Німці – 1,3

Релігія також тяжіє до фактору соціально-політичних розмежувань у Вишеградській групі, хоча в Польщі і переважна більшість католиків.

Таблиця 1.2.2

Релігійність країн Вишеграду [152; 153; 154].

Країни	Католики, %	Православні, %	Інші, %	Атеїсти, %
Польща	86,9	1,3	8,8	3,0
Словаччина	65,8	0,9	19,9	13,4
Чехія	10,4	0,2	50,8	38,6
Угорщина	39,0	11,6	31,2	18,2

Це сприяє формуванню політичних сил релігійного характеру, які ще й маніпулюють у сфері соціально-економічного розмежування. На початку створення Вишеградської групи економічні чинники вносили суттєвий

дисбаланс, особливо з пострадянським відставанням від країн Західної Європи.

Для того, щоб швидше потрапити до розвиненої європейської спільноти, країни Вишеградської четвірки приділяли основну увагу економічному розвитку, спрямованому на підвищення рівня життя, що простежується у рейтингу свобод (табл.1.1.3) [68, с.32].

Таблиця 1.2.3

Рейтинг свободи в країнах Вишеградської групи
(1993 р. – 2016 р.)

Країна	1993	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Польща	2,0	1,5	1,5	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5
Словаччина	3,5	2,5	1,5	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Угорщина	1,5	1,5	1,5	1,0	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5	2,0	2,0	2,5
Чехія	1,5	1,5	1,5	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Рейтинг свободи подано в таблиці індексом свободи як співвідношення влади та опозиції з 5-тибальною шкалою, де 1- найкращий показник, 5 – найгірший [68, с.32]. Як зазначено, за період із 1993-2017 рр. найкращих зрушень зазнала Словаччина від індексу 3,5 (найгірший у «четвірці») у 1993 році до 1,0 в 2017 році, випередивши Польщу та Угорщину.

Переломним періодом можна вважати другу половину 1998 року після демократичних виборів у Словаччині, коли сусідні держави сконцентрували зусилля довкола досягнення спільної стратегічної мети – членства в НАТО та ЄС [167, с.7].

Робота Вишеградської четвірки отримала більш систематичний характер із прийняттям документу «Зміст вишеградського співтовариства» та створенням Вишеградського фонду. Крім політичної галузі глобальної інтеграції, визначилися широкі рамки співробітництва в сфері навколишнього середовища, науки, культури, поширення інформації, регіонального співробітництва [121, с.318].

Вишеградська четвірка впевнено спрямовувала свої сили до атлантичної інтеграції. 14 травня 1999 року в Братиславі відбувся саміт за участю керівників урядів Вишеграду, під час якого проголосили поглиблення співробітництва у внутрішніх справах, питаннях нелегальної міграції, боротьби з наркотрафіками та нелегальною торгівлею зброєю, а також домовилися про співпрацю в боротьбі з тероризмом, що набувала нових масштабів у світі. В економічному напрямку узгодили ефективне використання програм і фондів Євросоюзу [33, с.5]. Саме на цьому саміті керівну роль у Вишеградській четвірці отримали прем'єр-міністри країн-учасниць.

Отже, можна зробити висновок, що субрегіональна інтеграція східноєвропейських країн у Вишеградську групу відбулася внаслідок, а не всупереч таких факторів:

- спільне історичне минуле;
- географічне розташування;
- регіональні інтереси;
- політико-економічні зв'язки.

Геополітичні інтереси країн Східної Європи вимагали посилення регіональної взаємодії для подолання нових викликів, що виникли після Холодної війни. Зникла противага двох полюсів умовного політичного існування після Другої світової війни, разом із розпадом СРСР. Світова система координат набула нової конфігурації, в якій колишні країни соціалістичного табору були «активними векторами» тогочасного світу. Щоб вистояти як незалежні держави, яких автоматично не включили в європейську інтеграцію Західної Європи, у 1991 році було створено Вишеградську групу. Після поділу Чехії та Словаччини вона природно трансформувалась у Вишеградську четвірку.

Вишеградська група заклала засади спільного захисту своїх нових незалежних держав і визначила вільну торгівлю між собою заміною східного радянського ринку збуту. За десять років Вишеград пройшов

умовні чотири етапи взаємної співпраці зі злетами та падіннями, що суттєво залежало від внутрішньої політики кожної країни.

Чим більше поглиблювався демократичний вектор розвитку як окремої держави-учасниці, так і самої групи, тим більше надходило розуміння потреби інтеграції з організацією Північноатлантичного договору та Європейським Союзом. Ці дві парадигми були взяті за основу подальших динамічних процесів держав Вишеградської четвірки.

Висновки до 2-го розділу

Економічні проблеми країн соціалістичного табору після розпаду СРСР та ОВД актуалізували в Чехословаччині, Угорщині та Польщі процес пошуку нових шляхів для подальшого розвитку. Першочергово це стосувалося формування демократичних урядів, реформування органів державної влади та політичної системи. Одночасно з економічними проблемами загострилися і міжнародні питання: у Польщі спостерігалася проблема з національними меншинами, в Угорщині стояло питання стабілізації зовнішньоекономічного сектору, в Чехословаччині почали з'являтися дискусії щодо відокремлення Словаччини.

Одним із перших кроків для становлення нового шляху політично-правового розвитку стало затвердження нових Конституцій. В Чехословаччині, Польщі та Угорщині характерною особливістю нових Конституцій стала поява посади Президента і підсилення його ролі. До влади прийшли представники, які сприяли поширенню прозахідних і проєвропейських поглядів. В процесі цих змін Чехословаччина спочатку змінила назву на Чесько-Словацька федеративна республіка, а в 1992 р. розділилася на два окремих самостійних суб'єкти – Чехію та Словаччину. Після роз'єднання і Чехія, і Словаччина продовжили демократизацію своїх республік.

Розпад Радянського Союзу і вихід з РЕВ спричинили для Чехословаччини, Польщі й Угорщини втрату основних ринків збуту свого експорту. Через втрату східних ринків виникла потреба пошуку нових. Опинившись в умовах непевності і беручи до уваги спільність історичного досвіду, географічно близьке розташування та, як виявиться пізніше, спільність зовнішньополітичних цілей – дана група держав заснувала закрите регіональне об'єднання Вишеградську трійку (яке після поділу Чехословаччини перетворилося на Вишеградську четвірку). Спільна участь у Вишеградській групі першочергово мала на меті вихід із сфери впливу СРСР та координацію зусиль щодо орієнтації на ЄС і НАТО.

РОЗДІЛ ІІІ

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПОЛЬЩІ, УГОРЩИНИ ТА ЧЕХІЇ НА ШЛЯХУ ДО НАТО ТА ЄС

3.1 Становлення відносин країн Вишеграду з Організацією Північноатлантичного договору

Нова геополітична ситуація в 90-х роках ХХ ст. вимагала зміну ролі НАТО як гаранта безпеки та стабільності, що повністю змінювало початкову мету Альянсу. Результатом змін стало утворення Ради Північноатлантичної Співдружності, до якої увійшли країни-члени НАТО, країни Східної Європи, включаючи Вишеградську групу, а також незалежні держави колишнього СРСР [203]. Створивши цей орган як консультативний, НАТО намагалося охопити досить неоднозначний політико-географічний простір. Саме Росія виступила категорично проти контролю безпеки Центрально-Східної Європи Альянсом, якому іншого не залишалось, як шукати нові шляхи співпраці.

З плином часу, у ХХІ столітті виявилось неможливим поєднати не поєднане через різне розуміння «свобідної волі» в певних тодішніх нових незалежних державах, які в державотворчі процеси закладали політику агресії.

Як вже зазначалося в попередньому розділі, про вибір курсу до НАТО країни Вишеграду оголосили в Кракові 1991 року. Тоді президенти Польщі, Угорщини, Чехословаччини висловили волю участі своїх держав у діяльності НАТО. Незабаром їх підтримали міністри оборони цих держав. Ці факти свідчать про більш інтенсивне співробітництво колишніх суперників у військово-політичному плані. Особливо поглиблення співпраці відбулося завдяки постійним візитам тодішнього генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до країн східноєвропейського регіону [55].

Значною подією стало перше засідання НАТО в Будапешті 3-6 червня 1993 року, в країні, яка не була членом НАТО [203].

У січні 1994 року на Брюссельському саміті НАТО прийнято основоположні документи концепції «Партнерство заради миру», що мала забезпечити наближення оборонного комплексу країн Східної Європи до стандартів НАТО. Було розроблено індивідуальні програми партнерів, проводилися полігонні тренування, системні навчання офіцерів і дипломатів країн-учасниць. Узгоджувалось законодавство майбутніх держав-членів із нормами НАТО [237, с.387]. Через несприятливу внутрішньополітичну ситуацію, Словаччина не брала участі в Програмі НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ) [33].

Кандидати нетерпляче прагнули розширення НАТО, Програми ПЗМ було недостатньо. На зустрічі Північноатлантичної Ради в грудні 1994 року, було розпочато роботу стосовно шляхів й умов розширення. Результатом стало Дослідження про розширення НАТО, презентоване в Брюсселі 28 вересня 1995 року. Відповідно до Дослідження розширення мало на меті:

- зміцнення безпеки в євроатлантичному регіоні;
- об'єднати навколо цінностей Вашингтонського договору якомога більше країн;
- зміцнення засад для співробітництва з новими членами Альянсу;
- зменшення вірогідності воєнних дій у Європі;
- збільшення можливостей Альянсу щодо зміцнення безпеки в Європі [57, с.240].

Розширення ґрунтувалося на Ст. 10 Північноатлантичного договору, прийнятого ще в квітні 1949 року: «Сторони можуть, за одностайною згодою, запросити будь-яку європейську державу, що здатна посилювати принципи цього Договору та сприяти безпеці в Північноатлантичному просторі, приєднатися до цього Договору» [89, с.23-25].

Зі слів Генерального секретаря НАТО, 1997 рік був історичним для Альянсу – підписано індивідуальні Протоколи приєднання Чехії, Польщі та Угорщини, які ратифікували в парламентах 16 країн-членів [166, с. 3-5].

Чудово про розширення висловився Вацлав Гавел, Президент Чехії: «НАТО – це не просто взаємовигідна угода або щось на зразок товарного обміну. Це прояв відданості, любові до свободи, духу солідарності, готовності захищати разом спільні культурні цінності, це прояв вірності нормам загальнолюдської моралі» [36, с.25].

Хоча політика розширення НАТО на зламі століть не всіма сприймалася «добровільним благом», дехто в цьому вбачав впровадження в практику норм «real-politik», з позиції не окремих державних національних егоїзмів, а з позиції корпоративного егоїзму атлантичного співтовариства, не давши шансу самій Європі створити військово-безпековий блок на базі ОБСЄ та норм ООН [36, с.25].

Оригінальне бачення «real-politik» того часу подає в своїх наукових філософських поглядах сучасний київський мислитель А. Баумейстер [13]. Він припустив, що на терези Європи 1991 року Захід і СРСР поставили об'єднання Німеччини та розширення НАТО в Східній Європі. Це були своєрідні торги, «real-politik». США дозволяє Німеччині об'єднатися, проти чого різко тоді виступали Велика Британія та Франція, вбачаючи в новій Німеччині впливово гравця на європейській арені. Відповідно, Німеччина не заперечує розширенню НАТО в Центрально-Східній Європі [12]. Хоча перед тим ФРН домовилася з СРСР про недопущення в сектор впливу радянської ідеології Альянсу.

Таку політичну шахівницю викрив американський політолог, професор університету Бостона Джошуа Шифрінсон, виявивши документ з Британського національного архіву під грифом «Секретно» [221]. Німецьке видання «Der Spiegel» повідомило про виявлення архівного документа, який, як сказано у статті, підкріплює версію російської влади про те, що при об'єднанні Німеччини Радянському Союзу було обіцяно: НАТО не розширюватиметься на схід Європи [252].

Розсекречений документ зафіксував протокол зустрічі представників міністерств закордонних справ Великобританії, Франції та Німеччини, що відбулася 6 березня 1991 року у Бонні, на якій обговорювали майбутню безпеку Центрально-Східної Європи.

Як зазначалося в Розділі I даної роботи, 1991 рік був кризовим для ОВД і країни колишнього соцтабору хотіли інтегруватися в НАТО. Як зазначає Der Spiegel, з документа видно, що британці, американці, німці та французи не поділяли членства східноєвропейських країн, у тому числі й Угорщини, Польщі та Чехословаччини.

Міністр закордонних справ ФРН Юрген Хробог пояснював: «Ми чітко дали зрозуміти на переговорах 2+4 (прим.2 – НДР і СРСР; 4 – Франція, Англія, США та ФРН), що ми не розширюємо НАТО за межі Ельби», що й підтвердив представник США [228; 220]. Зміцнювати стабільність і безпеку Центрально-Східної Європи на перемовинах домовились за рахунок ОБСЄ. Можливо, саме звідси походить сьогоднішня теза російського президента про те, що НАТО ввело Росію в оману [228].

У середині 90-х років ХХ ст., коли емоції трохи стихли після падіння Берлінської стіни та зникнення соціалістичного табору, громадяни східноєвропейських країн почали проявляти скептицизм у потребі членства в НАТО, чим ще більше робили вклад у розігравання шахівниці впливовими країнами, згідно таємного документа, згаданого вище. Це впливало з економічного становища, адже треба була потреба у виділенні з державного бюджету коштів на утримання своїх військ у структурі Альянсу.

Наприклад, чеські громадяни, порівняно з польськими й угорськими, відставали в бажанні приєднання, бо не бачили загрози зі сторони Росії, на відміну, від поляків [6, с.20-23]. Під натиском Росії з'явилася концепція обмеженого членства – без можливості розміщення військових баз на території нових держав-учасниць і з лімітами окремих видів озброєнь. З'явилась навіть думка щодо обмеження участі в Альянсі суто політичними структурами.

Такі пропозиції були неприйнятні для Польщі, Чехії й Угорщини. Вони домагалися повноправного членства з усіма правами й обов'язками [231]. Наприклад, задля формування національного механізму з реалізації курсу на здобуття членства в НАТО, Чехія 25 червня 1997 року схвалила створення Комітету з інтеграції ЧР до НАТО, статут якого передбачав наступне:

1. Підготовка документів, спрямованих на розвиток відносин між НАТО та ЧР.
2. Надання відповідних пропозицій.
3. Координація окремих установ по відношенню до органів НАТО.
4. Інформація громадськості.
5. Створення законодавчої бази на шляху до інтеграції до НАТО [121, с. 316].

Чехія була однією з перших держав, що організувала свою суміжну канцелярію для командування НАТО в Брюсселі. Також у 1993 році чеська армія вперше взяла участь у білатеральних тренуваннях з арміями Нідерландів, Англії, Франції, що повністю відповідало «Військовій доктрині Чеської Республіки» [137, с.123]. Чеська Республіка після поділу Чехословаччини отримала 2/3 чехословацької армії, що була найбільшою серед країн Вишеграду [69, с.109]. Можливо, саме цей фактор став причиною найменшого фінансування війська між країнами четвірки. Чеська влада не переймалася модернізацією армії до натовських вимог.

У випадку Польщі, першим офіційним контактом із НАТО був візит до Варшави у травні 1989 року делегації від Альянсу. Польська делегація відвідала на знак солідарності Брюссель у березні 1990 року. Наступного року польська влада прийняла доктрину зовнішньополітичного напрямку про членство в НАТО. Реальні зрушення у відносинах відбулися тільки в 1992 році після візиту Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера, який підтвердив бажання бачити поляків у НАТО.

Запрошення Польщі до ПЗМ у 1993 році сприйнялося Варшавою як відтягнення переговорів стосовно повноцінного членства в альянсі, тому не сприйнялося з великим ентузіазмом. Польща активно роз'яснювала як своїм громадянам, так і іноземним майбутнім партнерам по НАТО, важливість її вступу до Північноатлантичного Альянсу для рівноваги та збалансованості сил на східноєвропейському напрямку. Польща розуміла, що стримуючим фактором для російського сусіда бажання розширити свої кордони може бути тільки сильна армія, яку можна відродити швидко за допомогою НАТО. На момент вступу польська армія була на 90 % оснащена колишньою радянською зброєю, що була застарілою та вимагала велику кількість логістичного персоналу. Через економічну кризу, яка не забарилася після розбалансування радянського ринку збуту, Польща не могла впроваджувати новітні передові військові технології [109, с. 110, с.113].

За національну безпеку дбали також і в Угорщині, розпочавши в 1990 році офіційні відносини з Альянсом в Брюсселі, який відвідав прем'єр Угорщини, ще член ОВД - Йозеф Анталл. Він відкрито тоді заявив, що майбутню європейську безпеку Угорщина вбачає тільки в НАТО. Візит-відповідь Генсека НАТО відбулася в листопаді того ж року.

Через два роки було підписано угоду про доручення Угорщини до програми Партнерства заради миру, пізніше держава подала документ індивідуального партнерства.

У 1997 році відбулася перша хвиля реформ в оборонному секторі Угорщини, внаслідок якої виробили систему чіткого координування місій, структуру та фінансові питання забезпечення армії. Окрім того, армія долучалась до миротворчих операцій і навчань [69, с. 112].

Врешті після значної кількості дипломатичних заходів та за суттєвої підтримки США, концепція «другорядного членства» трьох держав Вишеграду не втілилася в життя. Заключним акордом у цьому питанні став саміт країн-членів НАТО у липні 1997 року, під час якого прийняли рішення про запрошення Польщі, Чехії й Угорщини до початку переговорів стосовно

членства в НАТО [44, с.89]. Це стало однією з найголовніших подій поширення демократії на Східну Європу [123, с.177].

Прагнення держав Східної Європи зіграли одну з ключових ролей на шахівниці майбутньої європейської безпеки. Серед населення країн Вишеградської групи проводилась політика роз'яснення стосовно концепції Альянсу гарантує, збереження свобод і безпеки його членів політичними та військовими засобами [32, с.98]. Без підтримки громадян у державі неможливо встановити громадянський цивільний контроль над армією, яка є основною політичною умовою прийняття до НАТО.

Питання цивільного контролю стало одним із визначальних показників, необхідних для інтеграції до Північноатлантичного Альянсу. Все це відбувалося через встановлення конституційних і правових засад для загальної демонстрації можливості таких змін, що можна окреслити чотирма базисами:

1. Високий рівень військового професіоналізму.
2. Військова сфера під цивільним політичним контролем.
3. Адекватне цивільне визнання військових ролей і функцій.
4. Мінімізація політичної ролі військового сектору [69, с.114].

Угорщина, Польща та Чехія паралельно проводили конституційно-правові реформи та встановлювали цивільно-військові відносини в царині демократичних змін. Оскільки цивільно-військові відносини не потребували значного політико-соціального інвестування і швидко давали помітний результат, то лідери даних держав легко заручалися підтримкою громадськості, особливо коли США покривали деякі фінансові витрати під егідою програм і грантів.

Конгрес США активно долучався до підтримки розширення НАТО ще з часів прийняття закону «Про членство в НАТО», підтримавши думку 16 країн-учасниць Варшавського Договору про членство в НАТО для країн «молодої демократії». Окрім того, спостерігалось фінансове забезпечення

цим країнам задля створення спеціальних військових підрозділів. У 1996 році світ побачив новий закон «Про створення процедури розширення НАТО», в якому Конгрес США окреслив мир та безпеку як одну з ключових складових. США готові нести фінансові витрати для підтримки стабільності в молодих демократичних країнах, допомогти з модернізацією збройних сил у формі грантів («Програма фінансування іноземних збройних сил») та фондів (підтримка реалізації Програми заради миру) [101, с.171-173].

Розширення НАТО відбулося 12 березня 1999 року, замість 16 країн-членів вже 19 входило до Альянсу (Словаччина так і не змогла подолати внутрішньополітичну кризу). Стратегічна концепція об'єднання полягала в наступному твердженні «..жоден з членів Союзу не має потреби покладатися виключно на свої власні сили, якщо опиниться перед загрозою.» [39, с.202].

Фраза колишнього голови Військового комітету НАТО Клауса Наумана відобразила всю суть події: «Вперше за 300 років Польща, Німеччина, Франція перебувають у союзі, причому під американським керівництвом. Це прекрасний фінал жахливого століття» [70, с. 103].

Трикутник співпраці Угорщина-Чехія-Польща крізь призму НАТО оцінюється від задовільного до доброго. Наприклад, двостороння співпраця Польща-Чехія є задовільною, особливо в рамках прикордонних контактів. Контакти на рівні оборонних керівників відбувалися інтенсивно. Чехія з Польщею співпрацювала в аспекті повітряних сил. Цікаво, що Угорщина, перебуваючи в регіональному командуванні «Південь», а Польща – «Північ», не перешкоджає деклараціям про готовність до тісної військової співпраці [45, с.93].

Багато дискусій точиться про зусилля союзницьких країн і країн-партнерів з метою збільшення можливостей НАТО. Однією з таких можливостей є система протиракетної оборони в Середземному морі (ПРО), затверджена ще 23 липня 1999 року [82, с.28]. США вели переговори з Польщею та Чехією кілька років для отримання дозволу щодо ПРО. Уряди двох країн дійшли згоди.

14 серпня 2008 року Сполучені Штати з Польщею домовились про місце розміщення бази з десятьма ракетами-перехоплювачами MIM-104 Patriot [234]. Це відбулося на тлі ядерної загрози Польщі з боку Росії. 20 серпня 2008 року США та Польща підписала договір про колективну оборону. Було підписано угоду щодо розміщення частини щита ПРО в Польщі, а радіолокаційні станції в Чехії [240]. Більше 100 тис. чехів, які потрапили під проросійський вплив чи будучи самі проросійськи налаштованими, вимагали проведення референдуму стосовно розміщення ПРО [241].

Про енергетичну безпеку в аспекті Північноатлантичного альянсу заговорили відкрито в 2013 році, провівши в Братиславі Глобальний безпековий форум [22, с.18]. Під час форуму країни Вишеграду хотіли застерегти від регіональних проблем, що могли перерости в глобальні. На цьому форумі вперше виступив міністр закордонних справ Польщі та міжнародний політолог польського походження Збігнєв Бжезінський [66].

Піднімалися питання енергетичної безпеки, європейської ПРО, іранської ядерної проблеми, кібербезпеки. Усі міністри закордонних справ Вишеградської четвірки наголошували на актуальності євроатлантичних цінностей, тобто на консолідації ідеї безпеки Європа – НАТО, в якій важливим фігурантом виступає США. З часом ця концепція тільки підтвердилась, правда, вивела на арену ще одного досить впливового гравця для Польщі та Чехії - Велику Британію. Угорщина ж «загубилася» в своїх рельєфах політичного життя.

3.2 Економічні та правові реформи в Польщі, Угорщині та Чехії на шляху до Європейського Союзу.

Європейський Союз до 2004 року складався з 15 держав: Австрії, Бельгії, Великобританії, Греції, Данії, Ірландії, Іспанії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, Португалії, Фінляндії, Франції та Швеції. В результаті багатьох історичних перетворень у часі та просторі, ЄС

сформувався на трьох підвалинах (стовпах Дод. 3) римської та грецької цивілізацій.

Перша підвалина ґрунтується на трьох трактатах Європейської співдружності:

1. Паризький договір про Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС, 1951 р.).
2. Римський договір про Європейське співтовариство з атомної енергетики (ЕСАЕ, 1957 р.)
3. Європейське економічне співтовариство (ЄЕС, за тим же договором). [129, с.19]

Із розвитком інтеграційних процесів поступово відбувалася модифікація Римського договору в Єдиний європейський акт (ЄЄА, 1986 р.), що став базовим для переформування Співдружності в Союз. ЄЄА збільшував повноваження Європейського Парламенту через прийняття відповідних інституційно-правових змін, де зазначалося формування внутрішнього спільного ринку до 1992 року через економічний і валютний союзи. Крім того ЄЄА визначав суспільну політику, наукові дослідження, охорону довкілля. Все це відобразилося в підписанні Маастрихтського договору, головна роль якого була на перетворенні економічного співтовариства в загальноєвропейське з назвою, замість «Європейське Економічне Співтовариство», «Європейське Співтовариство». ЄС наділяли широкою компетенцією в галузі спільної політики й адмініструванні.

Друге та третє підґрунтя ЄС також виходили з Маастрихтського договору [107]. Друга опора ЄС формує спільну зовнішню політику та безпеку, що здійснюється на міжнародному рівні. Третя опора – це міждержавна співпраця в галузі судочинства та внутрішніх справ, також пов'язана з еміграційною політикою, справами біженців, захистом і контролем кордонів, боротьбою з організованою злочинністю, особливо з тероризмом, торгівлею наркотиками та шахрайством, що контролюється за сприяння організованого Бюро європейської поліції – Європол [129, с.21].

Саме на базі цих «трьох китів» і було закладено перспективу майбутніх інтеграційних процесів до ЄС. Євросоюз задав необхідні умови стартових позицій перспективним членам щодо відповідності їх правової бази та стану економіки. Угорщина, Польща та Чехія почала співпрацювати з Європейським Союзом в рамках Вишеграду ще на початку 1990-х років ХХ ст. Проводилися регулярні щорічні саміти прем'єр-міністрів V-4, зустрічі, конференції тощо [86, с.157].

Можна схематично відобразити процес підготовки до вступу до Європейського Союзу Чехії, Польщі й Угорської Республіки.

Умовно даний процес складався з чотирьох етапів:

1. 1986 – 1990 рр. – започаткування діалогу з ЄС та декларування бажання стати повноправним членом європейської спільноти.
2. 1991 – 1994 рр. – спільна праця над складанням і підписанням Європейської угоди про асоціацію, в якій визначалися критерії вступу до ЄС.
3. 1994 -1997 рр. – подача заявок з проханням приєднання до Європейського Союзу. Європейський уряд почав моніторинг відповідності політичних, соціально-економічних реформ. Уніфікація права кожної країни до *acquis communautaire* [214].
4. 1997 – 2004 рр. – активні переговори між ЄС й Угорщиною, Чехією та Польщею з метою реального приєднання [175,с.21].

На першому етапі підготовки в серпні 1988 року встановлено дипломатичні відносини між Угорщиною й ЄС. Європейський діалог Польщі розпочався у вересні 1988 року ще як Польської Народної Республіки. В 1989 році була підписана перша угода про торгівлю та економічне співробітництво між ПНР і ЄЕС [106, с.195].

Чехія розпочинала свій шлях до Європейського Союзу ще як ЧСФР, з якою й укладалися початкові зовнішньополітичні документи про співпрацю. Одним із таких документів стала Угода між Чеською і Словацькою

Федеративними Республіками, де ЧСФР на фоні Польщі й Угорщини отримала певні преференції стосовно експорту, що допомогло надалі не так потерпати її економіці. Тільки в політично-географічному плані ЧСФР розділилася на дві країни – Чехію та Словаччину, що автоматично призупинило Європейську угоду про асоціацію з Чехословаччиною.

Ці дії та економічні проблеми на східноєвропейському ринку принесли розчарування Польщі, Угорщині та Чехії стосовно ідеї швидкого входження в ЄС. Стало цілком зрозуміло, що попереду тривалий складний шлях.

Чехія в 1993 році, задля забезпечення розуміння західним країнам її майбутньої перспективи, розробила стратегічний документ - Концепцію закордонних справ Чеської Республіки, що стала основою для відновлення переговорного процесу щодо укладання Європейської угоди з ЄС. Чеська влада ґрунтовно готувалася до квітневого саміту ЄС 1993 року в м. Копенгаген.

Зовсім іншою була ситуація процесу інтеграції в угорській владі. Європейський Союз, визначивши Угорщину лідером у постсоціалістичному таборі, із політичних міркувань саме з нею розпочав підписання угоди про торгівельне й економічне співробітництво (26 вересня 1988 р.). До речі, для характеристики угорської економіки того часу нерідко вчені та політики застосовували термін «ринковий соціалізм» [40, с.358]. Угорщина мала найбільше сприяння у торгівлі за правилами ГАТТ.

На Паризькому саміті в липні 1989 року було скоординовано програму економічної допомоги Угорщині та Польщі – PHARE – Poland Hungary: Action for Restructuring of Economies [239]. Пізніше її поширили й на Чехію, яка через розпад Чехословаччини була поновлена в 1993 році. Основна мета цієї програми полягала в полегшенні політико-економічних змін у досліджуваних країнах. Тут відбувався груповий рух країн Вишеграду до ЄС. [143, с.69].

Перед Копенгагенським самітом Європейський Союз розробив для країн Центрально-Східної Європи документ «У напрямку ближчої співпраці з країнами ЦСЄ». Він складався з чотирьох частин:

1. У напрямку до Європейського політичного простору.
2. Полегшення вступу на спільний ринок.
3. Надання більш ефективної допомоги.
4. Підтримка економічної інтеграції. [136, с.133].

На самому ж саміті Єврокомісія визначилася зі східним розширенням, яке стало більш реальним для країн Центрально-Східної Європи за умови виконання Копенгагенських критеріїв. Від 1 липня 1993 року Європейське співтовариство змінило назву на Європейський Союз.

1 лютого 1994 року набула чинності Європейська угода про асоціацію, підписана Угорською Республікою та ЄС, Польщею та ЄС, після ратифікації парламентами усіх країн Союзу й угорським, польським парламентами. В Польщі 24 лютого того ж року було утворено Комісію з гармонізації польського права до вимог Європейського Союзу [130, с.137]. Вже цього ж року 5 квітня Польща внесла заявку про бажання дійсного членства в ЄС [106, с.195].

Правда, така ж угода в Чехії набула чинності в лютому 1995 року, до того часу з ЄС діяла Тимчасова угода [199]. В Преамбулі та першій статті згаданих угод зазначено, що асоціація є засобом досягнення членства в ЄС [130, с.135].

У Копенгагені 22-23 червня 1993 року на найвищому рівні Євросоюзу розпочався підготовчий процес Чехії, Польщі та Угорщини з асоціативного договору зміни статусу в повноправне членство ЄС на базі Копенгагенських критеріїв.

Копенгагенські критерії поділялися на:

1. Політичні – забезпечення прав і свобод у кожній незалежній державі, майбутніх членів, на принципах верховенства права.

2. Економічні – розбудова відкритих конкурентоспроможних економік постсоціалістичних держав, які впливають з перспективного членства у єдиному європейському валютному ринку.

Європейська угода, попередньо підписана Польщею, Угорщиною, а згодом і Чехією, визначала кінцеву мету – прийняття країн до ЄС через взаємодопомогу в політичній й економічній сфері кожної країни.

Варто зазначити, що в Угоді було зафіксовано принцип асиметрії, тобто Євросоюз відкривав свої ринки для майбутніх членів швидше, ніж вони для Європейського Союзу. Це робилося для того, щоб молоді держави Східної Європи могли швидше пристосувати свою промисловість до європейських стандартів.

1 квітня 1994 року Рада Асоціації Євросоюзу запропонувала подати заявки про членство Польщі й Угорщині, Чехія подала заявку в січні 1996 року [175, с.23; 199]. Розпочався новий етап – безпосередньої підготовки до вступу в Європейське Співтовариство. 9-10 грудня 1994 року в Гессені затверджено асоціативну стратегію. Найпроблемнішим тоді було питання імплементації законодавства національних держав до європейського.

Для цього розробили «Білу книгу щодо єдиного ринку», у якій під новою назвою «Підготовка інтеграції асоціативних країн Центральної і Східної Європи до внутрішнього ринку Європейського Союзу» міститься перелік усіх необхідних законодавчих актів щодо єдиного ринку. Охоплено 23 сектори суспільно-економічного життя для адаптації національних економіко-правових систем до правової системи Євросоюзу. У грудні 1995 року Угорщина створила угорську «Білу книгу» для виконання європейських вимог в правового регулювання внутрішнього ринку, а в Чехії на виконання Білої книги було прийнято декрет «Пріоритети виконання основ Білої книги в Чеській республіці» [175, с.23; 88, с.22].

Польська «Біла Книга» складалася з трьох частин:

1. «Польща – ЄС. Економіка»
2. «Польща – ЄС. Право»

3. «Польща – ЄС. Наука та технологія» [168, с.20].

У результаті Гессенського саміту для реалізації стратегії європейського розширення розробили чотири основні інструменти:

1. Європейська угода.
2. Структурований діалог.
3. Програма PHANE.
4. Біла книга правил приєднання до внутрішнього ринку [136].

Наступною вагомою подією стала Люксембурзька зустріч майбутніх країн із керівництвом Євросоюзу, під час якої схвалили Білі книги країн, майбутніх членів. Крім того, економічні експерти ЄС зазначили вагомі зміни у Польщі, Чехії й Угорщини на шляху до ринкової економіки. Польща перетерпіла «шокову терапію», на відміну від Чехії й Угорщини. Найкращі показники спостерігалися в Чеській Республіці: практично не було безробіття, спостерігався збалансований бюджет.

У 1996 році в квітні Єврокомісія вперше склала прототип опитувальника для майбутніх кандидатів, до яких належали Чехія, Угорщина та Польща, вступу до ЄС із понад 1 000 питань на 150 сторінок. До речі, також у квітні тільки 2022 року з меншим фактажем сторінок (40 с.) заповнила його й Україна [132]. Опитувальник складався з 23-х розділів, що охоплювали всі сфери діяльності держав-кандидатів. Це було завершення третього етапу інтеграційних процесів даної трійки країн до Євросоюзу. 1996 рік став переломний в аспекті інтеграції Чехії, Польщі, Угорщини до Європейського співтовариства, офіційна подача заявок щодо вступу.

На початку 1997 року в Європейській Комісії вирішувалась дата вступу вище згаданих країн. Єврокомісари визначили, що це відбудеться не швидше 2002 року. У 1997 році було укладено «Порядок 2000» (Agenda 2000) - політичний документ, головна мета якого полягала в реформуванні політик Союзу, особливо в сільськогосподарській структурі, та визначенні фінансової перспективи на наступні роки [149].

Серед численних рекомендацій і пропозицій, які стосувалися Чехії, заслуговує на увагу той факт, що в звіті чеський уряд критикували за відсутність регіональної політики, її механізму координації на центральному рівні, де наголошувалося на відсутності проміжного рівня самоврядування між столицею та громадами [163, с.34-35].

Так, наступного року Чехія прийняла нову програму євроінтеграційної політики, яка визначала головні цілі все того ж євроінтеграційного курсу, відображеного в Національній програмі приєднання Чеської Республіки до ЄС. Вона постійно поновлювалася згідно з вимогами імплементації чеського законодавства до європейського. Так виникли Програма 1999, Програма 2000, Програма 2001.

Варто зазначити, що в Чехії опозиція сприяла владі якнайшвидше виконати вимоги Єврокомісії. Для цього навіть було укладено Угоду опозиції, де прописувалося, що двічі на рік опозиція та влада сідають за стіл консультацій щодо зрушень із правовими нормами та поправками національного законодавства.

В Амстердамі країни-члени ЄС та Єврокомісія оприлюднила першу пропозицію щодо приєднання країн-кандидатів. Саме тоді до Порядку 2000 додавалося фінансове забезпечення на 2000 – 2006 рр. та проблемні висновки розширення під назвою «Висновки комісії щодо заявки на вступ до ЄС». У цих висновках розглядалася політична й економічна складова, у кінці прикінцеві приписи та рекомендації.

11 березня 1998 року Європейський Парламент схвалив правові засади вступу у документі «Партнерство заради вступу». Там зазначалися короткострокові та довгострокові цілі. Першочерговими виділяли економічні перетворення, зміцнення державних інституцій та узгодження законодавства у питаннях внутрішнього ринку. Друга частина документу – це фінансові та технічні засоби допомоги Євросоюзу країнам, майбутнім асоціативним членам.

Урочисте відкриття процесу підготовки до вступу в ЄС відбулося 30 березня 1998 року. 28 квітня розпочався перший етап аналітичного порівняння законодавства Євросоюзу до окремих законодавств країн майбутніх членів. Для кращого скринігу *Acquis communautaire* розділили на 31 розділ, де окремими розділами були «наука», «дослідження», «телекомунікації», «інформаційне суспільство» тощо. Розглядались саме ці розділи, оскільки наприкінці ХХ століття Євросоюз надавав особливе значення прогресивному розвитку новітніх технологій у галузі комунікацій і штучного інтелекту.

Процес підготовки до вступу контролювала Єврокомісія, видаючи щороку Регулярні звіти про шляхи підготовки країн-кандидатів до вступу в ЄС. Перший такий звіт був оприлюднений в 4 листопада 1998 року [136]. Другий звіт – у 1999 році, де акцентувалось на внутрішній реформі Польщі.

Відповідно, в Польщі на кінець 1999 року було проведено адміністративно-територіальну реформу, відповідно до вимог Євросоюзу, після реалізації якої повністю змінили адміністративний поділ до вимог європейських стандартів [150, с.70]. На регіональному рівні були утворені 16 воєводств, що перетворилися в результативний інструмент виконання економіко-адміністративних рішень [80, с.395; 51, с.108].

У цей же час в Польщі з'явилося багато євроскептиків, які вважали, що після вступу поляки будуть «людьми другого ґатунку». Вирішальним моментом у цій дискусії можна вважати ієрархів Католицької церкви в Польщі, де переважали антиінтеграційні позиції. Переломною подією з цього питання була Конференція єпископів 20 березня 2002 року, на якій висловили підтримку інтеграційним процесам із певними застереженнями [168, с.23]. Польща мала ще з 1978 року в особі Св. Йоана Павла II ревного захисника польських інтересів на Заході.

Переломним моментом для трьох країн Вишеградської четвірки став саміт у Ніцці 7-9 грудня 2000 року, результатом якого стало прийняття

договору майбутнього розширення [251, с. 462]. Правда, спершу виникли певні труднощі з його ратифікацією, хоча було заявлено про розширення відбудеться в 2004 році, але не наголошувалось які саме країни пройдуть етап приєднання. Тільки в грудні 2001 року десять країн, а саме Польща, Угорщина, Чехія, Латвія, Литва, Естонія, Словаччина, Мальта, Словенія та Кіпр дізналися, що відповідають Декларації про майбутнє ЄС та можуть бути прийняті до об'єднання в 2004 році.

Протягом 2001 – 2004 рр. в Чехії, Угорщині та Польщі років відбувалися динамічні системні трансформації: в цих країнах відбулися загальнонаціональні референдуми, на яких більшість його учасників висловилися за вступ до ЄС (Угорщина – 83 %; Польща – 78 %; Чехія – 68 %). Потім кожна держава ратифікувала у своєму парламенті Угоду про розширення ЄС. Завершенням цього етапу можна умовно вважати 2004 рік, після якого дана «трійка» вийшла на принципово новий рівень суспільно-політичного й економічного життя в Східній Європі [175, с.24; 106, с.196; 85, с.54].

Завершальним акордом інтеграційних процесів стала урочиста церемонія прийняття нових держав-членів до Європейського Союзу, серед яких були Чехія, Угорщина та Польща, що відбулося у Дублені 1 травня 2004 року. Цей рік відомий як найбільше розширення ЄС з одночасним приєднанням десяти європейських країн.

12 травня 2004 року країни Вишеградської четвірки підписали нову Вишеградську декларацію – Кромерізьку декларацію в м. Кромеріж (Чехія). [87, с.19].

Головні цілі Вишеградської декларації були досягнуті – приєднання до НАТО та ЄС.

Країни, вступаючи до Євросоюзу, повністю відповідали правовим європейським засадам і цінностям. Крім спільного ринку, Чехія, Польща й Угорщина зобов'язувалися проводити спільну зовнішню політику та політику безпеки в рамках Європейського Союзу. [111, с.62]

Отже, роблячи підсумок, після періоду Холодної війни найпривабливішими з декларованими європейськими свободами були дві міжнародні структури – НАТО й ЄС. Одна організація відповідала за блок безпекових питань, інша – регулювала економічну співпрацю в країнах Західної Європи, які на той час були найрозвинутішими в Європі, мали найкращий рівень життя своїх громадян із вільними правами та свободами.

Вишеградська група, як нове утворення в Східній Європі, не була в такому ж вигідному економічному становищі, як її західноєвропейські сусіди. Політична ситуація характеризувалася значними змінами від однопартійності комуністичного табору до багатопартійності перехідного періоду. Все це не гарантувало стабільності та безпеки.

Чехія, Угорщина та Польща усвідомлювали, що їх власні армії потребують значних реформувань і перетворень, а це вимагало великих економічних затрат для реалізації впровадження новітніх досягнень в оборонному секторі. Тож задля зміцнення державної безпеки дана група країн мала намір здійснити євроатлантичну інтеграцію.

У 1999 році відбулося приєднання Чехії, Польщі й Угорщини до Організації Північноатлантичного договору. Зі вступом в НАТО в держав зросли шанси інтеграції до Європейського Співтовариства. Верховенство права, як інструмент змін правових систем країн-учасниць НАТО, дозволило встановити відкриті ринкові відносини із високо розвинутими західноєвропейськими країнами.

Шлях до євроінтеграції країн Вишеграду охоплював чотири етапи – від асоціації до повноправного членства, де для кожного етапу визначалась певні функції виконання вимог Єврокомісії до майбутніх членів ЄС. Кожній з трьох країн потрібно було змінювати та реформувати підходи до політико-адміністративного та економіко-фінансового життя. Вони здолали ці перешкоди та 1 травня 2004 року разом ще з сімома країнами Центрально-Східної Європи тріумфально приєдналися до Європейського Союзу, який

продемонстрував політичні цілі щодо країн, які прагнуть приєднатися до інтеграційного процесу в східному європейському напрямку [123; с.178].

Висновки до 3-го розділу

Чехія, Угорщина та Польща усвідомлювали, що їхні армії потребували реформувань, що передбачало значні економічні витрати на оборонний сектор. В 1991 р. Чехія, Угорщина та Польща офіційно висловили намір щодо вступу до Організації Північноатлантичного договору. Державам спочатку було запропоновано приєднатися до програми Партнерство заради миру, але цього було недостатньо щоб запустити процес для пришвидшення приєднання. Спочатку США, Британія, Німеччина та Франція не поділяли членства східноєвропейських країн в НАТО (у тому числі й Угорщини, Польщі та Чехословаччини), оскільки в той час зміцнення безпеки східного напрямку планувалося здійснити з допомогою ОБСЄ.

Спочатку була запропонована концепція другорядного членства, яка передбачала участь в альянсі на політичному рівні, але відсутність розміщення військових баз на території Польщі, Угорщини і Чехії. Окрім того, передбачалися ліміти на надання певних видів озброєнь. Такий варіант участі в альянсі не задовільнив країни Вишеградської групи. Врешті після значної кількості дипломатичних заходів та за суттєвої підтримки США, концепція другорядного членства трьох держав Вишеграду була відкинута і у 1997 р. під час саміту держав-членів НАТО було прийнято рішення про запрошення Польщі, Чехії й Угорщини до початку переговорів стосовно повноправного членства в НАТО, а вже у 1999 р. відбулося розширення і вище згадані держави офіційно увійшли до Альянсу.

Вишеградська група, як нове угруповання Східної Європи, не була в однаково сприятливих економічних умовах, як її західноєвропейські сусіди. Це усвідомлення було одним із чинників прагнення до європейської інтеграції. Активний діалог з ЄС щодо перспективи вступу почався ще з 1990 р. Перед самітом у Копенгагені в 1994 р., ЄС розробив документ щодо

тіснішої співпраці з державами Центрально-Східної Європи. Під час цього саміту Європейська комісія прийняла рішення щодо розширення на схід, надавши Копенгагенські критерії державам Вишеградської групи і угоди про асоціацію. Протягом 2001-2004 рр. відбувалися динамічні трансформації в Чехії, Угорщині та Польщі. Завершальним етапом інтеграційних процесів стала церемонія прийняття нових держав-членів Європейського Союзу в Дубліні 1 травня 2004 р.

Європа увійшла у новий формат політико-економічного життя, в якому Чехія, Польща й Угорщина, перебуваючи в одних і тих самих інтеграційних процесах, почали працювати над власними національними пріоритетами.

РОЗДІЛ ІV

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ, УГОРЩИНИ ТА ЧЕХІЇ ПІСЛЯ ВХОДЖЕННЯ ДО НАТО ТА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ХАРАКТЕР

4.1 Польща, Угорщина та Чехія в зовнішній політиці НАТО та ЄС

Польща, Чехія й Угорщини після вступу до Європейського Союзу, особливо в аспекті Вишеградської групи, почали впливати на процеси європейської інтеграції в регіоні. Співпраця між цими країнами здійснювалася через постійні контакти й узгодження позицій із різних питань. Діяльність трьох країн спрямовується на розвиток Східної Європи як на рівні регіональної кооперації, так і Євросоюзу загалом, відстоювання регіональних особливостей перед Брюсселем, а також збереження власних національних державних ідентичностей [181, с.146].

Наприклад, через особливості національних кухонь нових країн-членів поширювалися цілі міфічні історії в Польщі, Чехії Угорщині. Одна з них: «Забивати свиней вдома та виготовляти ковбасу буде заборонено», що не відповідало дійсності. У країнах ЄС дозволялося приватний забій свиней, курей, кролів, овець і кіз. Але тільки задля власних потреб. Для продажу свиней будуть забивати на м'ясокомбінаті з дотримання норм гігієни [118].

За оцінками експертів, якщо перші п'ять років членства в Євросоюзі Польща, Чехія й Угорщина не впливали на стратегію його розвитку, то вже під час узгодження бюджету Європейського Союзу на 2007-2013 рр. держави домоглися збільшення частки коштів структурних фондів, що використовувалися на потреби посткомуністичних країн.

Пріоритетними в діяльності Польщі, Чехії й Угорщини були питання стосовно обсягів і розподілу дотацій з європейського бюджету, від чого залежить розвиток країн-членів Євросоюзу.

На прикладі Польщі (табл. 3.1.1, табл. 3.1.2, табл. 3.1.3) можна прослідкувати специфіку співпраці польської економіки через адміністративні одиниці та фонди Євросоюзу [229, с.115-162; 34, с. 56].

Таблиця 3.1.1.

Регіональна допомога ЄС Польщі за 2007 – 2013 рр. [229].

Регіони (воєводства) NUTS*		Частка інвестиційної допомоги	
		01.01.2007-31.12.2010	01.01.2011-31.12.2013
PL11	Лодзинське	50%	50%
PL21	Малопольське	50%	50%
PL31	Люблінське	50%	50%
PL32	Підкарпатське	50%	50%
PL33	Свентокшиське	50%	50%
PL34	Підляське	50%	50%
PL43	Любуське	50%	50%
PL52	Опольське	50%	50%
PL61	Куявсько-Поморське	50%	50%
PL62	Вармінсько-Мазурське	50%	50%
PL22	Сілезьке	40%	40%
PL41	Великопольське	40%	40%
PL42	Західнопоморське	40%	40%
PL51	Нижньосілезьке	40%	40%
PL63	Поморське	40%	40%
PL12	Мазовецьке	30%	30%

- - номенклатурно-територіальна одиниця для статистики. Стандарт ЄС [236].

Як засвідчують дані таблиці 3.1.1, десять воєводств Польщі на 50% дотується з фінансових фондів Європейського Союзу, п'ять трохи не дотягнули до половини місцевих бюджетів, тільки одне воєводство – Мазовецьке - складається всього на третину європейських дотаційних надходжень.

Це означає, що ЄС готовий вкладати багато ресурсів для нових держав-членів, задля підвищення конкурентоспроможності їхніх економік з економіками західноєвропейських країн. Особливо вражає, якщо поглянути на це в грошовому еквіваленті (табл. 3.1.2), що загальна сума коштів на душу населення становить 269,27 млн. євро.

Таблиця 3.1.2.

Розподіл фінансових коштів ЄФРР* на реалізацію ОП РСР** по регіонах

Воєводства	Розподіл	Розподіл суми	Загальна сума	Загальна сума
------------	----------	---------------	---------------	---------------

	додаткової суми 992 млн. євро	1213,39 млн. євро	коштів, млн. євро	коштів на душу населення, млн. євро
Люблінське	264,85	243,72	508,57	233,33
Підкарпатське	253,41	234,07	487,48	232,33
Під ляське	145,61	241,25	386,86	322,49
Вармінсько-Мазурське	172,11	275,26	447,37	313,15
Свентокшинське	156,21	219,09	375,30	292,07
Східна Польща	992,19	1213,39	2205,58	269,27

Таблиця 3.1.3

Розподіл фінансових коштів ЄФРР* на реалізацію ОП РСРП** за пріоритетами

Пріоритет	Загальна сума коштів ЄФРР, %
I. Сучасна економіка	42,3
II. Воєводські центри зростання	23,5
III. Інфраструктура доріг та митниць	28,2
Резерв	3
СУМА	97
IV. Технічна допомога	3
Загалом	100

*ЄФРР – Європейський Фонд Регіонального Розвитку

**ОП РСРП – Оперативна програма «Розвиток Східної Польщі».

Із розширенням ЄС євროзона призвела до кризових явищ у конкурентоспроможності економік, що не можуть скористатися національними кредитами та монетарними інструментами для стимулювання розвитку; криза спостерігалася й у взаємодовірі держав через соціально-політичні відмінності, у політичному спектрі вибудувались полярні національні держави. З впровадженням євро, по факту, виявилось складно дотримуватися Маастрихтських критеріїв - дефіцит бюджету не перевищує 3, національний борг – 60 % [107]. Запровадження Європейського фінансового стабілізаційного фонду (European Financial Stability Facility) привело до конфліктів національних інтересів [224].

Не пройшла осторонь криза і нових членів Євросоюзу. У другій половині 2000-х років зростає політична нестабільність в Угорщині, що

зачепила країни Вишеградської четвірки, а саме Словаччину через угорські меншини, не дозволивши створити єдину загальноєвропейську програму дій. Хоча, в загальному, Центрально-Східна Європа менше постраждала, ніж господарства та соціальна сфера Південної Європи. Це спонукало країни Вишеграду формувати солідарні позиції у виробленні пріоритетів загальноєвропейської політики в Братиславській декларації 2011 року. У цій декларації пропонувалося посилити спільну політику ЄС і переглянути спільну аграрну політику, що спричинено зацікавленістю нових членів ЄС у збалансованості розвитку регіонів, а також у диверсифікації джерел енергоносіїв. Проте Чехія не бачила реальної перспективи інтеграції на різномірній території Європи. Ця чеська позиція в 2022 році різко змінила свій вектор напрямку.

Все більше постає актуальним формування нових ситуативних союзів у межах ЄС, які поділяють спільні інтереси. Таке формування виникло між трьома країнами разом із Словаччиною та країнами Балтії і Скандинавії для перспективи взаємодії Балтійсько-Чорноморської осі – противага зближенню Німеччини та Франції з Росією. Конфігурація сил вперше схематизувалася на зустрічі в Гданську 2013 року міністрів закордонних справ цих країн, за рік перед захопленням Росією Криму.

Країни Вишеграду вже в 2012 році задумалися про забезпечення енергетичної безпеки регіону та реформуванні його інфраструктури. Тільки без фінансової підтримки, яка в ЄС суттєво залежить від точок зору Німеччини та Франції, реалізувати реформування було складно, навіть зі сприятливим для Вишеградської групи фінансуванням у 2014 - 2020 роках [167, с.20].

Угорщині вдалося зменшити дефіцит бюджету за європейської кризи, подолавши економічну прірву. Водночас спостерігається наростання євроскептицизму з приходом до влади проросійського очільника уряду В.

Орбана, який активно впроваджує політику подвійного громадянства для закордонних угорців [29; 242, с.126].

Польща в бюджеті на 2014 – 2020 роки ЄС отримала найбільшу допомогу (106 млрд євро), відіграючи в регіоні своєрідний інтеграційний центр. Така політика підсилася після перемоги на президентських виборах А. Дуди, який знівелював постійну конфронтацію між президентом Л. Качинським та урядом Д. Туска [167, с.22 ; 225, с.402].

Анджей Дуда одним із першочергових завдань визначив зміну міграційної політики в стосунках з ЄС [2]. Рада Міністрів у 2016 році анулювала документ «Міграційна політика Польщі – стан і постульовані дії», а 14.02.2017 року було прийнято «Стратегію відповідального розвитку до 2020 р. (з перспективою до 2030 р)» (SOR). Одним із стратегічних проектів є «Міграційна політика Польщі» - польська модель раціоналізації управління еміграційним процесом, інтеграції іноземців і їхнє стимулювання для поселення в Польщі з урахуванням безпеки держави [196, с.76].

Політику Д. Туска було продовжено і в енергетичній сфері, а саме диверсифікацію імпорту газу за рахунок будівництва додаткової транспортної інфраструктури через дотації ЄС, розробку власних родовищ, у тому числі сланцевого газу. Європейський Союз обрав в 2014 році нову стратегію енергетичної безпеки, де основна увага приділялася поставкам газу, якому належало в імпорті 42% та 27% у структурі енергоспоживання [108, с.221]. Паралельно французька компанія Total відмовила розробляти родовища сланцевого газу в Польщі. Причина – завищені прогнози запасів [108, с.219].

Спільної європейської політики в енергетичній безпеці так і не було досягнуто, що стало потужним баластом у 2022 році, ускладнивши економічну складову Європейського Союзу після введення почергових пакетів санкцій Росії.

Наступною подією після 2004 року в Чехії можна вважати червень 2006 року, коли відбулися вибори до Палати депутатів Парламенту. За

результатами виборів, Громадянська демократична партія (35,4 %), яка раніше була в опозиції, мала сформувати урядову коаліцію на зміну уряду попередньої коаліції на чолі з Чеською соціал-демократичною партією. Процес був довгим і складним.

Економіка Чехії продовжувала зростати після євроінтеграції – приріст ВВП становив 7,4 %. Світовий банк перевів Чеську Республіку з групи країн, що розвиваються, до розвинутих країн, виступаючи в статусі донора для інших країн. Чеська валюта суттєво посилилася по відношенню до американського долара. В 2006 році посилення чеської крони було найбільше в світі, що наближав Чехію в зону обігу Євро.

До кінця 2006 року чеська влада мала пройти два етапи на шляху до вступу в єврозону:

1. прийняти сценарій запровадження Євро;
2. схвалити національний план запровадження Євро [97, с.107].

Після перемоги ще взимку 2013 року, переобравшись у березні 2018 року, на президентських виборах проєвропейського політика Мілоша Земана Чехія підтвердила готовність проводити спільну економічну політику з іншими інституціями та країнами ЄС і ввела валюту євро в чеську економіку [116]. Чеська Республіка, як і Угорщина, відмовилась від регіонального лідерства в Східній Європі на користь Польщі [167, с.23-24].

Оцінка результату в європейській економічній спільноті добре простежується на індексі виявлення порівняльних переваг (анг. Revealed comparative advantage - RCA).

Даний індекс використовується в міжнародній економіці «для розрахунку відносних переваг недоліків певної країни в певному класі товарів або послуг, про що свідчать торгові потоки. Він базується на концепції порівняльних переваг Давида Рікардо» [76].

RCA визначається за формулою:

$$RCA = E_{ij}/E_{it}/(E_{nj}/E_{nt}),$$

де

E – експорт;

i – країна;

n – показник аналізу країн

j – товарний показник

t – показник аналізу якості [217, с.53].

Індекс показує відношення частки товару (галузі) в національному експорті до частки товару (галузі) в світовому.

Якщо індекс менше одиниці, то товар (галузь) має недоліки, якщо більше – то даний товар (галузь) володіє порівняльними перевагами.

Досить цікаве спостереження провели професори польської бізнес-школи Є. Чарні та М. Жмуда, використовуючи порівняльний аналіз [217, с.49-64]. У даному випадку досліджувався індекс виявлення порівняльних переваг капіталовкладень і галузі новітніх технологій у Німеччині, як найвагомішого члена Євросоюзу, та країн Вишеградської групи, а саме Угорщини, Польщі та Чехії.

У таблицях 3.1.4 – 3.1.5 подано RCA Німеччини (високо розвинута країна) з RCA Польщі, Угорщини та Чехії протягом 2000 – 2014 років, тобто до вступу трьох країн «Вишеграду» до ЄС та після вступу.

Таблиця 3.1.4

Індекс виявлення порівняльних переваг капіталовкладень [217, с.62-63]

країна	2000	2004	2009	2014
Німеччина	1,43	1,39	1,42	1,58
Чехія	1,54	1,39	1,73	1,75
Угорщина	0,81	0,70	0,88	1,39
Польща	1,25	1,31	1,70	1,42

Як видно з табл. 3.1.1, несприятлива ситуація спостерігалася з індексом капіталовкладень в Угорщині протягом 2000 – 2009 рр, де він був менший одиниці. Правда, за десять років перебування в родині ЄС угорські

капіталовкладення зуміли вирівняти ситуацію до світових стандартів, досягнувши $RCA = 1,39$.

Таблиця 3.1.5

Індекс виявлення порівняльних переваг новітніх технологій [217, с. 62-63]

Країна	2000	2004	2009	2014
Німеччина	0,82	0,88	0,91	0,94
Чехія	0,46	0,82	1,00	1,08
Угорщина	1,63	1,83	1,83	1,18
Польща	0,39	0,38	0,77	0,80

Індекс порівняльних переваг новітніх технологій стабільно протягом всього періоду спостереження 2000 – 2014 рр. у Польщі та Німеччині не зумів досягти позначки 1, хоча відчутні зрушення в сторону зростання. Переломним моментом у Чехії став 2009 рік, після кризи 2008 року, покращивши стан галузі новітніх технологій від $RCA=0,46$ (2000 р.) до $RCA=1,08$ (2014 р.). Угорщина постійно в даній галузі мала чудовий результат.

Звідси, будучи членом Євросоюзу, навіть маючи не таку розвинуту економіку як країни «старої Європи», можна більше експортувати, ніж деякі з них. Наприклад, за індексом переваг у галузі новітніх технологій Угорщина суттєво перевершила Німеччину протягом 2000 – 2014 рр.

Порівняно з іншими акторами міжнародних відносин, Євросоюз не повністю використовує свої можливості та переваги, не гарантуючи повноцінного захисту навіть економічних інтересів, не говорячи вже про безпекові. В економічному вимірі ЄС має потенціал світового рівня, але може швидко стикнутися з величезною проблемою біженців із бідних африканських й азійських країн через загрозу голоду в світі через війну в Україні. На межі голодної смерті може опинитися понад 323 млн. людей, за прогнозами ООН [178].

Хоч Європейський союз в економічному плані став гігантом, але через «карликовий» вплив на військово-політичну ситуацію, навіть у своєму

безпосередньому європейському континенті, може втратити з часом всі здобутки десятиліть [75, с.109]. Тому найвпливовішою підтримкою зі сторони світової безпеки є безальтернативний Організація північноатлантичного договору.

НАТО тісно співпрацює зі своїми державами-членами в різних проєктах і навчаннях. Наприклад, невелика за територіальним показником Чехія брала участь спільно з НАТО в таких миротворчих структурах і місіях, зокрема:

- 1999 - 2002 рр. - миротворча місія НАТО в Косово (980 військових);
- 2001 – миротворча місія в Македонії (120);
- 2005 – 2006 – Бригада та навчальний бойовий центр (1 438);
- 2003 -2008 - тренувальна місія НАТО в Іраку (423);
- 2008 – 2009 – «Військова поліція» - бойове патрулювання повітряного простору Литви (2 підрозділи по 75 чоловік) [142, с.70].

Чеська компанія «ERA Pardubice» випускає системи пасивного спостереження «VERA», що використовуються в НАТО для відстеження цілей у повітрі та морі [223]. Польща, як член НАТО, патрулює повітряний простір країн Балтії. В рамках концепції Альянсу «Розумна оборона» польські військові відіграють важливу роль у реалізації проєктів логістичного забезпечення та підготовки зв'язківців для автоматичних систем управління [244]. У 2003 – 2008 рр. польський легіон брав участь в операції «Свобода Іраку» та в операції Альянсу в Афганістані. Також польські військові разом із Північноатлантичним Альянсом проводять «Активні зусилля» в Середземному морі [131].

Хоча Польща і перебуває під парасолькою НАТО, але вона після російського вторгнення в Україну суттєво переглянула бойову готовність власних збройних сил у випадку агресії зі Сходу. Так, 5 квітня 2022 року Варшава підписала з американцями контракт на закупівлю 250 танків Abrams

M1A2 SEPv3 вартістю майже 5 млрд. дол.. Посилити армію мали і німецькі танки Leopard 2A4, свої T-72 Польща передала Україні. Через зволікання німців польська влада звернулася до Швейцарії з проханням про поповнення танками армії, але і Швейцарія відмовила. Останнім бастионом після США залишилася Південна Корея, яка може надати свої танки K2. Сполучені Штати мають поповнити Збройні сили Польщі С-130H Hercules та реактивними артилерійськими системами HIMARS [60].

Співпраця з НАТО в Угорщині, як і в Польщі, також проходила у військових кампаніях в Іраку та Афганістані, в останньому був розміщений угорський 34-й батальйон спеціального призначення «Bercsenyi Laszlo» [226]. Попри відсутність виходу до моря Угорщина оперує річковими тральщиками по Дунаю.

Угорська влада співпрацює з НАТО в аспекті наукових розробок і технологій, що було зафіксовано в Будапешті 11 жовтня 2018 року в рамках програми «Наука заради миру та безпеки», в галузі радіологічного, хімічного, біологічного та ядерного захисту [186].

Таким є аналіз взаємодії Польщі, Угорщини, Чехії в інтеграційних структурах ЄС і НАТО. Хотілося б більш детально зупинитися на угорському вектору дії в постсоціалістичному просторі, а саме в Україні та Росії.

4.2 Особлива позиція Угорщини в стосунках з ЄС, Україною та Росією

Нова геополітична ситуація на континенті з 24 лютого 2022 року радикально змінила хід не лише європейської, а й світової історії. Це змусило переглянути колись лояльну, а зараз руйнівну політику ЄС до своїх членів, які мають протилежне політичне бачення розвитку власної країни. До недавня, Європейський Союз надавав більшої ваги економічним факторам співпраці, ніж внутрішньополітичним орієнтирам, що в межах спільноти дозволило «зростити» своєрідного актора в міжнародних відносинах. Таким гравцем у ЄС виступає Угорщина, яка дозволяла єврофондам «витікати

темними шляхами», порушуючи верховенство права. Таке звинувачення прозвучало з вуст очільниці Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн, що дозволяє Єврокомісії скорочувати видатки коштів зі спільного бюджету Угорщині через корупцію [189].

Безумовно, угорська влада в особі В. Орбана відкинула ці звинувачення, вважаючи їх політично заангажованими через перемогу його ж партії «ФІДЕС - Угорський громадянський союз» на парламентських виборах 3 квітня 2022 року [8]. В свою чергу, європейські політики звинуватили Віктора Орбана у підриві демократичних інститутів, обмеженні свободи ЗМІ та незалежних органів юстиції. Єврокомісія в 2021 році відмовила надати угорській владі кошти на подолання наслідків COVID-19 через підозру в державному шахрайстві.

Зовсім не є дивним, а навіть очікуваним, теперішнє непогодження шостого пакету санкцій проти Росії угорським урядом (від початку війни ЄС поступово вводить санкції російській країні, на червень поточного року вже дійшли до одного з найвпливовіших пакетних санкцій – шостого, де включено ембарго на російську нафту та газ).

Пакет вже було узгоджено в Євросоюзі, як офіційний Будапешт наполягає на виключенні з санаційного переліку главу російської православної церкви. Раніше основною причиною блокування була незгода з ембарго російської нафти, в результаті чого останнє було накладено лише частково.

Дві третини російської нафти, що надходить до Європи, підпадає під санкції, а нафтопровід «Дружба» - ні. Поки тимчасово до 2024 року [59]. Звідти надходить нафта до Угорщини, Чехії та Словаччини.

Угорщина знаходить новий привід блокувати шостий пакет санкцій – виступає проти замороження активів та заборони в'їзду до ЄС російському патріарху Кірілу [184]. Все це вимальовує зовсім недемократичну картину державотворення Угорщини.

З Європейського Союзу в червні 2022 року почали лунати пропозиції позбавлення угорських політиків права голосу в ЄС при прийнятті рішень [191]. Це пов'язано з тим, що ця країна зловживає демократичними принципами Євросоюзу, де принцип одноголосності є рудиментом минулої епохи і не відповідає теперішнім цілям боротьби з новими викликами.

Цікаво те, що Європейський Союз прийняв шостий пакет санкцій, але змушений був виключити зі списку російського патріарха. Як зазначив ще в квітні цього ж року німецький політолог А. Умланд: «Угорщина в останні роки в якомусь сенсі стала ганьбою для Європейського Союзу. І в плані зовнішньої політики, і в плані внутрішньої політики чинний прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан виходить за межі того, що малося на увазі, коли держава вступала у ЄС 2004 року» [185]. Особливо дивно те, що угорська економіка отримує великі субсидії від ЄС, при цьому має виражену антиукраїнську позицію. Хоча на початку формування нових незалежних держав колишнього соцтабору Угорщина вибудовувала добросусідські відносини з Україною.

Перший умовний етап двосторонніх відносин можна визначити упродовж 1991 - 1999 рр. Хронологічні рамки цього періоду обумовлені роком здобуття де-юре незалежності України та роком вступу Угорщини до НАТО. Саме тоді сформувалась основна договірна база між країнами: «Декларація про основи відносин між Україною та Угорською Республікою», «Декларація про принципи співробітництва щодо забезпечення прав національних меншин», «Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Угорською Республікою», «Договір про основи добросусідства та співробітництва між Угорською Республікою та Україною», «Договір про утворення Карпатського євро регіону» [71, с.166-177 ; 187, с.18]. 2,4 березня 1992 року в Будапешті відкрили посольство України в Угорщині [28, с.18].

Другий період відносин – 1999 - 2004 рр. – починається зі членства Угорщини в НАТО, закінчується вступом УР до ЄС. У цьому періоді вже не було такої динамічності подій, адже Угорщина зосередила всю свою увагу до виконанні умов вступу до Євросоюзу.

Після вступу угорської держави до ЄС розпочався третій період відносин між Україною та Угорщиною, а закінчився в 2011 році - період головування Угорщини в ЄС. Цей період знову набуває динамічності, де угорське керівництво повністю підтримує інтеграційні процеси України до НАТО та ЄС. Відбувалася співпраця в енергетичній сфері безпеки.

Приєднання Угорщини до Європейського Союзу змінило статус самої держави. Вона як член ЄС провадить східну політику партнерства ЄС з Україною [126, с.215-216]. В 2003 році Державні Збори Угорщини прийняли постанову щодо Голодомору 1932-1933 років, у якій засуджували винищення українського народу [28, с.18]. У 2007 році укладено Угоду про правила місцевого прикордонного руху з першою державою-членом ЄС. [159, с.29]. Це був найкращий час двосторонніх відносин.

Базисом зміни акцентів в угорсько-українських відносинах слугували безальтернативні перемоги партії Фідес на парламентських виборах 2010 року та прихід того ж року в уряд лідера цієї партії Віктора Орбана, проросійського політика [194].

Було ухвалено нову Конституцію Угорщини, де, як зазначалося в попередньому розділі, встановлювалось етнічне розуміння угорської нації разом із угорцями діаспори. Держава проголошувала відповідальність за долю угорців, які живуть за її межами, щоб уникнути майбутніх Тріанонських мирних договорів (підписано в 1920 р., втрачено 75% території Транслейтанії, зокрема Закарпаття) [179].

За часів Віктора Орбана «Тріанон» стає символом угорської ідентичності як квінтесенція національної трагедії, на якій будується державна ідеологія. Уряд проводить послідовну правоконсервативну

політику, що будує державу «неліберальної демократії», що ґрунтується на моделях угорської політичної культури. Вона спрямована на:

- формування сильної й активної державної влади, що домінує над суспільством;
- зміцнення національної політики відносно наддержавної в ЄС;
- виховання патріотизму та гордості за «Велику Угорщину» [104, с.17].

Особливості владних прагнень Угорщини дуже співзвучні з лівими ідеями, з політичною культурою російської влади, яка суттєво розхитує ситуацію в добросусідських відносинах між Україною й Угорщиною, граючи на психологічних домінантах угорців. Результати добре спостерігаються, якщо переглянути публікації ЗМІ з 2016 року:

- «В Угорщині хочуть відокремити Закарпаття від України» (22.08.16);
- «Привиди угорського сепаратизму в Україні»;
- «Путінізація Угорщини»;
- «Атака на Угоду»;
- «Угорщина продовжує блокувати зближення України і ЄС»;
- «Посол України при НАТО: є один союзник, поведінка якого турбує» (23.10.2017 р.) [28, с.18].

Угорська тема, як свідчать подані публікації, стала важливим інструментом російських спецслужб для розхитування ситуації в Україні, щоб Угорщина зі статусу «спостерігача» за інтеграційними процесами в Україні перейшла в статус «противника України». Результативна співпраця мала погані наслідки для української держави. Коли Росія окупувала Крим, Угорщина в тому ж році призупинила реверс газу в Україну через тиск РФ. У військовій сфері Угорщина пропонує обмежену допомогу в реабілітації поранених українських військовослужбовців.

Проблема в українсько-угорських відносинах знову загострилася в питанні подвійного громадянства. Будапешт масово видає паспорти мешканцям Закарпаття (чого тільки варте відео церемонії видачі паспортів у приміщенні угорського консульства м. Берегова під угорський гімн) [23]. Цим закріплюється особливий статус угорців на чужині та вплив на країни на територіях, де проживає діаспора.

До речі, з початком війни в 2014 році на Сході України деякі угорські політики заговорили про дезінтеграцію українських земель. Як виявилось згодом від британської розвідки, після російської «спецоперації за три дні взяти Київ», Закарпатська область мала відійти до Угорщини за домовленістю Путіна-Орбана, як прототип пакту Молотова – Ріббентропа [135]. В цьому аспекті російська розвідка працювала з перших років урядування В. Орбана, вербуючи його на свою сторону в сфері найтрагічніших історичних питань угорців.

Таке припущення з'явилося на шпальтах польського видання «Gazeta Wyborcza» у статті публіциста Войцеха Мазярського «Путін частує сусідів частинами України». В. Мазярський підкреслює, що В. Орбан колись був великим противником Путіна, але з часом він радикально змінив ставлення. Що ж є причиною? [188]. Виникає питання не тільки в автора, а й у політичному світі.

Російські спецслужби вдало «зіграли» на «травмі Тріанона» - малої нації. «Тріанон» спровокував певний суспільний національний стрес – частина сучасної нації раптом стала національною меншістю, що безстрашно протистоїть усім народам, де 45% угорців не приймали сучасних кордонів Угорщини, а прагнули повернення.

Угорська зовнішня політика В. Орбана сповідує ідею лідерства в Центральній Європі та прагне з'єднати всі території, які належали колись до Угорського королівства в Карпатському регіоні, де Закарпаття – частина в свідомості «Великої Угорщини». Минуле Угорщини сильно переплетене на

землях українського Закарпаття. Мукачівський замок – ключовий у давньому угорському минулому.

Захист угорських меншин на Закарпатті залишається важливим політичним інструментом і використовується Будапештом у геополітичній грі на тлі російської війни з Україною. В. Орбан наголошує на правах українських угорців на автономію, подвійне громадянство та на права національної спільноти, що надало йому право втручатися у внутрішню політику України, нібито за обмеження прав і свобод нацменшин, зокрема з впровадженням Закону «Про освіту» [104, с.18].

Міністр закордонних справ Угорщини П. Сійярто, послуговуючись риторикою російських пропагандистів, звинуватив Київ у «найтемнішій диктатурі» через те, що українська влада визначила модель викладання державною мовою у школах національних меншин [104, с.19]. Правоконсервативна концепція уряду В. Orbana про сильну й активну політику співзвучна з певним етатизмом, що може непомітно перейти в тоталітаризм держави, який так прагнула забути Угорщина-1989 року [56].

«Волю Донбасу», «Крим-наш» дуже подібне до «Надання автономії угорським меншинам Закарпаття», «Захист прав, так званих, русинів Закарпаття». Риторика висловлювань двох держав походить зі спільної психології політики – імперського лідерства. Правда, Угорщина дбає про добробут власних громадян і багато в чому залежна від російських енергоресурсів, що змушує угорський уряд нівелювати верховенство права Європейського Союзу через економічні інтереси, чим створює суттєві проблеми для накладання санкцій Росії. Остання ж зовсім не цікавиться соціально-економічним розвитком російських губерній. Суть її політики - значні територіальні володіння, хоч і з первісним ладом господарювання.

Джон Маккейн до останнього дня не втомлювався лобіювати в Вашингтоні допомогу Україні, зокрема летальне озброєння. Не має сенсу аналізувати слова російського президента і намагатися передбачити його дії;

світ мусить зупинити його, наполягав Дж. Маккейн [49]. У Вашингтоні недооцінюють впливу витонченої російської пропаганди в Європі, це одна з тез політика. Окрім того, він вважав, у чому зараз пересвідчилося більшість впливових політиків, якщо Путіна не зупинити негайно, усю систему євроатлантичної безпеки чекає фіаско.

«Припустимо, що президент Путін вирішить увійти в три російськомовні провінції однієї з балтійських країн. Припустимо, що він тільки туди зайшов і нікуди далі. Хтось тут вірить, що НАТО завдасть військової відповіді? Я ні. Сподіваюся, що я помиляюся. І для того, щоб НАТО було заблоковано - достатньо одного голосу. Політика НАТО відображає політику урядів країн-членів організації, які залежать від російської енергії. А вони ще й продовжують скорочувати витрати на оборону» [109].

Ймовірні перспективи НАТО, описані американським політиком, стали реальністю в Євросоюзі, де Угорщина, залежна від російської енергетики, створює перешкоди для здійснення раптового удару по російській економіці. Угорський уряд все більше, навіть після анексії Криму та бойових дій на Донбасі, «затягує собі російський енергетичний зашморг». На початку 2014 року Угорщина підписала з Росією масштабний договір у галузі атомної енергетики.

На жаль, сподівання австрійського історика угорського походження Пауля Лендваї, що створивши систему тотального контролю за громадянським суспільством та політичними інститутами, повертаючи до авторитарного стану партія В. Орбан разом із партією «Фідес» суттєво втратить своїх симпатиків і приведе до нових потрясінь [58; 68, с.39-40].

3 квітня 2022 року партія Орбана перемогла на парламентських виборах, що дозволило В. Орбану вп'яте очолити уряд країни, на тлі російської війни проти України [160].

4.3 Економічна та безпекова співпраця країн Вишеградської четвірки з Україною

Для України 90-ті роки ХХ століття – це час втрачених можливостей в аспекті реалізації європейської системи безпеки, особливо Центрально-Східної Європи. Країни Вишеграду одними з перших визнали незалежність України: Польща – 2 грудня 1991 року, Угорщина – 3 грудня 1991, ЧСФР – 8 грудня 1991 року. Після Угорщини встановили дипломатичні відносини Польща (04.01.92 р.) та Чехословаччина (30.01.92 р). Після розпаду ЧСФР Україна 1 січня 1993 року визнає нові держави – Чехію і Словаччину – та встановлює з ними дипломатичні відносини [213, с.140].

Станом на 1991 рік Україна мала третій ядерний арсенал світу, що складався із:

- 176 міжконтинентальних балістичних ракет, 130 рідкопаливних СС-19 (по шість боєголовок кожна) та 46 твердопаливних СС-24 (по десять – кожна);
- стратегічних бомбардувальників Ту-65МС та Ту-160 (від 30 до 43);
- ядерних боєзарядів стратегічної зброї від 1 514 до 2 156;
- тактичних ядерних боєзарядів: від 2 800 до 4 200 [211].

Втрату ядерного статусу України було закладено в «Доктрині Павличка», що відобразилася в Декларації про державний суверенітет України [235, с.13-14]. Активними модераторами цієї доктрини стали перший президент України Л. Кравчук і тодішній глава СБУ Є. Марчук із наполягання американського президента Дж. Буша-старшого. Офіційно український безпековий сектор стає без'ядерним, підписавши Будапештський меморандум із країнами-гарантами української безпеки - США, Великобританією та Росією. Це стало «закладанням бомби сповільненої дії», руйнуванням миру та спокою майбутньої України.

Через послаблення власної армії при наявності на східному кордоні войовничого сусіда, українській владі нічого іншого не залишилось до 2014

року, як проводити політику багатовекторності. За висловом німецького публіциста Вінфріда Шнайдер-Детерса (Winfried Schneider-Deters), це була «Балансполітика між Заходом і Сходом» [243, с.58]. Складно розробляти зовнішньополітичну стратегію з метою та пріоритетами української держави. Зрозуміло, чому в часи президентства В. Гавела, який сподівався на «ядерну парасольку» України, Чехія сумнівалася в довготривалому існуванні української держави в межах своїх кордонів через слабке розуміння до пуття Києвом своєї ситуації [78, с.22]

Єдиним реальним позитивним підсумком того періоду в відносинах із країнами Центрально-Східної Європи стало підписання договорів на основі добросусідства та співробітництва. Найдетальніше в цій сфері були розроблені договори з Угорщиною та Польщею.

У договорі з Угорщиною від 1991 року зафіксовано:

1. Кожен має право вибирати шляхи безпеки. Сторони навіть домовилися про взаємодопомогу в випадку агресії третьої держави.

2. Угорська Республіка підтримує всі проєвропейські прагнення України.

3. Національні меншини повинні бути забезпечені необхідними умовами та правами для проживання [54, с. 24-26].

У травні 1992 року підписано двосторонню угоду про принципи й основні напрямки розвитку українсько-польських відносин, де підкреслювалася відсутність територіальних претензій один до одного. [197, с. 97]. Україну та Польщу єднає майже 700-літнє спільне минуле, впродовж якого обидва народи пережили і дружбу, і ворожнечу, криваві рани якої вдало використовували російські спецслужби [172, с.64]. В договорі розроблялися стратегічні позиції партнерів, де помітно вагомість безпеки України заради безпеки Польщі [19, с.65-66].

В Ст. 11 Договору зазначено, що сторони діють у відповідності до міжнародних стандартів захисту національних меншин, визначення їхнього права на збереження етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності

[52, с.1375-1376]. Створюються субрегіональні програми, що дали базу для 127 міжнародних українсько-польських договорів [38, с.101]. У процесі втілення договору, Польща сприяла вступу Україні до СОТ, підтримуючи рух до ЄС та НАТО [79, с. 285].

Польські політики неодноразово висловлювали своє незадоволення втратою Україною ядерного статусу [235]. Вони вбачали в Україні стратегічного партнера в Східній Європі, особливо це помітно з документу «Стратегія безпеки Республіки Польща», прийнятої в 2000 році. У цьому документі відносини з Україною окреслені як стратегічні [113, с.155]. Хоча варто згадати і те, що українська влада, коли країни Вишеграду вступили в НАТО, побоювалася політичної ізоляції, перебуваючи в розтяжці по вісі «Захід – Схід» [133, с.256-257].

У сучасній Польщі історія є важливим джерелом ідентифікації себе як держави в Європі та в світі. На жаль, українсько-польські історичні моменти мають багато кривавих болючих ран. Наприклад, Волинська трагедія 1943 року для радикально налаштованих, як поляків, так і українців, заводить у «глухий кут» всю польсько-українську дипломатію. Чинний президент Польщі А. Дуда висунув пропозицію створити процес примирення, що зазнав загострення за часів президентства П. Порошенка. [105, с.151;147]. Правда, пом'якшення в цьому питанні настало в червні 2019 році, чиний президент України В. Зеленський заявив про недопущення тематики «складних періодів історії українсько-польських відносин» [17]. Тоді ж Володимир Зеленський заявив, що Україна та Польща мають спільне розуміння глибини загроз, які несе для всієї Європи Росія. А. Дуда, в свою чергу, підтвердив постійну підтримку Польщею України до європейської й євроатлантичної інтеграції. Це був 2019 рік.

Після вторгнення Росії в Україну в 2014 році, польські експертні центри суттєво почали цікавитися ситуацією в російсько-українській війні.

Це яскраво продемонстрував аналіз публікацій згаданих центрів протягом 2014-2019 рр. (Табл. 3.3.1).

Таблиця 3.3.1
Публікації експертно-аналітичних центрів [157, с.233-234].

№	Аналітичний центр/кількість публікацій	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Всього
1.	Польський інститут міжнародних справ	27	11	8	9	12	14	81
2.	Осередок східних студій	5	8	3	4	5	5	30
3.	Розумна Європа	2	1	0	0	0	0	3
4.	Фундація Казимира Пуласького	3	1	2	1	2	1	10
5.	Центр міжнародних стосунків	0	0	0	1	2	1	4
6.	Інститут громадських справ	3	5	1	1	2	1	13
7.	Ягелонський клуб	2	10	7	1	2	1	23
8.	Фундація INFO OPS	0	0	0	1	1	2	4
9.	Урядовий центр безпеки	4	2	1	1	1	2	11
10.	Всього	46	38	22	19	27	27	179

Аналізуючи дані таблиці 3.3.1, простежується:

- часткове затишшя в 2017 році, де була найменша кількість публікацій, присвячених українській ситуації, - 19 – порівняно з піковими роками, де було 46 (2014 р.) і 38 (2015 р.) публікацій у рік;
- найбільша частка припадає на Польський інститут міжнародних справ при МЗС – 81. Після 2017 року цікавість поступово наростає до війни в Україні.

Із 1993 року почала свій відлік новітня історія українсько-чеського співробітництва, під час якої формувалася належна договірно-правова база.

Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою був підписаний у Празі 26 квітня 1995 року, ратифікований 6 жовтня того ж року [53; 63, с.781].

Стаття 4 Договору другий підпункт говорить про негайні консультації з питань безпеки між державами, якщо якась із них опинилася під загрозою. Саме за сприяння Чехії, під час її головування в Раді Європи, Україна стала в 1995 році повноправним учасником РЄ [190, с.15].

Пройде більше двадцяти років, коли вже інший президент Чехії М. Земан у ПАРЕ в жовтні 2017 року запропонує європейцям погодитися на анексію Криму росіянами, «узаконивши» її фінансовими виплатами Україні [204, с.5].

Вагомим кроком співпраці стало підписання двосторонніх протоколів із доступу до ринків торгівлі та послуг з Чехією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею, що дозволяє розширювати експорт/імпорт з іншими європейськими країнами [176, с.134].

Результати діяльності за сприянням підписаного договору подано в таблиці 3.3.1 на прикладі Львівської області період 2020-2021 рр. та України за 2019-2020 рр., подано в таблиці 3.3.2 [73; 72].

Як видно з таблиці 3.3.2. «Зовнішня торгівля та послуги Львівської області з країнами V4 2020-2021 рр.» та таблиці 3.3.3 «Зовнішня торгівля товарами та послугами України з країнами V4», сальдо товарообміну від'ємне, що для України, що для Львівської області.

Таблиця 3.3.2

Зовнішня торгівля товарами та послугами Львівської області
з країнами V4 2020/2021 рр.

Партнер	Експорт			Імпорт			Сальдо	
	2020	2021	% (2021)	2020	2021	% (2021)	2020	2021
Польща	184905,8	234045,2	26,9	199892,9	265185,3	19,8	-14987,1	-31140,1

Словаччина	18599,7	26082,0	3,0	13835,3	24421,0	1,8	4763,8	1661
Угорщина	82963,7	42542,1	4,9	14160,5	26856,5	2,0	68803,2	15685,6
Чехія	40118,0	64518,8	7,4	19324,7	32425,3	2,4	20793,3	32093,5
Всього	730543,3	869455,5	100	998009,6	1341862,0	100	-267466,3	-472406,5

Таблиця 3.3.3

Зовнішня торгівля товарами та послугами України з країнами V4
2019/2020 рр.

Партнер	Експорт			Імпорт			Сальдо	
	2019	2020	% (2020)	2019	2020	% (2020)	2019	2020
Польща	3029847,3	4140911,8	8,4	4864048,7	4655009,8	8,6	-	-723136,9
Словаччина	554477,4	525558,2	2,3	551201,9	818172,0	1,5	18342001,4	-292613,8
Угорщина	1288205,6	1399536,4	2,8	1512498,4	1297700,3	2,4	3275,5	101836,1
Чехія	1178083,9	961721,3	2,0	1388935,0	1035314,6	1,9	-224292,8	-73593,3
Всього	50054495,8	49191326,1	100	60744235,7	54298746,1	100	-	-
							10689739,9	11552909,6

Аналізуючи показники, частка зовнішньоторговельних відносин Вишеградської четвірки з Україною 15.5% експорту й 14.4% імпорту становить від загального показника, з Львівською областю таке співвідношення – 42,2% експорту та 26,0% імпорту [73]. Експортний показник перевищує втричі в Львівській області, ніж у загальному в Україні. Це зумовлено прикордонним розташуванням Львівщини.

Враховуючи, що Вишеградська четвірка набула досвіду відносно оперативного скорочення відставання від «Старої Європи» в економічному аспекті, має вагомий потенціал для співпраці в економічному секторі з Україною, майбутнього члена Європейського Співтовариства. Перспективи зближення можна чітко простежити за показником ВВП на душу населення (Таблиця 3.3.4).

Таблиця 3.3.4

ВВП на душу населення у 2018 р. країн V4 й України [158, с.379].

Країна	У постійних цінах за паритетом купівельної спроможності		У поточних цінах, дол.. США		У поточних цінах за паритетом купівельної спроможності	
	міжнародних дол.. 2011 р.	частка України, %	дол.. США	частка України, %	міжнародних дол..	частка України, %
Польща	28390196	29,1	15430927	19,2	31938663	29,1
Словаччина	31226781	26,4	19581582	15,1	35129791	26,4
Угорщина	28358203	29,1	15923816	18,6	31902671	29,1
Чехія	33218960	24,8	22850316	13,6	37370970	24,8
Україна	8252020	*	2963465	*	9283433	*

У показниках таблиці 3.3.4 яскраво спостерігається суттєве відставання ВВП України від країн Вишеграду, хоча територіально наша держава найбільша і має більше ніж достатньо природних багатств. Поверхневий аналіз, без експертів і вчених, де частка українського ВВП не досягає навіть 50% від ВВП чотирьох країн, кричуще демонструє або некомпетентність української влади, або корумпованість державних органів.

Одним із варіантів подолання слабких сторін української влади, як в ефективності використання природних багатств, так і контролю за державними потоками, Європейський Союз для перспективних майбутніх членів запропонував проект «Східне партнерство», який було представлено на Раді ЄС міністром закордонних справ Польщі за участі Швеції 26 травня 2008 року. 7 травня 2009 року в Празі, коли Чехія головує в Євросоюзі, відбулася установча зустріч у рамках проекту. Головна мета проекту – конвергенція ЄС з Україною, Молдовою, Білоруссю, Грузією, Азербайджаном і Вірменією [192, с.188]. Це стало поштовхом у становленні та розвитку нових моделей міжнародних відносин між Україною та країнами Вишеградської четвірки, базисом «Східного партнерства», де формується міжрегіональна, транскордонна співпраця [164, с.44].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС перезавантажує співробітництво з країнами Вишеграду, особливо в транскордонному співробітництві [182, с.83]. Функціонує на постійній основі Рада

карпатського співробітництва (РКС), що в інституційній формі представлена самобутнім євро регіоном серед відрогів Карпатського хребта – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області України партнерські області Польщі, Словаччини та Угорщини. В історичній пам'яті поколінь – досвід проживання в складі трьох супердержав, чотирьох монархій, трьох диктатур та двох парламентських республік, створення чотирьох власних держав і низки квазідержавних утворень.

Менталітету населення притаманна міжнаціональна толерантність, сповідування західних цінностей, підприємливість і висока життєдіяльність. Характерні для активного населення та молоді велика рухливість і трудова міграція, що дозволяє компактність території та близькість [148, с.73-74].

Близькість західних кордонів України з державами Вишеградської групи стала неоціненною після 24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала свою «спецоперацію». Саме євро регіональне сусідство дозволяє надавати допомогу українській владі та її громадянам, як повноправному кандидату в члени Європейського Союзу.

Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина приймають сотні тисячі біженців з України, ламаючи жорстку імміграційну політику та принцип нульового переселення біженців. Країни Вишеградської групи організують благодійні збори, облаштовують тимчасові табори [98]. Із 5,5 млн. українських біженців Польща прийняла понад 3 млн, Угорщина стала третьою країною після Польщі та Румунії за кількістю прийнятих українців – 0,5 млн. [151]. Хоча проросійська Угорщина, як зазначалося вище, відмовилася надавати зброю або транспортувати її через угорську територію.

І в питаннях зброї Польща виявилася найвідданішим союзником, за обсягом допомоги другою після США. Варшава передала 200 танків, кілька десятків БМП, системи залпового вогню, безпілотники. Загальна вартість поставок – 1,5 млрд. дол. Президент Польщі був останнім закордонним гостем у Києві перед світанком 24 лютого. Зі слів А. Дуди, В. Зеленський сказав: «Анджей, можливо, ми бачимось востаннє» [120]. Президент Польщі

в інтерв'ю виданню «Polska Time» зізнався, що боявся не почути голос президента України Володимира Зеленського після 24 лютого [218].

Чехія ж стала першою країною НАТО, яка надала Україні важку бронетехніку та танки, вартістю понад 3 млрд. крон. Словаччина передала системи протиповітряної оборони С-300. Якщо Варшава буде закривати західне українське небо, то Словаччина надасть винищувачі МІГ-29 [151].

Співробітництво України з Вишеградською групою у військовій сфері інтенсивно почало здійснюватися з 2005 року з зустрічей міністрів оборони держав, а з 2007 року зустрічі з начальниками генеральних штабів в контексті підготовки України до вступу в НАТО. Українські військові проводили спільні навчання з країнами V-4: «Швидкий тризуб» (Польща, Угорщина), «Козацький степ» (Польща), «Світла лавина» (Угорщина, Словаччина), що відкривало перспективи військових стандартів НАТО в ЗСУ [83, с.48-49].

У грудні 2007 року було оголошено про намір створення бойової групи країн Вишеградської четвірки. Меморандум був підписаний 27 січня 2009 року з підготовкою бойової групи до 2023 року [201, с.30-31; 16].

12 травня 2011 року у м. Левоча (Словаччина) зустрілися міністри оборони країн V-4+Україна, де домовились про створення Вишеградської бойової групи в рамках ЄС. Генеральні штаби країн V-4+Україна в квітні 2013 року в м. Сопот (Польща) обговорили про місце ЗСУ в бойовій групі та навчання до вимог НАТО. Основна функціональна ознака Вишеградської бойової групи полягала в швидкій мобілізації (1500 військовослужбовців упродовж 10 діб мають дістатися до будь-якої частини світу).

6 березня 2013 року в Варшаві підписали Лист намірів про формування спільної бойової тактичної групи ЄС, яка мала складатися з:

- 1300-1600 польських військових,
- 700-800 – чеських,
- 400 – словацьких,
- 300-350 – угорських [5, с.49-50].

Україна розглядалася в майбутньому учасником цієї групи. Правда, хід історії в 2022 році змінив пріоритети в Європі та світі. Хоча ще в вересні 2020 року більше 44% українців не відкидали співпраці з росіянами (табл. 3.3.5)

Таблиця 3.3.5

Розподіл відповідей на запитання щодо військового співробітництва України з НАТО та РФ, % [48, с.12]

Варіант відповіді	НАТО	РФ
Такого співробітництва не можна допустити	23,9	55,7
Таке співробітництво є необхідним	49,3	17,5
Важко сказати	27,3	28,8

Дане дослідження Сергія Дембіцького з Інституту соціології НАНУ виявило, що майже 20% українців допускали співпрацю з Росією, навіть після шести років війни на Донбасі, і категорично не погоджувались на інтеграційні рухи в сторону НАТО, де Вишеградська група була зацікавлена в Україні, особливо Польща.

Шкода, що частина громадян України до лютого 2022 року не зрозуміла ще з 2014 року, що східні кордони нашої країни межують з майбутнім жорстоким агресором, який тепер використовує і північні кордони з Білоруссю для нанесення крилатих ударів не лише по військовій, а й цивільній інфраструктурі.

Сьогодні Україні потрібна сильна безпекова політика, що базувалася б на сучасній високотехнологічній новітній армії XXI століття. Хоч Збройні сили України виявилися одними з найкращих у світі, але військово-економічна підтримка є вкрай необхідною для України.

Безумовно, європейська інтеграція, яка вже реалізовується через процедуру кандидата до вступу в ЄС, допоможе Україні за сприянням і підтримки Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини реалізувати відбудову

власного оборонного сектору, щоб стати на захист європейських і світових цінностей вільної волі та права людини [81].

Висновки до 4-го розділу

Після вступу до Європейського Союзу Польща, Угорщина та Чехія продовжували співпрацю на рівні Вишеградської групи і спрямовували свої зусилля на розвиток Східної Європи. В перші роки після вступу до ЄС дані держави не мали значного впливу на європейське об'єднання, проте вже через декілька років вони спромоглися збільшення видатків з бюджету для фінансування фондів, цільове призначення яких полягало у допомозі посткомуністичним країнам. Також разом з членством в ЄС для Чехії, Польщі та Угорщини відкрилися західноєвропейські ринки збуту.

В другій половині 2000-х років держави-члени ЄС відчували на собі наслідки світової економічної кризи. Це позначилося і на державах-членах Центрально-Східної Європи. Країни Вишеграду вже задумалися про забезпечення енергетичної безпеки регіону та реформуванні його інфраструктури, але через брак фінансування від Європейського Союзу спільної європейської політики в енергетичній безпеці так і не було досягнуто.

Після перемоги партії Фідес в Угорщині і приходом до влади В. Орбана угорська політика дещо почала відрізнятися. Особливості владних прагнень Угорщини співзвучні з лівими ідеями, політичною культурою російської влади, яка не резонує з західними політичними позиціями. Угорська зовнішня політика В. Орбана сповідує ідею лідерства в Центральній Європі та прагне з'єднати всі території, які належали колись до Угорського королівства в Карпатському регіоні, де Закарпаття є його частиною. Це псує відносини Угорщини з Україною.

Близькість західних кордонів України з державами Вишеградської групи позитивно вплинула на співробітництво з країнами Вишеграду, особливо в транскордонному співробітництві. В рамках даної співпраці було створено Раду карпатського співробітництва, яка орієнтована на спільні проекти в межах Карпатського хребта, який охоплює Чернівецьку, Івано-Франківську, Закарпатську та Львівську області. Між Україною та Вишеградською групою існують динамічні торговельно-економічні відносини, а найбільше українського експорту на ринок V4 простежується з Львівської області, що зумовлено географічним розташуванням.

Спостерігалася взаємодія і в безпековій сфері: українські військові проводили спільні навчання з країнами V-4, так само як і в рамках програм НАТО. З початком війни Росії проти України Польща, Угорщина та Чехія на практиці продемонстрували свою підтримку Україні, що мало різні прояви: прийняття українських біженців, надання своєї зброї, забезпечення гуманітарної допомоги. Окрім того, дана група держав, разом із Словаччиною, підтримує Україну в атлантичній інтеграції.

ВИСНОВКИ

Кінець Холодної війни ХХ століття призвів не тільки до об'єднання Німеччини, але й до змін світобачення у державах Центрально-Східної Європи щодо подальшого власного існування. Звільнившись із соціалістичного тоталітарного простору м'якою силою через оксамитові революції, країни Центрально-Східної Європи бачили себе тільки в співпраці з Західною Європою, у поверненні до Старої єдиної Європи.

Передумовою прагнень стала зміна політичних наративів країн ОВД, де відбулося суттєве зрушення в сторону європейських демократичних цінностей вільної людини та вільних ринкових економік.

Найбільш спокійний політичний перехід відбувся в Угорщині, де тогочасна влада, маючи один із найкращих соціально-економічних показників країн ОВД, переорієнтувалася на демократичні процеси. Також чехословацькі політики узгоджено вирішили приєднати тодішню ще Чехословаччину до європейського процесу державотворення. Тільки в Польщі демократична влада виникла з організації профспілок «Солідарність» з однойменною назвою партії. Польська економіка була найслабшою між Угорщиною та ЧСФР.

Після перемоги демократичних сил у Чехословаччині, Польщі й Угорщині постало питання про заміну ОВД на інший формат міждержавної співпраці задля досягнення спільних цілей в інтеграційних процесах до ЄС та НАТО. Так, у лютому 1991 року виникла Вишеградська група, згодом після розпаду ЧСФР на Чехію та Словаччину змінилася на Вишеградську четвірку. Це нове східноєвропейське утворення заклало пріоритети європейської та євроатлантичної інтеграції.

Для кращого подолання економічної кризи, що настала після втрати східного радянського ринку, Вишеградська група формувала Центральноєвропейське порозуміння про вільну торгівлю, ухваливши умови лібералізації торгівлі.

Польща, Чехія й Угорщина, вийшовши із під парасольки радянської безпеки, докладали максимум зусиль, щоб забезпечити свій народ Північноатлантичними гарантіями миру та спокою, особливо коли на їхніх східних кордонах Україна не стала щитом від майбутніх імперських російських претензій.

Український без'ядерний статус 1994 року найбільше збентежив Польщу, якій програма НАТО «Партнерство заради миру», прийнята в січні 1994 року в м. Брюссель для Чехії, Польщі й Угорщини, не могла дати бажаних результатів із безпеки. Відповідно, Північноатлантичний альянс НАТО в Брюсселі 28 вересня 1995 року презентував Дослідження про розширення, в якому визначено вимоги майбутніх членів до натівських стандартів.

В 1997 році підписано індивідуальні Протоколи приєднання Чехії, Польщі та Угорщини, які ратифікували в парламентах 16 країн-членів. Після проходження спільних навчань і північноатлантичних програм країни Вишеграду, крім Словаччини через складну внутрішньополітичну ситуацію, вступили до Організації Північноатлантичного договору. 12 березня 1999 року кількість держав-членів НАТО зросла із 16 до 19. Розпочався новий етап у розвитку молодих незалежних держав Центрально-Східної Європи під парасолькою Альянсу. Збройні сили країн Вишеграду, як члени Північноатлантичної безпекової структури, є одними з найсучасніших армій з нанотехнологічними досягненнями цивілізації.

Для того, щоб володіти сильною армією, потрібно мати розвинутий економічний фундамент, що складно зробити за межами Європейського Співтовариства молодим економікам.

Другим наративом зовнішньополітичних прагнень Чехії, Угорщини та Польщі наприкінці 90-х років ХХ ст. був інтеграційний європейський вектор. Тільки через п'ять років після вступу до НАТО, виконавши всі поетапні вимоги Євросоюзу від «Білої книги» з «Порядком 2000» до ратифікації Угоди про розширення ЄС, урочисто було прийнято 1 травня 2004 року десять

нових держав-членів Євросоюзу, куди входили і Польща, і Угорщина з Чехією. Для нових учасників, які виконали економічні та правові вимоги ЄС, відкрилися вільні європейські ринки з єврозоною.

До 2022 року Польща, Чехія та Угорщина в ЄС та НАТО були доказом можливостей майбутніх розширень далі в східному європейському напрямку. Оскільки держави Вишеграду та пострадянські європейські держави мали спільне тоталітарне минуле, то Вишеградська четвірка слугувала PR-країнами для останніх.

У Європейському союзі виділялися спеціальні кошти, з яких найбільше отримала Польща для виконання програми «Східне партнерство», щоб держави, які не є членами ЄС, відчували свою соціально-культурну близькість і невід'ємність із західними цінностями. У свою чергу, НАТО намагалося проводити навчання і різні миротворчі програми з пострадянськими східноєвропейськими країнами на базі чеських, польських чи угорських армій.

Нетиповим учасником НАТО та Євросоюзу є Угорська Республіка, яка з кінця ХХ століття з найбільш демократичної до початку ХХІ століття сформувала разом з урядом В. Орбана підвалини новітнього тоталітаризму. Останній не є подібний до радянського тоталітаризму, він швидше угорський. Угорська влада не лише не бачить перспективи у відмові від російських енергоносіїв, але й, щоб не втратити енергетичні пільги, перешкоджає санкційній політиці Європейського Союзу, частково блокуючи її та перешкоджаючи впровадженню політики жорстких економічних обмежень щодо Росії та її громадян.

Крім того, Угорщина єдина держава, яка відмовила надати НАТО свою територію для доставки озброєння Україні, хоча сама суттєво допомагає українським громадянам. При тому ж, з приходом партії «Фідес» до влади, Закарпатська область України стала «ласим шматочком» у «м'якій дипломатії» Угорщини. Угорське представництво в Закарпатті активно

надавало своє громадянство мешканцям області, які вважали себе угорською нацменшиною. Виникали навіть дипломатичні конфузи – виконання гімну Угорщини держслужбовцями регіональних українських органів влади. Така *real-politik* Угорської Республіки, що базується на соціально-економічних перевагах власної національної держави і не виключає корупційну складову.

Стосовно економічної і безпекової співпраці Вишеградської четвірки з Україною, то її вододіл чітко проходить по лінії 24 лютого 2022 року. Якщо спершу всі спільні економічні та військові проекти базувалися на сприянні Україні інтегруватися в міжнародні структури НАТО й ЄС, то від часу активної фази війни з Росією, країни Вишеграду допомагають зберегти Україні її суверенітет та територіальну цілісність. Ця допомога здійснюється як державами-членами ЄС і НАТО, так і, зокрема, суто на рівні міждержавних відносин.

Варто зазначити, що не тільки Чехія, Польща й Угорщина допомагають вибороти своє існування як суб'єкта світової спільноти Україні, але й українська держава надає впевненості молодим країнам-учасникам Північноатлантичного Альянсу та Європейського Союзу щодо відстоювання своїх інтересів на противагу інтересам країнам Західної Європи, особливо Німеччині та Франції.

Наприклад, Польща сміливіше заявляє про власні національні пріоритети в Європейському Союзі, який не особливо звертав на них увагу, віддаючи переваги країнам, так званої, Старої Європи. Угорщина ж виборює власне бачення державотворчих процесів усередині країни, а в інтеграційних спільнотах догоджаючи Росії, не розуміючи, що агресія зупиняється тільки силою.

Інтеграційні особливості Польщі, Чехії й Угорщини до міжнародних структур були складним процесом, що забезпечив економічну та безпекову стабільність в Європі та світі, а саме в Європейському Союзі та Північноатлантичному Альянсі. Хід цивілізаційних процесів сьогодення викрив усю «бутафорію» договірних гарантій як міжнародних організацій,

так і окремо взятих держав. Зараз створюється нова історія і який буде результат стане відомо в наступні десятиліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альберт Ейнштейн URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Альберт_Ейнштейн.
2. Анджей Дуда URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Анджей_Дуда.
3. Андрейко В. Етапи зовнішньополітичного співробітництва між Чеською і Словацькою республіками (1993-2006 рр.) : науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород, 2007. вип. 18. с. 16-25.
4. Андрейко В. І. Побудова стабільної системи зовнішньоекономічних зв'язків між Чеською Республікою і Словаччиною: досвід для : науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород : УжНУ, 2018. вип. 2. с. 52-58.
5. Андрейко В. І. Політика безпеки України та досвід військово-політичного співробітництва країн Вишеграду : науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород : УжНУ, 2018. вип. 1. с. 47-52.
6. Андрощук І. Інтеграція Чехії до НАТО: основні етапи та наслідки Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. с. 20-23.
7. Арестович О. Ми маємо створити «хороших руських». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2Bbpgl1sw0A> .
8. Арінушкіна А. ЄС застосовує до Угорщини механізм верховенства права. URL: <https://www.dw.com/uk/yes-zastosuie-do-uhorshchyny-mekhanizm-verkhovenstva-prava/a-61373715>.
9. Байор П. Президентські вибори в Польщі - несподіваний політичний перелом. Київ, 2015. с. 34-37.
10. Бакалець К. Трансформація партійної системи Республіки Польщі на сучасному Базар О. Чехія запропонувала долучити Україну до Вишеградської четвірки URL: https://lb.ua/world/2022/03/13/509329_chehiya_zaproponovala_doluchiti.html.

11. Барановский В. Г. Политическая интеграция в Западной Европе. Некоторые вопросы теории и практики. 1983
12. Баумейстер А. Мировая история только начинается? Или о новом миропорядке "все под небом". URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IVNRYW6xJlc/>.
13. Баумейстер А. Отрывок из дневника философа URL: <https://www.patreon.com/andriibaumeister?fbclid=IwAR1eK6Dh>.
14. Бесараба О. Регіоналізація Європи. Київ, 2000. с. 21 – 25.
15. Біполярність URL: <https://vue.gov.ua>.
16. Бойова група країн Вишеградської четвірки готується до дій під егідою ЄС з 2023 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3108912-bojova-grupa-visegradskoi-cetvirki-gotuetsa-do-dij-pid-egidou-es.html>.
17. Братюк Ю. Зеленський заявив, що налаштований на примирення з Польщею. URL: https://zaxid.net/zelenskiy_zayaviv_shho_nalashtovaniy_na_primirennya_z_polshheyu.
18. Братюк Ю. Угорщина заблокувала заяву Вишеградської групи з критикою агресії РФ. URL: <https://zaxid.net/news/etapi>. Київ : Дух і літера, 2011. с.152-174.
19. Брусиловська О. У пошуках місця під сонцем : відносини України з країнами східної та центральної Європи крізь призму наукових досліджень та реальної політики. Харків, 2005. с. 64-71.
20. Варшавський договір. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Варшавський_договір.
21. Вацлав Гавел. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вацлав_Гавел.
22. Вдовиченко В. Міжнародна безпека : погляд Вишеградської четвірки. Київ : Нац. інститут стратегічних досліджень, 2013. с. 18.
23. Видача паспортів Угорщини громадянам України призвела до скандалу. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZvNaAXEw7g4>.

24. Вишеградська група. URL: <https://www.visegradgroup.eu/> .
25. Вишеградська четвірка. Перспективи для Закарпаття. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5NzjeDUpIV>.
26. Вишеградський Фонд. URL: <https://www.visegradfund.org/>.
27. Віднянський В. Етнополітичні проблеми в процесі демократичної трансформації країн Вишеградської групи: наукові записки. Київ Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. с. 339-325.
28. Віднянський С. Українсько-угорські відносини: проблемні питання та роль історичної науки Київ, 2018. с. 16-25.
29. Віктор Орбан. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Віктор_Орбан.
30. Вішневський Р. Історія Вишеградської групи: перехід та трансформація: збірник наукових праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. Вип. 60, ч. 2. с. 18 – 25.
31. Владимир Мечіар. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Владимир_Мечіар.
32. Володіна М. О. Стратегічні концепції НАТО 1991-1999 рр. і трансформація ролі Альянсу: збірник наукових праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. Вип. 74, ч. 1. с. 95-102.
33. Волянські М. С. Спільні елементи у зовнішній політиці держав Вишеградської групи: збірник наукових праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2007. Вип. 69, ч. 1. с. 4-9.
34. Врублевські М. Вплив регіональної політики ЄС на розвиток економічних відносин між Польщею і Україною - шанси і загрози : збірник наукових праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2007. Вип. 69, ч. 1. с. 54-60.
35. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство: пер. з нім. Анатолій Онишко. Львів : Літопис, 2000. 318 с.
36. Гавел В. Вітання : НАТО-ревію. 1999, с. 25.

- 37.Гіреш Є. Н. Євроінтеграційні та політичні особливості співробітництва країн Центральної Європи (1991-2004) : науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород : Говерла, 2012. Вип. 28. с. 90-94.
- 38.Глушко Д. Д. Україно-польські відносини: часи незалежності : збірн. матер. VI всеукраїн. наук.-практ. конф. Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2012. С. 101-103.
- 39.Голибард Є. І. По-сусідськи. Польський вектор: докум. розповідь про динам. п'ятнадцятиріччя 1989-2004 рр., про роль і наслідки використання нац. ідеї в Україні та Польщі : Сусп.-екон. порівняння на тлі укр. нерішучості, непевності й невизначеності. Київ : Пульсари, 2004. 431 с.
- 40.Головач А. Угорщина в Європейському Союзі: специфіка постсоціалістичної та європейської інтеграції : науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород, 2007. Вип. 7. с. 356-361.
- 41.Горбачов Михайло Сергійович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Горбачов_Михайло_Сергійович.
- 42.Государственная власть учебное пособие. 2005. URL: <https://studfiles.net/preview/5250340/>
- 43.Грані світу. Україна – Польща: єдність зброї крізь віки: журнал. Київ: Грані-Т, 2007. 120 с.
- 44.Грицак П. Процес інтеграції Польщі до НАТО та її роль в альянсі. 2002. с. 84-94.
45. Гуцуляк І. Р. Військово-політичне співробітництво Польщі в регіоні Центральної і Східної Європи та участь у врегулюванні збройних конфліктів (1989-2005 рр.) : збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин». Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. Вип. 61, ч. 2. с. 92-97.

46. Гуцуляк І. Р. Еволюція політики Польщі щодо Вишеградської групи : збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин». Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. Вип. 64, ч. 2. с. 4-7.
47. Дейтон Э. История европейской интеграции. ИВИ РАН, 1995.
48. Дембіцький С. Геополітичні орієнтації населення України у 2018–2020 роках: динаміка змін та сучасний стан. Полтава, 2021. с. 5-23.
49. Джон Маккейн. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Джон_Маккейн.
50. Дніпров О. С. Теоретико-методологічні засади дослідження виконавчої влади : вісник Національного університету Львівська політехніка. Львів.
51. Довгань Г. В. Акти вторинного права Європейського Союзу як предмет конституційної скарги: правові позиції Конституційного Трибуналу Республіки Польща : вісник. Національна академія правових наук України. 2016. № 4. с. 107-117.
52. Договір між Україною та Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво : *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №43. ст. 613., с.1372 – 1378.
53. Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою : *Офіційний вісник України*. 2008. № 3. ст. 85. с. 62.
54. Договір про основи добросусідства й співробітництва між Україною й Угорщиною. 1992. № 4. с. 24 – 26.
55. Документи та матеріали з історії міжнародних відносин періоду холодної війни / уклад. О. І. Сич, А. В. Мінаєв. Чернівці : М-во освіти і науки України, ЧНУ ім. Ю.Федьковича, Рута, 2008. 47 с.
56. Етатизм. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Етатизм>.
57. Євроатлантична інтеграція: досвід Польщі і України: освітній пакет. Київ, 2007. 240 с.
58. Європейський Форум Вахау. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Європейський_Форум_Вахау.

59. ЄС пропонує звільнити Угорщину, Чехію, Словаччину від нафтового ембарго до кінця 2024 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/6/7138973>.
60. Желіховський С. Бастіон НАТО. Як Польща готується до можливої російської агресії. URL: https://lb.ua/world/2022/06/14/520050_bastion_nato.
61. Забелин А. В. Восточная Европа-91: адаптация и трансформация государственных структур. Полис. 1991. с. 171-178.
62. Закоморна К. О. Внесок Сенату в розвиток конституційного процесу в Чехії : акад. збірник. наук. праць. Харків : Національна юридична академія України, 2010. Вип. 108. с. 208-217.
63. Закон України «Про ратифікацію Договору про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою : *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 36. ст. 274. с. 781.
64. Зарицький О. В 4 +. 2008. с. 18-21 .
65. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, Ін-т іст. дослідж., Центр іст. полоністики, 2002. 752 с.
66. Збігнєв Бжезінський. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Збігнєв_Бжезінський.
67. Зеленько Г. Навздогінна модернізація: досвід Польщі та України. Київ : Критика, 2003. 216 с.
68. Зеленько Г. Фактори розмежування політичних сил у країнах Вишеградської групи : наукові записки. Київ : Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. Вип. 3. с. 25-44.
69. Зелінська О. Становлення демократичного контролю за сферою безпеки в країнах Вишеграду : збірник наукових праць. Чернівці, Центр

- євроатлантичної інтеграції та безпеки ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2008. Вип. 1. с. 109-115.
70. Зельке К. Україна і Польща після розширення НАТО, геополітичний вимір . 2000. с. 101-110.
71. Зібрання чинних міжнародних договорів України 1990-1991 рр. : офіційне вид. / за ред. А.М. Зленка ; уклад. Є.В. Корнійчук. Київ : Ін Юре, 2001. 657 с.
72. Зовнішня торгівля товарами за країнами-партнерами. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/ztt_za_kr_partner/ztt_za_kr_partner_u/Arch_ztt_za_kr_partner.
73. Зовнішня торгівля товарами Львівської області. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/grtovar/timpexpmapFirst.asp>.
74. Исингарин Н. 10 лет СНГ - проблемы, поиски, решения. Санкт Петербург : „Паллада-медиа”, „СЭРЦ „Русич”, 2001. с. 22., 400 с.
75. Івасечко О. Членство Польщі в Європейському Союзі: збірник наук. Праць. Львів : Львівська політехніка, 2015. Вип. 27. с. 108-114.
76. Індекс виявлення порівняльних переваг. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_виявлення_порівняльних_преваг.
77. Йозеф Антал. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Йозеф_Антал.
78. Кайзер Д. Погляд на Україну із Празького града. Український тиждень. 2014. № 42. с. 22-23.
79. Калакура О. Цивілізаційний вимір українсько-польської співпраці на тлі євроінтеграційних процесів (досвід Галичини) : наукові записки. Київ : ІШЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2016. Вип. 2. с. 283-295.
80. Калитчак Р. Вплив європейської інтеграції на формування та розвиток польських воєводств : збірник наук. Праць. Чернівці : Букрек, 2010. Т. 9. с. 394-404.
81. Кандидат на вступ до ЄС до яких змін готуватись українцям. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FAvjPTxhY8A>.

82. Капітоненко М. Що нам робити з ПРО? Київ, 2007. с. 28-32 .
83. Каплинський О. В. Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України : наук.-аналіт. щокварт. зб. Київ : НІСД, 2009. № 2. с. 47-54.
84. Киридон А., Троян С. Українсько-польські відносини 2014 – 2017: зміна парадигми чи новий формат співробітництва?. 2017. с. 16 – 18.
85. Кіцила Л. Чеська республіка на шляху інтеграції до Європейського Союзу : вісник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. Вип. 12. с. 53-58.
86. Кіш Є. Б. Проблеми регіонального лідерства Вишеградської четвірки у Центральноєвропейському регіоні : наукові записки. Київ : ІШЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. Вип. 38. с. 156-166.
87. Кіш Є. Б. Феномен Вишеграду. 2006.с. 16-25.
88. Клабан В. Деякі євроінтеграційні зміни у сучасній системі джерел права Чеської Республіки : матеріали ХХІІ наук.-практ. конф. Львів : ЛНУ ім І. Франка, 2016. Ч. 1. с. 21-24.
89. Клайбер К. П. План дій для вступу до складу членів НАТО: НАТО-ревью. 1991. с. 23 - 25.
90. Колаковський Л. Міні-лекції на максі-теми = Mini-wykłady o maxi-sprawach / пер. з пол. Роксана Харук. Київ : Основи, 1999. 132 с.
91. Конституція Республіки Польща. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституція_Республіки_Польща.
92. Конституція Угорщини. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституція_Угорщини.
93. Конституція Чехії. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституція_Чехії.
94. Конституция Чехии (Чешской Республики). URL:
https://legalns.com/download/books/cons/czech_republic.pdf. - с. 4.
95. Конюшко В., Рябов С. Від «холодної війни» до миру і співпраці. 1992. с.44-48.

96. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Ін Юре», 2001. с. 16, с.448.
97. Корсак Р. В. Зовнішньоекономічна політика та стан зовнішньоекономічної діяльності Чеської республіки у 2006 р. : науковий вісник. Ужгород : Ужгородський університет, Говерла, 2012. Вип. 28. с. 107-110.
98. Країни Вишеградської групи приймають біженців з України. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1965789-krayini-vishegradskoyi-grupi-priymayut-bizhentsiv-z-ukrayini/>
99. Круглашов А. Розширення НАТО та європейська інтеграція: взаємозалежність та перспективи : матер. наук.-практ. семінару. Чернівці: БУКРЕК, 2001. с. 14-27.
100. Купецькі Р. Євроатлантична інтеграція: досвід Польщі і України : освітній пакет. Київ : Громадська Ліга Україна-НАТО, 2007. – С. 77-94.
101. Левик Б. С. Історичний аналіз допомоги Конгресу США країнам-претендентам до вступу у НАТО в період 1994-2007 рр. : вісник. Львів : Львівська політехніка, 2009. № 652. с. 170-174.
102. Лех Валенса. URL: // https://uk.wikipedia.org/wiki/Лех_Валенса.
103. Логінов Я. Вишеградська четвірка: кінець ілюзій. URL: <https://zn.ua/ukr/article/print/international/vishegradska-chetvirka-kinec-ilyuziy-.html>.
104. Лозовий В. С. Гуманітарна політика Угорщини на Закарпатті: історичні витоки та сучасна реалізація : наук.-аналіт. щокварт. зб. Київ, 2019. № 3-4. с. 15-21.
105. Лозовий В. С. Основні тенденції історичної політики Польщі: виклики для України: наук.-аналіт. щокварт. зб. Київ : НІСД, 2017. № 4. с. 147-154.

106. Львова О. Євроінтеграційний шлях Польщі: деякі зовнішньополітичні аспекти : наук. вісн. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Рута, 2004. вип. 229-230 с. 194-198.
107. Маастрихтський договір. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Маастрихтський_Договір.
108. Магда Є. Польща та ЄС: нові енергетичні ініціативи : наукові записки. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. Вип. 6. с. 216-226.
109. Маккейн Дж. На росію все одно чекає поразка. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/mccain-rosiya-porazka/2873813.html>.
110. Маккейн Дж. РФ – це бензоколонка, яка керується мафією і прикидається країною. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2015/07/24/7036263>.
111. Маковський С. О. Еволюція участі Польщі в міжнародній політиці Європейського Союзу : зб. наук. праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2011. Вип. 101, ч. 1. с. 62-72.
112. Мангеттенський проєкт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мангеттенський_проєкт.
113. Митрофанова О. Польща як стратегічний партнер України. 2006. с. 153-160.
114. Міжнародна конференція до 30 річчя Вишеградської четвірки. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TI5T2IxFWu4>.
115. Міжурядові регіональні організації: навчальний посібник / за ред. Б.І. Гуменюка. Київ.: Київський університет, 2001.
116. Мілош Земан. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Мілош_Земан.
117. Мілош Немет. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мілош_Немет.
118. Міф про їжу, напої та розширення ЄС : Євробюлетень. 2004. с. 3.

119. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Байор П.П., Горобчишина С.А., Товт М.М., Тищенко Ю.А. Київ : Укр. незалежн. центр політ. досліджень, 2010. 147 с.
120. Можливо, ми бачимось востаннє. Дуда підтвердив, що Зеленський знав про вторгнення росії. URL: https://24tv.ua/mozhlivo-mi-bachimosya-vostannye-duda-pidtverdiv-shho-zelenskiy_n1985363.
121. Мотрук С. Головні напрями зовнішньої політики Чеської Республіки на рубежі ХХ-ХХІ ст. : наук. щор. вид. Київ, 2007. Вип. 8. с. 316-326.
122. Мотрук С. Євроатлантичний вектор зовнішньої політики Чеської Республіки: становлення та реалізація : наук. вісник. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2012. Вип. 109. с. 38-42.
123. Моцик О. Розвиток українсько-польських відносин в умовах зовнішньої політики розширеного Європейського Союзу: зб. наук. ст. Чернівці : ЧНУ, 2013. Т. 25/26. с. 177-182.
124. Моцок В. Європейська та євроатлантична стратегії щодо поширення демократії на східноєвропейський простір і регіональне партнерство між Україною та Польщею : зб. наук. Ст. Чернівці : ЧНУ, 2011. Т. 23/24. с. 64-68.
125. Моцок В. Розширення НАТО та українсько-польські відносини : еволюція взаємодії : науковий вісник Чернівецького університету. Чернівці : Рута, 2002. Вип. 123/124. с. 252-261.
126. Мудрієвська І. Розвиток політичного співробіництва України з Угорською Республікою (1991-2011 рр.) : зб. наук. пр. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2014. Вип. 702/703. с. 214-220.
127. Населення в Угорщині. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Населення_в_Угорщині.
128. НАТО, 1949-1999: стаття приурочена до 50-тої річниці. Брюсель : НАТО, 1999. 13 с.
129. Новак А. Європейська інтеграція. Львів, 2006. 187 с.

130. Олійник Ю. Угода Про асоціацію ЄС з третіми державами: досвід Польщі : зб. наук. пр. Львів : Львівська політехніка, 2014. № 26. с. 133-140.
131. Операція «Активні зусилля». URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Операція_Активні_Зусилля.
132. Оптувальник від ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3452945-opituvalnik-vid-es-na-bankovij-kazut-so-dla-ukraini-vin-nevelikij.html>.
133. Осадчук Б. Україна, Польща, світ: вибр. репортажі та ст. Київ : Смолоскип, 2011. 356 с.
134. Осінь народів. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Осінь_народів.
135. Ощановський М. Змова путіна і Орбана. URL: <https://site.ua/maryan.oschanovskiy/zmova-putina-i-orbana-iyq1kvl>.
136. Павлишин Л. В. Зовнішня політика Чеської Республіки: становлення та пріоритетні напрямки (1993 – 2004 рр) : монограф. Ужгород: ТОВ «Рік-У», 2021. с. 133. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38237/1/Монографія_Павлишин/\(3\).pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38237/1/Монографія_Павлишин/(3).pdf).
137. Павлишин Л. В. Особливості приєднання Чеської Республіки до НАТО : науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород : Говерла, 2012. Вип. 29. с. 116-123.
138. Павлова Е. Б. Португалия и интеграционные процессы в современном мире: политические аспекты. Санкт-Петербург : БАН, 2001.
139. Перший з'їзд монархів у Вишеграді. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Перший_з'їзд_монархів_у_Вишеграді.
140. Пирожков С. И. Перспективы развития интеграционных процессов в СНГ: глобальное и региональное измерение : материалы международной научно-практической. Минск, 2001.

141. Підласа Р. Країна-бензоколонка несе смерть. URL: https://24tv.ua/krayina-benzokolonka-nese-smert_n2021363.
142. Полівода К. І. Особливості європейської інтеграції Чеської Республіки в галузі оборони і безпеки : зб. наук. пр. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2011. Вип. 99, ч. 2. с. 66-72.
143. Полівода К. Співпраця Чехії з державами Вишеградської групи в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії : зб. наук. праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. Вип. 88, ч. 1. с. 69-70.
144. Поліковська Ю. Україна приєдналася до бойової тактичної групи країн Вишеградської четвірки. URL: https://zaxid.net/ukrayina_priyednalasya_do_boyovoyi_taktichnoyi_grupi_k_rayin_vishegradskoyi_chetvirki_n1394096.
145. Політологічний енциклопедичний словник : навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів. Київ : Генеза, 1997, с. 144, с. 400.
146. Польша - нарис історії / за ред. Владзімежа Менджецького, Єжи Брацисевича ; пер. з пол. Івана Сварника. Варшава : Ін-т нац. пам'яті, 2015. 367 с.
147. Президенти Порошенко і Дуда по-різному вшанували пам'ять жертв «Волинської трагедії». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29350645.html>.
148. Приходько В. Північноєвропейський досвід як актуальна модель транскордонного співробітництва України, Угорщини та інших країн ЄС Вишеградської групи в регіоні Карпат. Львів, 2018. С. 70-78.
149. Програма 2000. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Програма_2000.
150. Проскуракова К. С. Європейські стандарти державної служби: досвід Польської республіки : вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2014. Вип. 1. с. 69-72.

151. Реакція Вишеградської четвірки на війну в Україні — огляд дій та заяв. URL: <https://kanaldom.tv/uk/reakcziya-vyshegradskoyi-chetvirky-na-vijnu-v-ukrayini-oglyad-dij-ta-zayav-video/>.
152. Релігія в Польщі. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Релігія_в_Польщі.
153. Релігія в Словаччині. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Релігія_в_Словаччині.
154. Релігія в Чехії. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Релігія_в_Чехії.
155. Ротфельд А. Д. У тіні : 12 розмов з Марціном Войцеховським / пер. з пол. Андрій Козицький. Львів : Літопис, 2012. 257 с.
156. Рудич Ф. Східна Європа: суть змін. Київ, 1991. с. 83-89.
157. Рябчук М. Єдність у різномірності: польські дослідники про українсько-російський конфлікт та війну на Донбасі : інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях. Київ : ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2020. с. 230-290.
158. Савельєв Є., Смалюк Г. Економічна конвергенція на євроінтеграційному просторі в контексті відносин України та Вишеградської четвірки : журнал європейської економіки. 2019. № 4 Т. 18. с. 372-386.
159. Савчин Л. Україна - Угорщина: 20 років успішної співпраці 2011. № 11-12. с. 28-29 .
160. Саков В.й ін.. Партія орбана перемагає на парламентських виборах в Угорщині. URL: <https://www.dw.com/uk/partiia-orbana-peremahaie-na-parlamentskykh-vyborakh-v-uhorshchyni/a-61348575>.
161. Салмін О. Росія, Європа та новий світовий порядок : політична думка. 1999. № ½. с.103-119.
162. Святий Йоан Павло II, Папа. URL: <https://credo.pro/2021/10/24550>.

163. Семенович А. Регіоналізація Чеської Республіки в умовах підготовки до вступу у Європейський Союз : вісник Львівського університету. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2009. Вип. 26. с. 34-40.
164. Сергієнко Т. С. Регіональна політика країн Вишеградської групи у становленні прикордонної та міжрегіональної співпраці з Україною : наук. вісник Ужгородського університету. Ужгород : Говерла, 2012. Вип. 29. с. 42-48.
165. Сич О. Країни Європи в ХХ ст.: проблеми політичного і соціального розвитку (Румунія, Польща, СРСР, Велика Британія) : зб. наук. ст. Чернівці, М-во освіти і науки, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2016. - С.159-171. До питання про причини та характер подій 1989 року в Східній Європі
166. Солана Х. Майбутнє НАТО: Альянс дев'ятнадцяти в 1999 році : НАТО-ревію. 1998. Вип. 46. с. 3 – 5.
167. Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції та модернізації України : аналіт. доп. / С. І. Мітряєва й ін. Київ : НІСД, 2014. 128 с.
168. Стародуб А. Новітні суспільно-політичні дискусії у Польщі стосовно вступу до Європейського Союзу. 2004. Кн. 5. с. 19-26.
169. Стець А. Міністерка оборони Чехії не поїде до Будапешта через позицію Угорщини щодо росії. URL: https://zaxid.net/ministerka_oboroni_chehiyi_ne_poyide_do_budapeshta_cherez_pozitsiyu_ugorskoyi_vladi_shhodo_rosiyi_n1539530
170. Стрежнева М. В. Европейский союз и СНГ: Сравнительный анализ институтов. Москва : Моск. обществ. науч. фонд. Центр конвертируемого образования, 1999. с. 39, с. 266.
171. Стрельчук Н. «Регіональні проекти» у Центральній та Південно-Східній Європі: досвід країн Вишеграду для Західних Балкан : зб. наук. пр. Чернівці : Букрек, 2010. Т. 9. с. 552-566.

172. Стрільчук Л. Питання історичної пам'яті в сучасних українсько-польських взаєминах : науковий вісник Чернівецького університету. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2017. № 1. с. 63-67.
173. Тадеуш Мазовецький. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тадеуш_Мазовецький.
174. Тима П. Польща - час змін. 1994. № 3. с. 90-93.
175. Ткач Д. Угорський шлях до євроінтеграції. 2017. № 1. с. 21-25.
176. Товарницька В. Є. Економічне співробітництво у просторі Україна-Вишеградська група: сучасні виклики та перспективи :зб. наук. пр. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2012. Вип. 623-626. с. 134-138.
177. Томаш Гарік Масарик. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Томаш_Гарік_Масарик.
178. Тривала війна в Україні спричинить масовий голод у світі. URL: <https://finclub.net/ua/news/tryvala-viina-v-ukraini-sprychunyt-masovyi-holod-u-sviti-oon.html>.
179. Тріанонський договір. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Тріанонський_Договір.
180. Троян С. Українсько-польські відносини 2014-2017: зміна парадигми чи новий формат співробітництва. 2017. № 8. с. 16-18.
181. Турчин Я. Особливості партнерства між Україною та Вишеградською групою у контексті сучасних геополітичних викликів : зб. наук. пр. Львів : Львівська політехніка, 2015. Вип. 27. с. 144-152.
182. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 2125. Т. 1. 83 с.
183. Угорська республіка : загальні відомості. Всесвіт, 2006. № 9-10. с. 6-7.

184. Угорщина блокує затвердження санаційного пакету через патріарха кіріла: чому це важливо для Орбана. URL: <https://infopost.media/ugorshhyna-blokuje-zatverdzhennya-sankcijnogo-paketu-cherez-patriarha-kirila-chomu-cze-vazhlyvo-dlya-orbana/>.
185. Угорщина – ганьба Європейського Союзу. Варто призупинити її членство в НАТО та ЄС. URL: <https://espresso.tv/ugorshchina-ganba-evropeyskogo-soyuzu-var-to-prizupiniti-ii-chlenstvo-u-es-i-nato-politolog-pro-pozitsiyu-ugorskoj-vladi-shchodo-ukraini>.
186. Угорщина поглиблює свою наукову співпрацю з НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_159305.htm?selectedLocale=uk.
187. Українсько-угорське прикордоння: можливості та перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. Український географічний журнал, 2017. № 4. с. 20-30.
188. У Польщі кажуть, що путін пообіцяв Угорщині віддати Закарпаття. URL: <https://zaholovok.com.ua/u-polshchi-kazhut-shcho-putin-roobitsyav-ugorshchini-viddati-zakarpattya>.
189. Урсула фон де Ляєн. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Урсула_Фон_Де_Ляєн.
190. Устич С. Україна - Чехія: партнерство, спрямоване у перспективу. 2003. № 11. с. 14-23.
191. У Європарламенті запропонували позбавити Угорщину права голосу в ЄС. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/03/novyna/svit/evroparlamenti-zaproponuvaly-pozbavyty-uhorshhynu-prava-holosu-yes>.
192. Федоренко А. І. Східне партнерство як шлях до євроінтеграції пострадянських країн : матеріали круглого столу. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2011, с. 187-191.
193. Фігун Н. Становлення інституту медіації у країнах Вишеградської групи. 2021. Вип. 1. с. 19-26.

194. Фідес – Угорський громадський. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Фідес_Угорський_Громадський_Союз.
195. Ференц Дюрчан. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Ференц_Дюрчан.
196. Фліссак К. Польська міграційна політика в рамках права ЄС. 2020. Вип. 4. с. 74-80.
197. Хахула Л. І. Державотворчі та національно-демократичні процеси в Україні 1991-2014 рр.: польський суспільно-політичний дискурс : український історичний журнал. 2015. № 1. 92-108.
198. Цуп О. Договірно-правова база сучасних українсько-чеських відносин : науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород, 2007. Вип. 18. с. 249-255.
199. ЧР та Європейський Союз. URL:
https://www.mzv.cz/kyiv/uk/x2001_09_21/x2001_09_21_3/x2010_10_14.html.
200. Шевцова Л. Ф. Восточная Европа: «момент истины» ещё впереди : политические исследования. 1991. № 1. с. 80-90.
201. Шелест Г. Вишеградська четвірка: у пошуках субрегіональної безпеки : аналіт. ст. 2011. № 7-8. с. 30-32.
202. Шишлина Л. Соціалісти запрягали, демократам легше ехать. Новое время. 1991. № 39. с. 22-23.
203. Шманько Г., Кіш Є. Вишеградський «чотирикутник». 1994. с.48 - 50.
204. Щодо заяви чеського президента на осінній сесії ПАРЕ. 2017. с. 5.
205. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна - Росія - Польща / пер. з англ. Г. Касьянова та ін. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. 551 с.

206. Юзеф Пiлсудський. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Юзеф_Пiлсудський.
207. Юридичні науки, 2016. с. 55-60. URL:
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4EKbcLu_ZfAJ:science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5630/vnulpurn2016855100.pdf+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua
208. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. Посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. с. 178. URL
http://ism-lnu.podia.com.ua/wpcontent/vidannia/pidr/metod_nauk_dosl.pdf
209. Юрійчук Ю. Націоналізм як каталізатор посткомуністичної трансформації Чехії та Словаччини після 1989 року : збірник наук. праць. Чернівці : Прут, 2002. Т. 2. с. 206-212.
210. Ядерна бомба. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ядерна_бомба/.
211. Ядерна зброя України. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Ядерна_Зброя_України.
212. Яковлев А. Между «холодной войной» и XXI Новое время. 1991. № 19. с.18-20.
213. Ярошко О. Україна і Вишеградська група - нові старі друзі : зб. наук. праць. Київ : LAT & K, 2012. с. 140-141.
214. Acquis communautaire. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Acquis_Communaautaire.
215. Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn : sb. příspě. z mezinárodní konf., Praha 18.-19. 9. 2003. Praha : Univ. Karlova v Praze, Práv. fak., 2004. 464 s.
216. CEFTA. URL: <https://cefta.int/>
217. Czarny E., Zmuda M. Changes in Export Competitiveness of the Visegrad Group and Germany in Years 2004 2014 – is there Convergence ? / ed. Maciej Borski. Sosnowiec : Min. nauki i szkolnictwa wyższego, Wyższa Szkoła Humanitas, 2017. p. 49 – 64.

218. Czupryn A. Andrzej Duda w wywiadzie dla "Polski Times": Ważne byśmy się liczyli na arenie międzynarodowej. URL: <https://polskatimes.pl/andrzej-duda-w-wywiadzie-dla-polski-times-wazne-bysmy-sie-liczyli-na-arenie-miedzynarodowej/ar/c1-16350563>
219. Deitch K. Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience. Princeton : Princ. univ. press, 1968. p. 2, p. 312.
220. Der Spiegel виявив архівний документ із обіцянками про нерозширення НАТО. URL: <https://ua.rua.gr/2022/02/18/der-spiegel>.
221. Dr. Joshua R. Shiffrinson. URL: <https://www.jrishiffrinson.com>.
222. Dybkowska A. Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności / pod red. A. Sucheni-Grabowskiej, E.C. Króla. Warszawa : Wydaw. nauk. PWN, 1994.
223. ERA. a. s. URL: <https://www.era.aero/en>.
224. European Financial Stability Facility. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms-and-facilities/european-financial-stability-facility-efsf_en.
225. 5 years of Poland in the European Union / ed. Małgorzata Kałużyńska, Katarzyna Smyk, Jakub Wiśniewski ; transl. Jarosław Brzeziński. Warsaw : Office of the Comm. for Europ. integration, 2009. 582 s.
226. HDF 34th Bercsényi László Special Forces Battalion. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/HDF_34th_Bercsényi_László_Special_Forces_Battalion.
227. James A. Caporaso. Theory and method in study of international integration. 1971, p.135, p. 228.
228. Jürgen Chrobog. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jürgen_Chrobog.

229. Konkurencyjność przedsiębiorstw na jednolitym rynku europejskim : zagadnienia wybrane / pod red. Andrzeja Łączaka. Sulechów : Państw. wyższa szkoła zawodowa w Sulechowie, 2008. 201 s.
230. Kozłowski M. Poland. The story. Warsaw : Diaspora's memory, 2003. 80 p.
231. Lawa: rozmowy o Polsce / red. Zuzanna Dawidowicz. Kraków : Arcana, 2012. s. 135 – 139.
232. Marchal A. L'Europe solidaire Paris : Cujas, 1964, p. 192, p. 361
233. Metanoia URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Metanoia>.
234. MIM-104 Patriot. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/MIM-104_Patriot.
235. Mustafin O. W poszukiwaniu optymalnego kursu. c. 11 – 18. URL: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/eurazja_1995_nr_1.pdf_.
236. NUTS. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>.
237. Obrana, bezpečnost a krizové stavy : souhrn vybr. právních předpisů ČR a mezinárodních smluv. Praha : Univ. Karlova v Praze, 2004. 387 s.
238. Pavlíček V. O České státnosti : úvahy a polemiky. O právech, svobodách a demokracii. Praha : Karolinum, 2002. 285 s.
239. PHARE. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/PHARE>
240. Poland, U.S. sign missile shield deal. URL: <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/08/15/poland.us.shield/index.html>.
241. Potřebujeme Vaši pomoc. URL: <http://www.nezakladnam.cz>.
242. Scheiring G. The Foundations of Hybrid Authoritarian State Capitalism in Hungary. 2020. № 1. p. 119-131.
243. Schneider-Deters W. Die palliative Ukrainepolitik der EU. Osteuropa, 2005. N 1. s. 50 – 63.
244. Smart Defence: what does it mean? URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue.

245. Sojka M. Ekonomické aspekty ulohy českého státu ve vývoji české společnosti na přelomu 20. a 21. století : Český stát a vzdělanost : Příspěvky přednesené na vědecké konferenci "Role státu v transformující se české společnosti" konané 6. a 7. září 2001 v Lužanech. Praha : Karolinum, 2002. s. 40-57.
246. The Visegrad group. A Central European constellation : publ. on the occasion of the 15th anniversary of the Visegrad Group / ed. by Andrzej Jagodziński. Bratislava : Intern. Visegrad fund, 2006. 255 p.
247. Ukraina - Polska: kultura, wartości, zmagania duchowe : praca zbiorowa / pod red. Romana Drozda, Romana Skeczkowskiego, Mykoły Zymomrji. Koszalin : Wydaw. uczelniane Bałtyckiej wyższej szkoły humanistycznej, 1999. 311 s.
248. Ústava a ústavní řád České republiky : komentář. Praha : Linde Praha, 1999. 975 s.
249. Ústavní právo a státověda. Praha : Linde Praha, 2004. 241 s.
250. Wallace W. Introduction: The Dynamics of European Integration Lublin. : Pinter, 1990, p. 9, p. 244.
251. Wec J. J. Problem podziału kompetencji między Unia Europejska a państwami członkowskimi w pracach Konwentu Europejskiego : studia i szkice ofiarowane prof. Włodzimierzowi Bonusiakowi w czterdziestolecie jego pracy twórczej / pod red. Waclawa Wierzbieńca. Rzeszów : Wydaw. Univ. Rzeszowskiego, 2005. S. 462 – 477.
252. Wiegrefe K. Neuer Aktenfund von 1991 stützt russischen Vorwurf.
URL: <https://www.spiegel.de/ausland/nato-osterweiterung-aktenfund-stuetzt-russische-version-a-1613d467-bd72-4f02-8e16-2cd6d3285295>.

SUMMARY

The term «integration» comes from the Latin «integration», which in translation implies the unification of separate parts into something whole, common. Integration processes became particularly intensive after the Second World War, but they took place in regional and world development long before the second half of the 20th century. The problem that every state often faces at a certain stage of its development is the need to join forces with one or another country in an economic or military bloc, integrating into one or another community.

The new independent states of Central-Eastern Europe, after the liberation from the totalitarian regime of communism, began looking for ways of further development with the prospect of integration into NATO and the EU. The Czech Republic, Hungary and Poland saw themselves and their citizens as part of a democratic Europe from the first days of their independence. The European integration transformations of the Czech Republic, Poland and Hungary are also interesting from the point of view of learning experience, since this group of states is close to Ukraine both territorially and socio-culturally.

The purpose of the research is to conduct a comprehensive theoretical and scientific analysis of the integration of Poland, Hungary and the Czech Republic into the European and Euro-Atlantic structures, as well as their cooperation and relations with Ukraine. This article describes the features and principles of evolution of the states within the Visegrad Group as a regional closed union, as this group of countries is an example of the unification of states with common interests in the Central Europe. Based on the purpose of the study, its tasks are:

- determination of gradual steps of the Czech Republic, Hungary, and Poland on the way to joining NATO and the EU;
- establishment of the transformation of WTO member-states into the new independent countries of the Visegrad Group;

- detection of foreign policy positions of Poland, the Czech Republic and Hungary in the context of participation in NATO and EU;
- analysis of conceptual principles of peculiar Hungarian attitude to Ukraine and Russia;
- study of the prospects and benefits of Ukraine's cooperation with Poland, the Czech Republic and Hungary;
- tracing the possible realities for Ukraine as a new security subject for the Visegrad Four.

Modern political science offers several approaches to their study, thus, in this research were used structural-functional and systematic approaches. Research methods are also a crucial component for uncovering new information or creating better understanding of a topic. Hence, in this paperwork were used methods of analysis and synthesis, comparative method, extrapolation method, historical and legal methods.

The practical significance of the study lies in the fact that it allows to trace the upper historical limit of the integration processes in the EU and NATO with the assistance of the Visegrad countries for Ukraine. Moreover, the positions of the Czech Republic, Hungary and Poland regarding sanctions against Russia have been clarified. Additionally, the modern methods and approaches to the studies of integration processes in the Czech Republic, Poland and Hungary were systematized.

The article illustrates that Ukraine has always been in the field of key interests of the Visegrad Four, receiving effective help and support from her side in a variety of forms. It is not just about practical issues of regional cooperation and security, but also about the many aspects of the value and civilization dimension.

The work consists of an introduction, three chapters (divided into seven subsections), conclusions, a list of used sources, appendices.

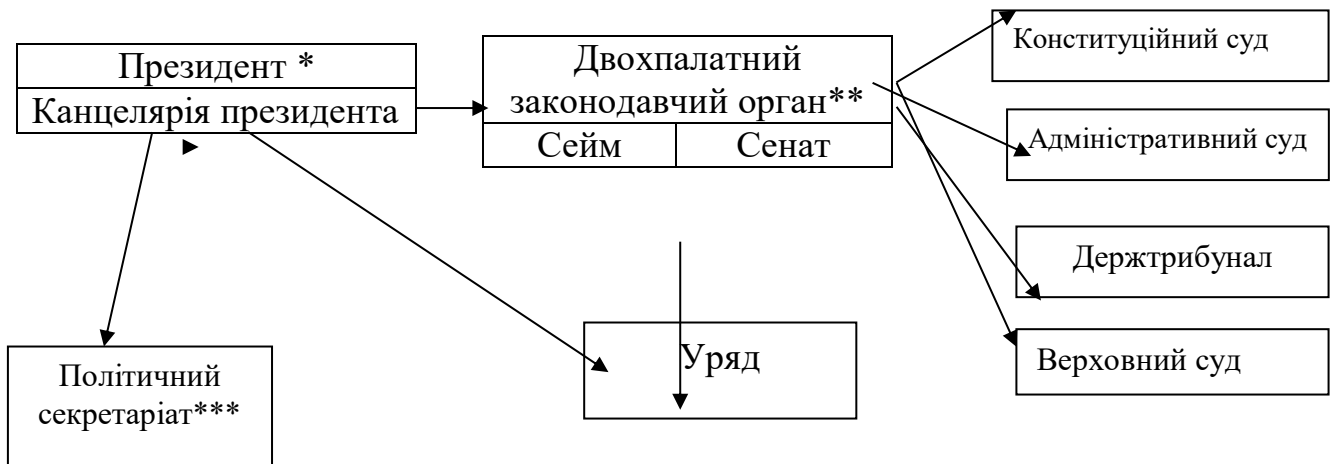
Keywords: cooperation, Eastern-Central Europe, European Union, external policy, integration, North Atlantic treaty organization, security, Visegrad Group.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Рис.1.1.1

РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

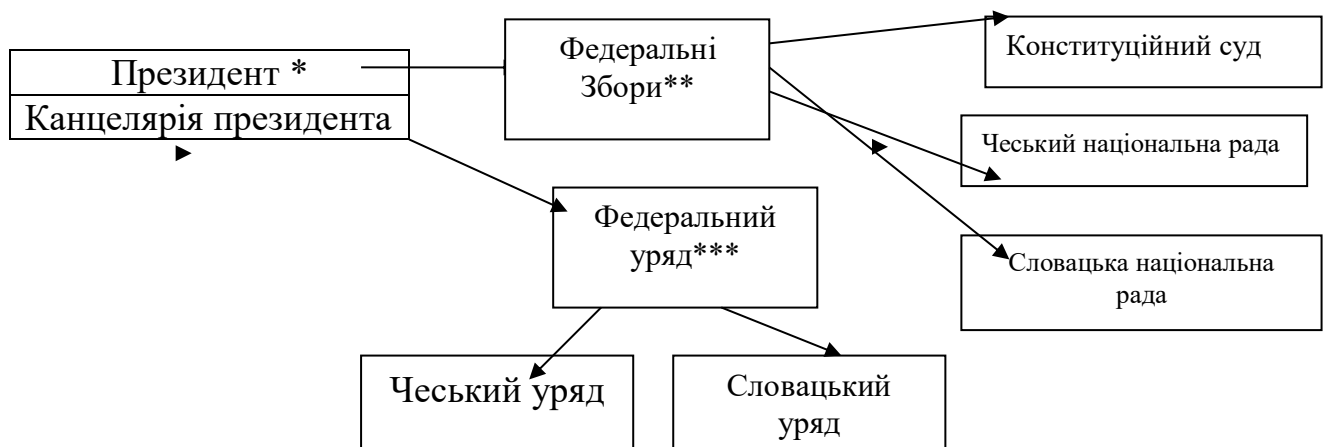
* Вибирається народом терміном на 5 років. Володіє широкими повноваженнями, право вето на закони, прийняті Сеймом.. пропонує парламенту прем'єр-міністра. Володіє правом законодавчої ініціативи. Верховний Головнокомандувач.

** Вища законодавча влада.

*** Посередник між президентом та урядом. Секретарі курують цілий комплекс міністерств.

Рис.1.1.2

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА

* Вибирає парламент, є Верховним Головнокомандувачем, затверджує своїм декретом прем'єр-міністра, склад уряду, володіє правом помилування з кримінальних і політичних злочинів. У мирний час виконує представницьку функцію, а в воєнний – його роль і влада величезні.

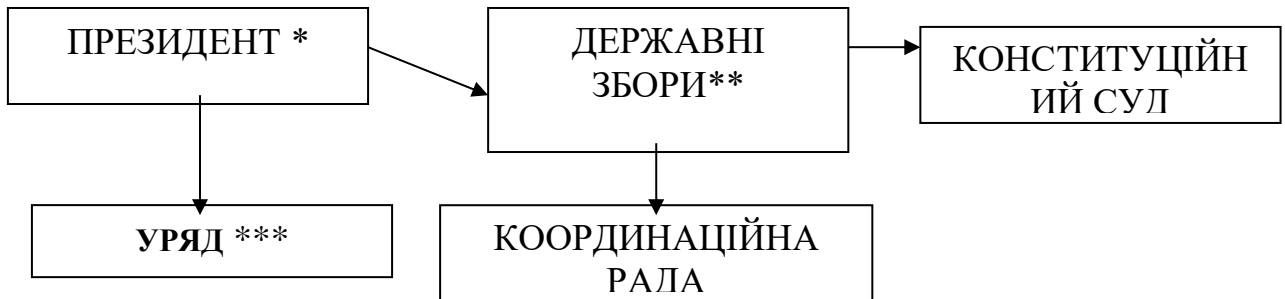
** Вищий законодавчий орган. Вибирає президента, уряд зобов'язаний звітувати перед парламентом.

*** Виконавча влада, підзвітна парламенту. Затверджується декретом президента.

Додаток 2

Рис.1.1.3

УГОРСЬКА РЕСПУБЛІКА

* Вибирається парламентом, максимально на 5 років, є главою держави. Представницькі функції: рішення в межах виконавчої влади – за згодою уряду. В законодавстві – обмежене право вето: може один раз повернути закон на доопрацювання в Держзборах. Оголошує війну, надзвичайний стан – у цьому випадку його повноваження зростають. Верховний Головнокомандувач. Може розпустити парламент після чотирьох відставок уряду протягом року або при неспроможності парламенту протягом 40 днів вибрати уряд.

** Вища законодавча влада. Вибирається на 5 років в рамках багатопартійності. Робочий орган – голова, заступник голови, комісії. Заступник голови та голови різних комісій вибираються від різних партій пропорційною квотою з депутатів парламенту.

*** Формується партією або коаліцією партій. Кандидатуру прем'єр-міністра пропонує президент, але фактично – партією більшості в парламенті. В коаліційному уряді місця між партіями розподіляються залежно від квоти місць у парламенті партії.

Рис. 2.1.1

Правові підвалини Європейського Союзу

